

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**LİBERAL DEMOKRASİLERDE SİYASİ TEMSİL KRİZİ:
SİYASİ PARTİ VE PARLAMENTOLARIN TEMSİL
SORUNLARI**

Halit TUNÇKAŞIK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

LİBERAL DEMOKRASİLERDE SİYASİ TEMSİL KRİZİ:
SİYASİ PARTİ VE PARLAMENTOLARIN TEMSİL SORUNLARI

Halit TUNÇKAŞIK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

KABUL VE ONAY

Halit TUNÇKAŞIK tarafından hazırlanan “Liberal Demokrasilerde Siyasi Temsil Krizi: Siyasi Parti ve Parlamentoların Temsil Sorunları” başlıklı bu çalışma 11. 01. 2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Aylin ÖZMAN ERKMAN (Başkan)

Doç. Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Bican ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Saime ÖZÇÜRÜMEZ

Dr. Murat ERDOĞAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.02.2010

Halit Tunçkaşık

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tamamlanması için geçen bir yıllık süre boyunca, malum akademik disiplini, entelektüel deneyimi ve değerli zamanıyla çok büyük katkı sağlayan değerli hocam, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Berrin Koyuncu Lorasdağı'na teşekkür borçluyum.

Aynı dönemde çalışmam için ihtiyaç duyduğum ortamı özveriyle sağlayan ve maddi manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Zekiye Tunçkaşık'a teşekkür ederim.

Ankara 2010
Halit Tunçkaşık

ÖZET

TUNÇKAŞIK, Halit. (2010). Liberal Demokrasilerde Siyasi Temsil Krizi: Siyasi Parti ve Parlamentoların Temsil Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Demokrasinin günümüzdeki tek geçerli karşılığı haline gelmiş olan “liberal demokrasi”, yönetim biçimleri arasında geniş bir uygulama alanına ve şöhrete kavuşmuştur. Uygulama düzeyinde alternatif ideolojiler karşısında tartışmasız bir üstünlüğe kavuşmuş olsa da liberal demokrasi hakkında, onun en ideal düzen olduğu savından, yeryüzünün en ikiye bölünmüş ve adaletsiz düzeni olduğu savına kadar çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu tezde yapılan, söz konusu değerlendirme yelpazesi içindeki iki uçtan birini tutmaktan çok, liberal demokrasinin “temsili” boyutuna dair birtakım ciddi eleştirileri gündeme getirmektedir.

Liberal demokrasilerin temsili niteliğine ilişkin sorunlar, yönetilen-yöneten ilişkisinin temelini oluşturan iki asli kurumdan hareketle değerlendirilmiştir. Bu kurumlar “siyasi partiler” ve “parlamentolar”dır. Tezde gerek siyasi partiler, gerekse parlamentoların yeterlilikleri temsil kavramı esas alınarak tartışılmıştır. Siyasi partilere ilişkin temsili sorunlar, özellikle bu kurumların oligarşik karakteri ve alternatif siyasi oluşumların sınırlılıkları etrafında odaklanmıştır. Parlamentoların temsil sorunları ise parti disiplini, çıkar grupları, cinsiyet, azınlıklar gibi geniş bir yelpazede ele alınmıştır. “Özgürlükçü halk yönetimi” olarak tanımlanan liberal demokrasilerin biricik meşruiyet dayanağı “temsil”dir. Ancak temsilin asli araçları olan siyasi partilerin ve parlamentoların taşıdığı temsil kusurlarının, bu yönetimleri “halk yönetimi” olarak nitelemeyi zorlaştıracak kadar ciddi olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Liberal demokrasi, temsil krizi, siyasi parti, parlamento.

ABSTRACT

TUNÇKAŞIK, Halit. (2010) The crisis of Political Representation in Liberal Democracy: Representation Problems in Political Parties and Parliaments, Master's Thesis, Ankara.

Liberal democracy, which is deemed the most proper form of modern democracy, has gained popularity and a broad area of application as a form of government. Although liberal democracy has superiority over other ideologies at practical level, the assessments about liberal democracy swing from the idea that it is the most ideal form of government to the one that deems it the most hypocritical and unjust system. The aim of this thesis is to bring up some crucial critics on the “representative” feature of liberal democracy rather than supporting one of the extreme approaches of the political spectrum mentioned above.

The problems related to the representative feature of liberal democracy are discussed on the basis of two main institutions which constitute valid ground for the relation between ruled and ruler. These institutions are political parties and parliaments. Basic problems related to the representative feature of political parties seem to be related to their oligarchic character and limits of alternative political formations. The representational problems of parliaments are dealt with on a broad spectrum including party discipline, interest groups, gender and minorities etc. “Representation” is the sole source of legitimacy of liberal democracy. But representative deficiencies of parliaments and political parties are so serious that it is difficult to describe those governments as “democracy”.

Key Words:

Liberal democracy, crisis of representation, political party, parliament.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
1.1. LİBERAL DEMOKRASİ: KARŞITLARIN BİRLİKTELİĞİ	10
1.2. LİBERAL DEMOKRASİNİN KURUMLARI	17
1.2.1. Siyasi Temsil.....	17
1.2.1.1. Coğrafi Temsil	23
1.2.1.2. Mesleki Temsil.....	23
1.2.2. Seçim.....	24
1.2.3. Kuvvetler Ayrılığı.....	29
1.2.4. Siyasi Çoğulculuk ve Yarışma	31
1.2.5.Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları	33
1.2.6. Sivil ve Siyasi Özgürlükler: İnsan Hakları.....	34
1.2.7. Ekonomik Özgürlükler ve Piyasa Ekonomisi	35
2. BÖLÜM: SİYASİ PARTİLERDE TEMSİL KRİZİ.....	38
2.1.SİYASİ PARTİLER –GENEL	38
2.1.1. İşlevleri.....	42
2.1.1.1.Temsil.....	42
2.1.1.2. Diğer İşlevler	43
2.2. SİYASİ PARTİLERDE TEMSİL KRİZİ	45
2.2.1. Partilerin Oligarşik Karakteri Ve Temsil.....	49
2.2.1.1.Oligarşinin Demir Kanunu	52

2.2.1.2. Parti İçi Demokrasiyi Etkileyen Faktörler	54
2.2.1.3. Aday Belirleme ve Parti İçi Demokrasi	56
2.2.2. Siyasal Partilerin Finansmanı Ve Temsil.....	58
2.2.3. Radikal Siyasi Hareketler ve Temsil.....	62
2.2.4. Politik Olmayan Hareketlerin Yükseliş i.....	65
2.2.5. Parti Üyeliklerinde Ve Seçime Katılımda Düşüş	68
2.2.6. Seçim Barajları ve Temsil	71
2.2.7. Parti Kapatma ve Temsil.....	74
3. BÖLÜM: PARLAMENTOLARDA TEMSİL KRİZİ	79
3.1. PARLAMENTOLAR GENEL.....	79
3.1.1. Parlamentoların İşlevleri	80
3.1.1.1. Temsil.....	80
3.1.1.2. Parlamentonun Diğer işlevleri	82
3.2. PARLAMENTOLARDA TEMSİL KRİZİ	84
3.2.1. Temsil ve Parlamento	85
3.2.2. Temsil Kurumu mu Meşruyet Aracı mı?	87
3.2.3. Parlamenta Güvensizlik	89
3.2.4. Temsilde Cinsiyet Eşitsizliğı	94
3.2.5. Azınlıklar	98
3.2.6. Parti Disiplini ve Temsil.....	100
3.2.7. Elitizm ve Temsil	103
3.2.8. Çıkar Grupları	108
3.2.9. İstikrarlı Yönetim - Adaletsiz Temsil	110
3.2.10. Yönetim ve Uzmanlaşma	114
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	126

KISALTMALAR

APSA	: American Political Science Association
AÜ	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
CSO	: Civil Society Organization
DP	: Demokrat Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
E.T.	: Erişim Tarihi
Ed.	: Editör
ETA	: Euskadi Ta Askatasuna
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi
IPU	: Inter Parliamentary Union
IWRAW	: International Women's Rights Action Watch
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
NGO	: Non-Governmental Organization
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
ss.	: Sayfalar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik Sosyal Etüdler Vakfı
TESAV	: Toplumsal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
UNDP	: United Nations Development Programme
USAID	: United States Agency for International Development
UK	: United Kindom
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

Bu tezde, liberal demokrasinin temsili özelliği eleştirel olarak ele alınmaktadır. Günümüzde ulaşmış olduğu teorik üstünlüğü ve pratik yaygınlığına rağmen demokrasiye meşruiyetini veren “temsil” olgusunda göz ardı edilemeyecek ciddi kusurların varlığına işaret edilmektedir (Judge, 1999, s.19). Bu kusurların bir krize yol açıp açmadığı ise kusurların büyüklüğüne bağlı olarak farklı şekilde değerlendirilebilir.

İnsanlık tarihi perspektifinden bakıldığında, herkesin seçme hakkına sahip olduğu liberal demokrasi, yeni sayılır. İnsanların talep ve ihtiyaçlarına mümkün mertebe sadık kalarak yanıt verecek farklı oylama sistemlerinin ve kuralların uygulandığı kısa süreli bir ortak deneyim de bulunmaktadır. Ancak bu deneyimin kaçınılmaz sonucu, toplumun en nüfuzlu gruplarının meşru veya gayri meşru yollardan kendi çıkarlarına uygun olarak sonuçlanması için, seçim sürecini manipüle etmeye doğal yatkınlıklarının olmasıdır. Bütün bunlar olurken, bunun sorumluları niyetlerini, toplum isteklerinin kutsallığına ve demokratik ideale yalnızca sözle destek vererek gizlemeye çalışmaktadırlar (Shutt, 2003, s.142).

Giovanni Sartori'ye göre “sahte” olduğu ileri sürülen demokrasilerimizle gerçekte hiç demokrasi olmayan yönetimler arasındaki farka, örneğin, Churchill'in veya Hitler'in yönetimleri altında yaşamamanın farkına baktığımız zaman kusurlu demokrasilerin demokratik olmayan yönetimlere oranla ne kadar tercih edilebilir olduğu ortaya çıkar (Sartori, 1996, s.164). Ancak bu farkın varlığı, bu kusurları görmezden gelip sürgit devam etmesine rıza göstermeyi gerektirmemektedir. Aynı şekilde demokrasinin kusurlarından söz etmek, bu yönetim şeklini toptan reddetmek, örneğin monarşiyi savunmak anlamına gelmemektedir (Pareto, 2005, s.26). Kusurlu bir varlıkla karşılaşınca yapılacak şey onu atmak değil, kusurlarını ortadan kaldırmak veya en azından azaltmaya çalışmaktır. Bu faaliyet ise, ister istemez kusura odaklanmayı gerektirecektir.

Carl Schmitt, belki de bu nedenle, çok daha önceden yukarıdaki gibi bir yaklaşımı mahkûm etmektedir. Parlamenter demokrasilerin “kötünün iyisi”, “her halükarda bolşevizme ve diktatörlüğe tercih edilebilir” “sosyal- teknik açıdan gayet pratiktir” argümanlarıyla savunulmasına karşı çıkar. Çünkü bütün bunlar özgün bir amacı olan kurumların düşünsel temelini oluşturmak için yeterli değildir, der. Kendi deyişiyle ‘Hiç kimse, ‘Var olan sistemden başka ne olabilir ki?’ sorusuyla, düşünsel bir temeli ve ahlaki bir hakikati ispatlanmış sayacak kadar kanaatkâr olamaz.” (Schmitt, 2006, s.18)

Jean Jacques Rousseau (1958), en başından temsilin, halkın rızasının ifade edilmesini engellediği gözlemini yapmıştır. Bu kavramla halk siyasete karşı ilgisiz olmaya teşvik edilir ve sonuçta kamusal hayatla etkin olarak ilgilenen birkaç kişi siyasal seçkin olur. (s. 46) Çağdaş demokrasilerin yaşadığı tecrübe bunu doğrulamaktadır. Yurttaşların çoğu siyasal konularda pek az bilgi sahibidir ve her beş yılda bir oy verme dışında tamamen edilgen durumdadırlar. Yönetici seçkinler de halkı dilediği gibi yönetmek konusunda serbest kalır. Bu davranış öylesine normal algılanmaktadır ki, birçok siyaset bilimci, halkın kendini doğrudan yönetmesinin tehlikeli olacağını savunur. Çünkü halkın yönetme yeterliliğinin olmadığına inanırlar. Bu anlayışa göre demokratik rejimler başarılıdır ve bunun nedeni de gerçek demokrasi olmamasıdır (Arnhart, 2005, s.298). Bu çalışmada da egemen olan yaklaşım, Sartori’ninki gibi “ehveni şer” anlayışı değil, Schmitt’inki gibi sağlam bir düşünsel temel ve ahlaki hakikati arama anlayışıdır. Bu nedenle çalışmada Rousseau’nun temsile ilişkin kuşkucu bakışının izlerine rastlamak mümkün olacaktır.

Demokrasinin kökenindeki “demos” ve “kratos” kavramlarının yan yana duruşunun bir idealin resmi mi yoksa günümüz yönetimlerinin gerçek tanımı mı olduğu tartışmaları geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Ancak bu tartışmalar içinde eleştirel yaklaşımların sayısı, “liberal demokratik” yönetimler dalgasının yükselip alçalmasına bağlı olarak artmakta veya azalmaktadır. Bu durumun aslında tarihsel bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. İdeolojiler veya siyasal sistemler uygulama alanlarını genişlettikleri ve güçlü oldukları dönemlerde yanlarında gönüllü avukatlar bulmakta

zorlanmamışlardır. Bu avukatlardan Francis Fukuyama'nın (1989), "tarihin sonu"nu ilan etmesi bu yüzden güçlü bir yankı bulmuştur. Ancak Taner Timur'un (2000) deyişiyle "eğer bu yorum siyasi hırslardan arınmış bir fikir ve araştırma ortamında yayımlansaydı, tarihin değil de belki Fukuyama'nın sonu olabilirdi." Ne var ki yaşadığımız dönem, en temelsiz, en karanlık tezler bile güçlü bir politikanın yörüngesinde şaşırtıcı bir yayılma gücüne kavuşturabilmektedir. (Timur, 2000, s.98) Bu nedenle, günümüzde de literatürde hâkim tablo, liberal demokrasi taraftarlarının gür sesle konuşmaları, eleştirel yaklaşımların ise çekingen ve tereddütlü bir itirazda bulunmaları şeklindedir.

Bununla birlikte Türkiye'de liberal demokrasiye yönelik eleştirel yaklaşımlar yok değildir. Yaşar Gürbüz'ün "Karşılaştırmalı Politik Sistemler" (2007), Şenol Durgun'un "Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü" (2005), Gencay Şaylan'ın "Temsili Liberal Demokrasilerin Önlenemez Krizi" (2008) ve Taner Timur'un "Küreselleşme ve Demokrasi" Krizi (2000) gibi birkaç eser konuya ilişkin bazı eleştirileri gündeme getirmektedir. Bunlardan Gürbüz, Şaylan ve Timur, sosyalist bloğun çöküşü nedeniyle liberal demokratik yönetimlerin fetişleştirildiklerini, ancak aynı nedenle eşitliğe yapılan vurgunun kaybı, refah devletinde gerileme ve kapitalizmin küreselleşmesi süreçleriye bu yönetimlerin krize girdiklerini savunmaktadır.

Bu alanda yazılmış önemli tezler arasında ise Atakan Hatipoğlu'nun "Parlamentoda Sosyal Kesimlerin Temsil Edilebilirliği ve Parlamenter Kimliği: Türk Parlamento Sistemine Yönelik Bir Alan Araştırması" (2007), adlı doktora tezi ile Sonay Bayramoğlu'nun "Parlamentonun Krizi" (1998) ve İbrahim Arap'ın "Temsili Demokrasi-Temsil Krizi ve Governance" (2002) adlı yüksek lisans tezleri sayılabilir. Hatipoğlu, temsil olgusunu Türk parlamento sistemi bağlamında incelerken; Bayramoğlu, parlamentoların tarihsel olarak yaşadığı gerilemeyi ele almış; Arap ise temsili demokrasiye yönelik eleştirileri modern-postmodern ve liberal-marksist eleştiriler bağlamında bir araya getirmiştir.

Yabancı literatürde ise liberal demokrasinin problemlerini genel olarak ele alan eserlerin yanı sıra temsil kavramı etrafında yoğunlaşan eleştirel kaynaklar da

mevcuttur. Tezde bunlar arasında özellikle Schmitt, Duverger, Dahl, Sartori, Habermas, Rawls gibi klasiklerin eleştirel değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Daha güncel kaynaklardan Ryden'in "Representation in Crisis" (1996); Farrel ve Scully'nin "Representing Europe's Citizens" (2007), Millard'ın "Elections, Parties and Political Representation in Post Communist Europe"(2004); Mainwaring, Bejanaro ve Leongomez'in, "The Crisis of Democratic Representation in the Andes" (2006) adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu eserlerde; modern demokrasilerde parti sistemi ve seçimlerin sınırlılıkları, parti politikasındaki gerileme, bireysel seçim hakkının aşılması ve grup temsilinin gerekliliği ile parlamentolarda kadınların ve azınlıkların siyasi temsiline ilişkin sorunlar ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Günümüz demokratik düzenlerinin güncel analizlerini içeren makaleleri toplayan "Journal of Democracy" de atıfta bulunduğumuz önemli kaynaklar arasındadır. Bu teze özgünlüğünü veren husus, liberal demokrasinin temsil boyutunun birçok cepheden sorgulanması ve bu sorgulama cephelerinin liberal demokrasinin iki temel ayağı olan siyasi parti ve parlamento eksenlerine oturtulmuş olmasıdır. Tezin kaynak taraması aşamasında, demokratik temsil krizine ilişkin analizi bu iki eksen üzerinden derli toplu biçimde ele alan herhangi bir esere rastlanmamıştır.

Tezin amacı, liberal demokrasilerin çeşitli boyutlarda yaşadığı temsil sorunlarını derinlemesine inceleyerek bu sorunların belli biçimlerinin kriz düzeyinde yaşandığını ortaya koymak; böylece demokrasiye dair ezberlenmiş güzellmelerin gözden geçirilmesini sağlamak ve gerçeğe ulaşma yolunda, "halkın kendi kendini yönettiği" klişesini bir kenara koymaktır.

Tezin savı, liberal demokratik düzenlerin temel meşruiyet kaynaklarını oluşturan "siyasi partilerin" ve "parlamentoların" kendilerine atfedilen temsil kabiliyetlerinin son derece zayıflamış olduğu, dolayısıyla bu düzenlerin, öngörüldüğü kadar güçlü toplumsal dayanaklara sahip olmadığıdır.

Tezin önemi, sorguladığı klişenin gücünden gelmektedir: "Liberal temsili demokrasiler ne kadar temsildir?" Günümüzün tüm demokratik düzenleri, gücünü bu soruya verilen olumlu cevaplardan alırken bu tez, önemini aynı

soruya verilen olumsuz cevaba borçludur. Çalışma boyunca çeşitli argümanlarla bu cevabın içi doldurulmaya çalışılmaktadır ve bu yapıldığı ölçüde çalışma anlam kazanmış olacaktır. Ancak, salt temsili sistemi eleştirenlerin görüşlerinin derlenmesi şeklinde tek boyutlu bir yaklaşım söz konusu değildir. Liberal demokratik sistemin temsili karakterine ilişkin eleştirilerin gündeme getirilerek değerlendirilmesinin yanı sıra sistemin savunucularının da görüş ve düşüncelerine yer verilecektir. Bununla birlikte, bu tez, bir demokrasi kuramı incelemesi değildir. Bu nedenle daha çok liberal demokrasinin temsil sorunlarını gündeme getirmeyi ve bu alanda yaşanan çelişkileri gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Genelde demokrasinin özelde liberal demokrasinin hem tarihsel hem coğrafi anlamda çok geniş bir yelpazede anlaşılıp uygulanması ve bu kavramların kapsamının sınırsızlığı, çalışmanın belli bir çerçevede tutulmasını hem zorlaştırmakta hem de zorunlu hale getirmektedir. Bu zorunluluğun gereği olarak çalışmadaki eleştirel yaklaşım, öncelikle liberal demokrasinin “temsili” niteliğini odak noktası olarak almakta, temsile dair yaşanan sorunlar ise, bu siyasal rejimin iki olmazsa olmazı -siyasi partiler ve parlamentolar- üzerinden yürütülmektedir. Çünkü demokratik düzenlerde, siyasal anlamda temsil açısından söz edilebilecek iki temel kurum mevcuttur: Siyasi partiler ve parlamentolar. Bu iki kurum bir yandan siyasal iktidarların belirlendiği odaklar olarak öne çıkarken, diğer yandan demokratik yönetimlerin temel meşruiyet mitinin (temsilin) üretildiği organlar olarak önem taşımaktadır (Tekin ve Çiftçi, s.s.69-90). Bu yüzden iki kurumun gerileyişine ve krizine ilişkin göstergeler liberal demokrasinin temsilde yaşadığı krizin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.

Tezde temsil sorununun siyasi partiler ve parlamentolar üzerinden ele alınmasını açıklaması yönünden, bu iki kurumun liberal demokrasilerde taşıdığı merkezi konumu biraz açmak yararlı olacaktır. Siyasi partiler çağdaş siyasi sistemlerin asli unsurlarından biridir. Modern ulusal demokrasilerin ortaya çıkması ve yaşamasını sağlayan kurumlar, siyasi partiler olmuştur. Dahası günümüz siyasi sistemlerinin çözümlenmesinde artık Aristo ya da

Montesquieu'den esinlenen kategoriler alt üst olmuştur. Hükümet sistemlerini anlamada, klasik “parlamenter rejim, başkanlık rejimi ve meclis hükümeti” ayrımları eskimiştir. Bunun yerine tek parti, iki parti ve çok parti sistemleri ayrımı çağdaş rejimlerin temel tasnifi haline gelmektedir (Duverger, 1993, s.501.). Bu yüzden demokratik rejimlere “çok partili siyasal rejimler” adı da verilmektedir (Şaylan, 2008, s.243). Siyasal sistemdeki parti veya partilerin nitelikleri, örgütsel ve işlevsel özellikleri, sistemin rengini ciddi ölçüde belirler ve onun bir bütün olarak işleyişini yakından etkiler. Siyasi partiler, demokratik süreçte halkın siyasal katılımının ve temsiline doğrudan ve en başta gelen araçları olarak kabul edilirler. Siyasal katılımın, yani halkın yönetim sürecine müdahil olmasının en önemli aracı olduklarına göre bu araçların sağlıklı çalışıp çalışmadığının tespiti, liberal demokrasinin de gerçekte ne kadar halk yönetimi olduğunu ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır.

İkinci eksen olarak alınan parlamentolara gelince, parlamentolar siyasal temsille özdeşleşmiş kurumlar olarak büyük önem atfedilen yapılardır. Bu yüzden parlamentoların siyasal sistemdeki gerçek yerini saptamak, yapısal ve işlevsel sorunlarını irdelemek, demokratik temsiline ne ölçüde gerçekleştiğini belirlemek bakımından büyük önem taşımaktadır.

Halk yönetiminin hayata geçirilmesi için düşünülen en eski ve en kurumsallaşmış organlar olan parlamentolar, liberal demokraside halk iradesinin tecelli ettiği mekânlar olarak görülmektedir (Silk ve Walters, 1998, s.17). Halk iradesinin somutlaştığı varsayılan bu demokrasi tapınaklarında, halkın ne kadar temsil edilebildiği sorusunu gündeme getirmekte yarar bulunmaktadır. Parlamentoları halkın temsil edildiği çatılar olarak gören kanaatlerin yaygınlığı, bu soruyu sormaya engel değildir. Çünkü bir yargının doğruluğu, o yargıya inananların sayısı ile değil, olgunun dayandığı argümanların gücü ile ölçülebilir.

Parlamentoların temsili liberal demokrasilerdeki merkezi konumu, bu düzenlerin “parlamenter demokrasi” olarak da adlandırılmasına neden olmuştur. Halk tarafından seçilmiş ve halkın ihtiyaç ve taleplerini tespit ederek bunların karşılanması için gerekli siyasi süreçleri işletmekle görevli parlamentoların

“temsil” vasfını taşımaları bu ihtiyaçların karşılanması oranında mümkündür. Ancak, parlamentoda sandalye kazanan partilerin kompozisyonundan, milletvekillerinin temsile dair sorumluluk duygularına, çıkar gruplarının hükümet ve parlamento üzerindeki gücünden parlamentoların siyasal düzenin meşruluk kalkanı oluşuna kadar bir dizi problem parlamentoların temsil niteliğinin üzerine düşen gölgeler olarak dikkat çekmektedir.

Liberal demokrasilerin gerek bünyelerinde taşıdıkları sorunlar gerekse işleyişlerinden kaynaklanan sorunlar elbette salt bu iki kurumla (siyasi partiler ve parlamentolar) sınırlı değildir. Diğer bir deyişle tezin çerçevesini oluşturan siyasi partiler ve parlamentolara ilişkin sorunlar, liberal demokrasilerin bütün açmazlarını tanımlamamaktadır. Ancak bu tezde yapılmaya çalışılan, liberal demokrasinin temsil boyutunda yaşanan sorunları bu iki önemli kurum üzerinden incelemektir.

Çalışma kuramsal düzeyde yapılmıştır. Çalışmada ikincil veri kaynaklarından yararlanılmış, literatür taraması, kitap ve makale analizi yöntemi (Demirci ve Köseli, 2009,s.321) kullanılmıştır. Çalışmayla ilgili bilgiler, bilimsel nitelikteki kitaplar, süreli yayınlar (dergiler ve gazeteler), makaleler, tezler, çeşitli istatistikler, kitle iletişim araçları, konferans dökümanları ve diğer kaynakların analiz ve sentez edilmesi ile elde edilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak hazır bilgiden yararlanma tekniği kullanılmıştır. Ayrıca betimleme yöntemi kullanılarak (Balci, 2001,s.220), mevcut durum ortaya konmuş ve bu durumun daha önceki olay ve koşullarla ilişkileri de dikkate alınarak durumlar arasındaki etkileşim açıklanmıştır. Olguların şimdiki zaman içinde gözlenmesinin yeterli olmadığı durumlarda geçmiş zaman içindeki gelişimin incelenmesi amacıyla tarihi yöntemden de yararlanılmıştır.

“Yasaların üstündeki halka selam” (Locke, 2004, s.132) sloganıyla yüceltilen halk, siyasi katılımın ana kanalları olan siyasi partiler ve parlamentolarda ne kadar temsil edilmektedir? Temsilcilerin içinden çıkan yürütme kuvveti, temsilin kaynağına ne kadar yakın durmaktadır? Liberal demokratik sistemlerde, siyasi partiler ve parlamentolar halktan gelen girdileri devletin doruğuna taşıyan bir

iletken midir yoksa yönetimin doruğunda üretilen politikaları veri kabul edip bunları halka benimsetmenin ve bu politikalar için meşruiyet zemini oluşturmanın araçları mıdır? Demokratik siyasi hayatın vazgeçilmezleri olarak vurgulanan siyasi partilerin kendi içinde “demokrasi vazgeçilmez midir”? Yeni siyasi hareketlerin oluşumundan, siyasi partilerin finansmanına kadar bu yapılar temsilin güçlendirilmesinin aracısı mıdır yoksa statükonun belirlediği çerçevede rollerini oynayan figüranlar mıdır? Yasa yapma ve yürütmeyi denetleme iddiasındaki yasama organları gerçek anlamda bu kudreti haiz midir ya da bu kudreti toplumsal yarar adına kullanma iradesini göstermekte midir? Bu sorulara yanıt aranırken ve siyasal partilerle parlamentoların konumları tüm bu açılardan değerlendirilmeye çalışılırken hukuki görünümünden (de jure) çok fiili durum(de facto) göz önünde bulundurulacaktır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm liberal demokrasiye yakından bakma amacı taşımaktadır. Liberalizm ve demokrasinin bünyelerinde taşıdıkları farklılıklara ilişkin açıklamalar, bu iki kavramın birleşmesinden kaynaklanan problemlerin ipuçlarını vermektedir. Liberalizmin özgürlükçü karakteri ile demokrasinin eşitlikçi karakteri bir araya gelirken meydana gelen gerilimden söz edilecektir. Bölüm içerisinde liberal demokrasinin temel kurumları olarak seçim ve temsil üzerinde durulacak, kuvvetler ayrılığı, siyasi çoğulculuk ve yarışma, çoğunluğun sınırlı yönetimi, sivil ve siyasi özgürlükler ve ekonomik özgürlüklere değinilecektir.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde ele alınan “temsil krizi” temsili demokrasinin iki temel ayağı üzerinden izlenmektedir. Bu ayaklardan birincisi “siyasi partiler”dir ki günümüz demokrasisinde bu kurumların işgal ettiği merkezi konum, “partiler demokrasisi” şeklinde bir kavramın oluşmasına yol açmıştır. İkincisi ise modern demokratik düzenlerin en önemli kurumu ve halkın siyasal temsiline görkemli yapıları olarak görülen “parlamentolar”dır.

İkinci bölümde, siyasi partilerin gelişimi ve işlevlerinden sonra irdelenen “siyasi partilerde temsil krizi” üzerinde durulacaktır. Siyasi partilerin yaşadığı temsil krizi, öncelikle partilerin oligarşik yapısı ve parti içi demokrasi sorunlarına

odaklanarak ele alınacaktır. Partilerin örgütsel ve işlevsel düzeydeki demokratik pozisyonlarının demokrasinin temsili niteliği ile ilişkisi irdelenecektir. Daha sonra aday belirleme, siyasi partilerin finansmanı, radikal siyasi hareketler, politik olmayan hareketlerin yükselişi, parti üyeliklerinde ve seçimlere katılımı düşüş, seçim barajları ve parti kapatma olguları üzerinden, yaşanan parti krizinin bütüncül resmi oluşturulacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde, liberal demokratik düzenlerin temel ideolojik dayanağını veya meşruiyet kaynağını oluşturan parlamentoların temsil açısından yaşadığı sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde “Parlamentar demokrasi” olarak da adlandırılan günümüz demokrasisinde parlamentoların “varsayılan” temsil işlevini ne ölçüde yerine getirdiği sorusuna cevap aranacaktır. Bölümün başında yasama meclislerinin liberal demokrasilerde kendilerine atfedilen temsille ilişkisi irdelendikten sonra bu kurumların, yönetimlerin meşruiyeti için nasıl araçsallaştırıldıkları ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından parlamentoların toplumsal güven açısından gelmiş oldukları konum incelenecektir. Bölüm içinde ayrıca parlamenter temsil açısından cinsiyet ve azınlık sorunları ele alınacak, parlamentoların siyasal temsil sorumluluğunun parti disiplini, elitizm, çıkar grupları, istikrarlı yönetim gibi olguların baskısına maruz kaldığı saptanmaya çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise, çalışma boyunca saptanmış olan verilerin ışığında değerlendirmeler yapılacaktır. Bu bağlamda, liberal demokraside “temsil”e yapılan vurgunun gerçeklerle ne kadar uyumlu bir yaklaşım olduğu, siyasal partilerin mevcut kritik sorunlarının onların temsil özelliklerini ne kadar geriletmediği, parlamenter yapıların yapısal ve fonksiyonel anlamda taşıdıkları kusurların ne ölçüde bir kriz yarattığı hususlarına değinilecektir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. LİBERAL DEMOKRASİ: KARŞITLARIN BİRLİKTELİĞİ

Liberal demokrasi, günümüzde büyük bir üstünlük elde etmiş ve kendini eşitlik, adalet veya demokrasinin tek meşru temeli olarak sunma imkanına kavuşmuştur (Phillips,1999, s.199). Hatta Francis Fukuyama gibi “acelecî” bilim adamları “liberal demokrasinin toplumların ulaşabilecekleri en ideal siyasal rejim türü olduğunu ve bu rejim bir kez yerleştikten sonra herhangi bir değişiklik beklemenin gerçekçi olmayacağını” belirterek “tarihin sonu”nu ilan etmiştir (Fukuyama,1989). Bu nedenle günümüzde liberal demokrasi, önünde herhangi bir sıfat bulunmayan “demokrasi” kavramı ile de karşılanır olmuştur (Şaylan, 2008, s.17). Ancak Benhabib’in deyişiyle “Tarih kendi muammasını çözmüş olduğunu iddia edenleri her zaman yalancı çıkarmıştır.”(Benhabib,1999, s.11)

Liberal demokrasiyi siyasal sistem olarak benimsemiş olan devletlerde ekonomik sistem kapitalizmdir. Bu devletlerden bazıları yüzyıllardan beri liberal demokrasiyi uygulamışlardır. Bir kısmı ise bu sistemi yakın tarihlerde hayata geçirmiş, ancak bazen bu sistem kesintiye uğramıştır. Birinci gruba örnek İngiltere ve Belçika gösterilebilir. İspanya ve Almanya ise yakın tarihli liberal demokrasiye örnek ülkelerdir (Gürbüz, 2007, s.7). Liberal demokrasinin temel özelliklerinden birisi, düzenli olarak yapılan seçimlere dayalı dolaylı ve temsili bir demokrasi şekli olmasıdır. Siyasi partilerin rekabeti ve seçim tercihleri aracılığıyla işler ve devlet ile sivil toplum arasında kesin bir ayırım yaparak özerk grupların ve özel mülkiyetin varlığına izin verir.

Liberal demokrasi kısaca, özgürlük temeline dayanan halk yönetimi olarak tanımlanır (Erdoğan,1999, s.246). Buna göre liberal demokratik sistemde halk, asli kamusal kararların oluşumu ve yöneticilerin belirlenmesinde etkindir. Aynı şekilde siyasal iktidarın hareket alanı ve otoritesi de temel hak ve özgürlüklerle sınırlanmıştır. Halkın temsilcilerinin meydana getirdiği parlamentonun sınırsız biçimde karar verebildiği ve kural koyabildiği bir rejim bu durumda demokratik olmakta ancak liberal olamamaktadır (Erdoğan,1999, s.246).

Ryan'a göre liberalizm; insan hakları, ekonomik imkânlar ve açık toplum üzerinde dururken, siyasal partilerle fazla ilgilenmemiş, aktif vatandaşın gelişimine ve siyasi katılmaya fazla önem vermemiştir. Sonuçta yönetim bir avuç profesyonel yöneticinin eline bırakılmış, halk kendini yönetmek yerine, yöneticileri seçer duruma gelmiştir. Yönetim sorumluluğu da yetişkin vatandaşlarca değil, profesyonel siyasetçilerden oluşan elit bir gruba verilmiştir. Yasama yetkisi yürütmeye, yürütme yetkisi de bürokrasiye geçmiştir (Ryan, 1992, s.309).

Barber, temsili demokrasiyi doğuran liberalizmdir ancak liberalizm gerçek demokrasiyi (katılımcılık, özgürlük, eşitlik, adalet...) gerçekleştirecek felsefi özden yoksundur, değerlendirmesini yapar. Liberal demokrasi, sahip olduğu birey ve bireysel çıkar algısı dikkate alındığında, "insan doğası, bilgi ve siyaset konusunda liberal, fakat özünde demokratik olmayan öncüllere" sahiptir. Taşıdığı demokratik değerler geçici, seçmeye ve şarta bağlıdır. Özetle, liberalizmin önceliği (kâr), ile demokrasinin öncelikleri (eşitlik, özgürlük, dayanışma) arasında bir gerilim mevcuttur (Barber, 1995, s.32).

Liberalizm ile demokrasi arasında bir uyumsuzluk vardır, çünkü liberalizmin özünde bireysel hak ve özgürlükler bulunurken, demokrasinin özünde eşitlik vardır (Mouffe,2000, s.9). Demokrasinin, iddia edilenin aksine, çok net bir tanıma sahip olduğunu savunan Claude Ake'ye göre, demokrasi halk iktidarındır, yani yönetimin "demos"un elinde olmasıdır. Bu netliğin, bazı çıkarları tehdit ettiğini belirten yazar, bu çevrelerin demokrasiyi radikalliğinden arındırmak amacıyla yeniden tanımlamaya çalıştıklarını ileri sürer. Buna göre demokrasinin anlamını karmaşıklaştıranlar da onlardır. Avrupa burjuvazisi Fransız Devrimi'nin son derece canlı biçimde sergilediği radikal demokratik eşitlikçilik karşısında dehşete kapılmış ve muhalefet rolünü üstlenmiştir. Sonuçta burjuvazi, demokrasinin yerine bir siyasal ahlak olmaktan çok bir ekonomik araç olarak "liberal demokrasi"yi geçirmiştir (Ake, 1994, s.39).

Timur da yukarıdaki yaklaşıma paralel görüşe sahiptir. Bu görüşe göre Batı'da temsili demokrasinin tarihi, kapitalizmin ve sınıf kavgasının tarihine sıkı sıkıya

bağlı bulunuyordu. Bu durumda liberalizmin ekonomik düzeni olan kapitalizmle savaşım halindeki demokrasi, liberalizmin karşısında duracaktır. Bu yüzden de 19. yüzyılda kapitalist gelişmeye damgasını vuran egemen sınıflar ve onların temsilcileri, demokrat değillerdi. (Timur, 2000, s.284)

Sartori (1996), liberalizm ile demokrasi arasındaki temel ilişkinin, özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişki olarak gösterildiğini hatırlatır. Yani liberalizmi demokrasiden ayırt etmek için liberalizmde özgürlük, demokraside eşitlik vurgusu vardır. Liberal demokratik sistemlerin görevi özgürlük ile eşitliği birleştirmektir. Yazar, günümüz batı demokrasilerinin, hem liberal hem demokratik sistemler olduklarından dolayı, özgürlük ile eşitliğin birbirleriyle karışabileceğini ortaya koyduklarını belirtir (s.415).

Modern liberal demokrasilerin doğuşu liberalizmin siyasal güçlüklerini de ortaya çıkarmıştır. Liberalizm öncelikle bir otorite sınırlandırılması doktrini¹. Liberaller bir hükümet örgütlenmesinin gerekliliğini kabul etmekle birlikte özgürlüğün korunması için devletin belli bir alan içinde sınırlı kalmasını şart koşarlar (Millard, 2004, s.2). Ne var ki, devletle sivil toplum arasındaki ilişkinin liberalliği ciddi eleştirilere konu olmuştur. Demokrasi yanlıları, liberalizmin devletin olumlu girişimlerini aşağıladığını ileri sürerler. Buna göre devletin işlevi sadece toplumun iç ve dış güvenliğini sağlamak değil “özerkliğini” somutlaştırmaktır (Raynaud ve Rials, 2003, s540).

Liberalizmin bireye dayanması ve insanların eşit olduğu anlayışı, sosyal imtiyazlara karşı mücadelede, demokratik mücadele ile uyumlu bir seyir izlemiştir. Ancak iktidarın sınırlanması düşüncesinden halkın kendi kendini yönetmesi aşamasına gelince liberaller duraksamışlardır. Bu yüzden liberal düşünürler demokratik genişlemeye kuşku ile bakmışlardır. John Locke, oy hakkının yönetimden zarar görebilecek mülk sahiplerine sağlanması gerektiğini düşünmekteydi. John S.Mill ve James Madison gibi liberal filozoflar da sınırlanmamış demokrasinin bireysel özgürlükleri ve mülkiyeti tehlikeye

¹ “Liberalizm” siyasal terim olarak ilk kez İspanya’da 1810-1820’lerde krallara karşı çıkan kimselerin tutumunu karşılayacak şekilde kullanılmıştır.(Aytekin Yılmaz, Çağdaş Siyasal Akımlar, Vadi Yayınları, Ankara, 2003, s.33)

sokacağını kabul etmişlerdir. Mill'e göre bu yüzden oy hakkının cahil ve eğitimsizlere verilmemesi gerekiyordu (Mill, 2006, s.263).

Demokratik rejim, belli bir tarihsel süreçte, belli bir toplumsal düzende, bu sürece özgü iktidar ilişkileri ve dengelerine bağlı olarak gelişip yerleşmiştir. Bu rejim sanayi devrimini yaşayan toplumlarda oluşmuş ve örgütlü emek, kentli orta sınıfların da desteğini alarak demokratikleşmenin itici gücü haline gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, işçi sınıfının öncülüğünde genel ve eşit oy, parlamenter hükümet gibi talepler siyasal rejimin gündeminin ilk sıralarına yerleşmiştir. Mülkiyet sahibi sınıf, bu taleplere hep kuşku ve kaygı ile bakmış, direnç göstermiştir (Şaylan, 2008, s.283).

Liberal düşüncenin egemen olduğu ABD ve Avrupa'da demokratik hakların başında gelen genel oy hakkının elde edilmesi 20. yüzyılın ortalarına kadar sarkmıştır (Millard, 2004, s.18). Erkeklere genel oy hakkı verilmesi Fransa'da 1848'de, İngiltere'de 1918'de kabul edilmiştir. İngiltere'de kadınlara genel oy hakkı ise 1928'de verilmiştir. 1949'a kadar üniversite mezunları ile ticari mülk sahipleri birden fazla oya sahip olmuşlardır. Kadınlar oy hakkını ABD'de 1920'de İsviçre'de ise 1971'de elde etmişlerdir. Amerika'da siyahların oy hakkına kavuşması, ancak 1960'larda mümkün olmuştur (Yılmaz, 2003, 53).

Şaylan da liberal söylemin insan hak ve özgürlükleri anlayışı ile demokratik siyasal rejim arasında sürekli bir gerilim olduğundan bahseder. Üstelik bu gerilim hiç ortadan kalkmamıştır. Rawls'ın "adil çoğulculuk" veya Habermas'ın "iletişimsel ussalık" kavramlarına dayalı çözümlemeleri sözü edilen gerilimi aşma örnekleri arasında değerlendirilmektedir (Şaylan, 2008, s.275).

Liberal söylemin insan hak ve özgürlükleri anlayışı özgürlüğün negatif yorumuna dayanır. Bu itibarla özgürlük, bireyin yaşamına, iradesine dışarıdan müdahalenin en alt seviyede olmasıdır. Mahkeme önüne çıkarılma hakkı, özel yaşamın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme, yerleşme, seyahat, düşüncüyü açıklama, din ve vicdan özgürlükleri başta gelen negatif özgürlükler arasındadır. Liberal söylem bunları devletin varlık nedeni sayarken aynı zamanda devletin her an bunları zedeleme potansiyeli taşıdığını savunur. Kamu

hukukunda bu haklar “birinci kuşak haklar” olarak adlandırılır (Şaylan,2008, s. 276). Bu hakların demokratik siyasal rejimle herhangi bir sorunu yoktur. Ancak yine birinci kuşak hak ve özgürlükler arasında sayılan özel mülkiyet edinme hakkı –mutluluğu gerçekleştirme hakkı- için aynı şey söylenemez. Çünkü bu hakkın varlığı Rousseau’nun belirttiği gibi insanlar arasındaki eşitsizliğin de kaynağını oluşturmaktadır (Rousseau, 1990, s.131). Liberal söylemde, farklı yetenek, bilgi ve becerilere sahip insanların farklı düzeyde imkânlarla sahip olması adalete aykırı değildir. Çünkü bunlar, doğal farklılıklardır ve doğal eşitsizliğin yarattığı sosyal eşitsizlik etiktir ve rasyoneldir. Dahası bu eşitsizlik toplumsal gelişmenin motorudur, zira insanlar sahip oldukları kapasiteleri açığa çıkarmaya çalışacaklardır. Bu nedenlerle, özel mülkiyete ve toplumsal kaynakların bölüşümüne, aynı şekilde girişim özgürlüğüne dışardan müdahale edilmesi yanlıştır. Bu iki nokta liberal demokrasi ile kapitalizmi özdeşleştiren anlayışın da ürünüdür (Şaylan, 2008, s.277).

Ancak mülkiyetin ve gelirin dağılımından memnun olmayan bir çoğunluğun iktidarı ele geçirmesi durumunda özel mülkiyete ve serbest girişime müdahale edilirse temel bir hakkın ihlalinden söz edilecek midir? Birinci kuşak haklardan olan yaşam hakkının bile gerekli tıbbi imkânlardan yoksun kalacak kadar yoksul insanlar için sağlandığı söylenebilir mi? Aynı şekilde eğitim olanaklarından yoksun bırakılmış kişilerin ifade özgürlüğüne kâğıt üzerinde sahip olmasının bir değeri var mıdır? (Şaylan, 2008, s.277).

Bu sorular bir gerilimi ortaya koymaktadır. Şaylan’a göre bu gerilimin çözümünü toplumdaki güç ilişkileri ortaya koymaktadır. Yani ekonomik eşitliğin sağlanmasının demokrasinin gereği mi olduğu yoksa demokrasiye karşıtlık mı oluşturduğunu güç dengeleri belirlemektedir. Toplumdaki güç dengelerinin değişimi, insan hak ve özgürlükleri söyleminin de değişmesine yol açabilmektedir. Birinci kuşak özgürlüklerden ikinci kuşak özgürlüklere geçişin kuramsal temelini oluşturan, aslında toplumsal ilişkiler ve değişen güç dengeleridir (Şaylan, 2008, s.280).

İkinci kuşak hakların da liberalizm-demokrasi ikilemini ortaya koyma bakımından önemli bir yeri vardır. İkinci kuşak haklar, “pozitif özgürlük” kavramını temel alarak, devletin bireye dışarıdan müdahale etmesini, ona hak ve özgürlüklerini kullanma olanağı sunmasını ifade eder. Bu hakların başlıcaları, çalışma hakkı, sendika hakkı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, konut edinme gibi haklardır (Şaylan, 2008, s.281). Eşitlik bağlamında bir gereklilik olan bu özgürlükler, liberal söylem açısından en temel özgürlük olan özel mülkiyete ve pazara müdahale anlamı taşıdığından özgürlüğü yok edici olarak değerlendirilir.

Aytekin Yılmaz, liberalizm- demokrasi ikilisinin bir çatışma yarattığı görüşüne katılmaz. Yazara göre birtakım gerilimlere rağmen, Batıda liberal ve demokratik gelişmeler Batı tecrübesini birlikte oluşturmuşlardır. Batı demokrasileri de böyle şekillenmiştir. Bu tecrübeler de toplumsal kültürün özgür ve demokratik bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Liberal ve demokratik gelişmeler öylesine iç içe geçmiştir ki bu değerler bazen liberal demokratik olarak nitelenirken, bazen sadece demokratik değerler olarak aktarılmaktadır. Çünkü iki düşünce birbirini tamamlamakta ve birbirinin eksiklerini gidermektedir (Yılmaz, 2003, s.55).

Francis Fukuyama’yı liberal demokrasinin “kararlı avukatı” olarak niteleyen Miliband ise yazarın “liberal demokrasi” yi savunurken aslında “kapitalist demokrasi”yi kastettiğini belirtir ve onun, liberal demokrasiyi (ya da kapitalist demokrasiyi) tarihin sonu olarak görmesini şiddetle eleştirir (1994, s.162). Miliband, kapitalist demokrasinin terimlerinde dahi bir çelişki barındırdığını ileri sürer. Çünkü bu iki terim iki zıt sistemi içine almaktadır. Bir yanda iletişim, sınaî, ticari ve finansal faaliyetin başlıca araçlarına sahip olan ve bunları kontrol eden küçük bir sınıf insanın varlığını gerektiren ekonomik örgütlenme sistemi olarak kapitalizm bulunmaktadır ki, bu insanlar, siyaset ve toplum üzerinde çok orantısız bir etki yapmaktadırlar. Diğer yanda ise böylesi bir üstünlüğün reddi üzerine kurulu olan ve kapitalizmin doğası gereği izin vermediği kaba bir eşitlik durumunu gerektiren demokrasi bulunmaktadır. Hâkimiyet ve sömürü, Fukuyama’nın sözlüğüne almadığı iki çirkin sözcük olarak kapitalist (liberal) demokrasinin tam göbeğinde yer almaktadırlar ve onunla ayrılmaz bir bağlantı içindedirler (1994, s.162).

Lacombe ise liberalizm ve demokrasi ikilisi arasında bir köken uyuşmazlığının olduğunu kabul etmekle birlikte bu zıtlığın sanıldığı kadar keskin olmadığı görüşünü ileri sürer. Yazara göre öncelikle demokrasinin, birbirine zıt şekillerde tasarlanması liberal demokrasideki gerilimin ipuçlarını verir. Demokrasi bazen kişisel iradeye ve insan şahsiyetine saygı üzerine temellendirilir. Bazen de demokraside kişiliği ezen kitlelerin zaferi, her türlü üstünlüğü, her türlü orijinalliyi yıkan bir çabalama olarak görülür. Bu iki tasarımdan hangisinin doğru olduğunu araştırmak, belki de liberal demokrasinin temellerini oluşturan iki fikirden hangisinin temel fikir olduğunu sormak anlamına gelmektedir. Aslında bu iki kavramın birbirine çok uzak olmadığı da söylenebilir. Demokrasinin istediği özgürlük birkaç kişi için değil, herkes içindir. Bu da insanlar arasında belli bir eşitlik şeklinin kurulmasını gerektirir. Ayrıca doktrinel görüş açısından özgürlük ve eşitlik idealinin kaynakları aynıdır. Her ikisi de insan kişiliğinin değerine dayanan bir ahlaktan çıkarlar. Yine de hürriyet ve eşitlik aracılığıyla tarif edildiğine göre demokrasiye iki ayrı mana veriliyor demektir. Bu iki anlamlılık, özellikle geçmişte Anglo Sakson ülkelerdeki liberal demokrasi ile Komünist ülkelerin demokrasi algılarına ve tanımlamalarına kaynaklık etmiştir (Lacombe,1962,10).

Tüm bu farklı yaklaşımları özetleyerek diyebiliriz ki, liberal demokrasi kavramı kendi bünyesinde iki uyumsuz ögeyi barındırmaktadır. Bu iki öğeden demokrasi, eşitliğe vurgu yaparken, liberalizm özgürlüğü ön plana çıkarmaktadır. Demokrasinin eşitlikçi karakteri, salt hukuki eşitlikten çıkarılıp siyasal, ekonomik eşitliğe vardırıldığında liberalizmin hassasiyetle korumaya çalıştığı özgürlük alanına müdahale gündeme gelmektedir. Bu iki ideale ayrılan alanların ne kadar geniş olacağı ve bu alanların temas çizgisinin nereden geçeceği, siyaset felsefecilerinin belki hiçbir zaman uzlaşamayacağı konulardan birini teşkil etmektedir. Sorunu pratik alana çektiğimizde ise karşımıza birbirinden farklı uygulamalar çıkmaktadır. Bu uygulamaları biçimlendiren etkenler, esas olarak küresel ve ulusal güç dengeleridir.

Eşitliğe ve özgürlüğe olan eğilimleri birbirinden farklı olsa da günümüz liberal demokrasilerinin ortak bir yanı bulunmaktadır. Bu özellik “temsil”dir. Temsil,

çağdaş demokrasilerin ontolojik öncüllerindendir. Çünkü demokrasiler, temsil kurumunun varlığı kadar gerçekler. İktidarın kaynağı olan halkın günümüzde yönetime doğrudan katılması mümkün olmadığına göre bu katılım dolaylı, yani “temsili” olacaktır. Öyleyse bu siyasal düzenlerin “demokrasi” etiketini taşıyabilmesi için temsil görevinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi zorunludur.

1.2. LİBERAL DEMOKRASİNİN KURUMLARI

1.2.1. Siyasi Temsil

Temsil kavramının Büyük Türkçe Sözlük'teki tanımı, “birinin ya da topluluğun adına davranma, belirgin özellikleri ile yansıtmak, sembolü olma, simgeleme” biçiminde yapılmıştır. Kavram, etimolojik olarak Arapça ‘mesl’ kökünden gelmektedir ve ‘benzer, benzeşik, eş’ anlamına gelmektedir (Eyüboğlu, 2004, s.653). “Özne ile nesnenin, gösteren ile gösterilenin özdeş olmaması, temsil kavramına hayat veren kaynaktır.” (Hatipoğlu, 2007, s.9). Buna benzer şekilde temsiliin sözcük anlamı, Hanna F. Pitkin tarafından önemli bir noktası vurgulanarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre temsil, tam olarak veya gerçekte var olmayan bir şeyin var sayılmasıdır. Bunu söylerken Pitkin, burada bir paradoks bulunduğunun farkındadır ve temsil kavramının kendi bünyesinde taşıdığı ikilemi ortaya koymaktadır (1967, s.222).

Siyasi temsil ise öncelikle çok sayıda insanı ve grubu kapsayan kamusal-anayasal bir organizasyondur. Bu organizasyon, geniş ölçekli toplumsal düzenlemeleri harekete geçirir. Siyasi temsili oluşturan şey, herhangi bir katılımcı tarafından gerçekleştirilen tekil bir eylem değildir, aksine bütün bir yapının içinde meydana gelen ve işleyen bir sistem söz konusudur. Bu sistem, çok sayıda insanın çeşitli etkinliklerinden meydana gelen bir özellik taşımaktadır (Judge, 1999, s.2).

Siyasi temsili bu sistemik doğasıyla ele aldığımızda, ister istemez temsili hükümetler veya temsili demokrasi kavramı öne çıkacaktır. Bu kavramlar da yukarıda sözü edilen varlık/yokluk paradoksunu gündeme getirecektir. Çünkü bu sistemlerde siyaseti belirleyen ya da belirlediği kabul edilen halk, karar

verme mevkilerinde bulunmamaktadır. Bu yüzden halk karar alma süreçlerine eş zamanlı olarak hem katılmakta hem de bu süreçlerden dışlanmaktadır. Bu noktada dışlanma ve katılma konusunda kişilerin bakış açıları onların demokrasi anlayışlarından ve ideolojik yaklaşımlarından önemli ölçüde etkilenebilmektedir (Judge, 1999, s.2).

Cevizci (2000), siyasi temsili, bir kurumun, bir topluluğun sosyal bir grup veya sınıfın sözcülüğünü yapması, onlar adına çıkarlarını korumak amacıyla hareket etmesi şeklinde tanımlar (s.922). Temsil edenle temsil edilen özdeş olmayıp aralarında belli bir mesafe ve farklılık söz konusudur. Bu farklılığın olabildiğince azaltılması sorunu ise temsilin siyaset düşünürlerinin ilgi alanına giren temel mesele olmuştur (Vergin, 2000, s.65).

Weber'e göre temsil, "belirli bir grubun, geride kalanlara atfen yapmış oldukları eylemlerdir; veya geride kalanların bu eylemleri 'meşru' ve bağlayıcı kabul etmesi, diğer bir deyişle onlar adına eylemlerde bulunmalarına rıza göstermesidir." Ona göre, temsilin gerçekleşmesi için en önemli öge, temsil edilen kişilerin bu temsilin varlığına dair bir inanç sahibi olmasıdır (aktaran Örs, 1997, ss.24-34)

Klasik anlamıyla çağdaş demokrasilerde seçmenlerin iradesi ancak temsilciler aracılığıyla ortaya çıkar. Bu yüzden liberal demokrasiler temsili demokrasilerdir. Temsili demokrasi doğrudan demokrasinin karşıtıdır. Diğer bir deyişle doğrudan olmayan -veya dolaylı- demokrasi temsili demokrasidir (Holden, 1974, s.29). Doğrudan demokrasinin işlemesi, toplumun çok küçük olmasını gerektirdiği için, günümüzün karmaşık ve kalabalık sanayi toplumlarında, demokrasi ancak temsili yolla gerçekleşebilmektedir (Judge, 1999, s.6). Halkın kamusal alanda doğrudan karar süreçlerine katılması olanağı bulunmadığından, liberal demokrasi temsili demokrasi olarak da adlandırılmaktadır. Bu yöntemde toplum kendi namına kendisini yönetecek kişileri temsilci olarak seçer. Temsili demokraside halk seçtiği parlamento üyeleri aracılığıyla temsil edilir (Eroğul, 1993, s.9).

Liberal demokraside halk adına kararları halkın belli zaman aralıklarıyla seçtiği vekiller verir. Vekiller seçildikten sonra yalnız kendi seçmeninin ve seçim bölgesinin değil, tüm ulusun vekilliğini yapar. Temsili demokraside doğrudan demokrasinin bazı araçlarına sınırlı olarak rastlanabilir: Halkoyu, halk girişimi, halk vetosu, halkın görevden alması gibi (Gözübüyük, 2007, s.26). Günümüzde doğrudan demokrasinin birkaç istisnai uygulamasına ara sıra rastlanır ancak bunlar temsili karakteri etkileyecek nitelikte değildir.

Temsili demokrasi dolaylı demokrasi olduğuna göre, karar verme artık doğrudan katılım anlamında vatandaşlar topluluğuna ait değildir. O halde kavram birkaç “karar verici”nin yönetimini çağrıştırmaktadır. Diğer bir deyişle halk tarafından yönetim yerine “politikacılar tarafından yönetim” şekline dönüşmektedir (Schumpeter, 1976, s.269). Bu durumda böyle bir yönetim nasıl demokratik olarak tanımlanabilir?

Bu soruya verilecek cevaplardan biri, temsili demokrasi demokratik değildir, şeklinde olabilir. Bu bakış açısına göre ancak doğrudan demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi ihtiyacını karşılayabilir. Rousseau, böyle bir bakış açısına sahipti ve bu yüzden ona göre demokrasi hiçbir zaman gerçekleşmemiş ve gerçekleşmeyecekti. Ona göre vatandaşların gerçekten karar alıcı olabilmeleri için egemen bir mecliste bir araya gelebilmeleri gerekliydi. Rousseau için özgür olmanın yolu halkın kendi kendini yönetmesinden geçiyordu (1973, s.26).

İkinci bir cevap, halk kitlesini fiilen karar alma süreçlerinin dışında tuttuğu için temsili demokrasinin demokratik sayılamayacağıdır. Bu cevap, temsilin modern dünyada gerekli olduğunu ancak, ortada birkaç kuruma indirgenmiş çok sınırlı bir temsil olduğunu ima etmektedir. Aynı zamanda sınırlı katılımın temsili demokrasinin yapısında bulunduğunu ve bu katılımın, seyrek yapılan seçimlere dayandığından, çok az erdemli olduğunu kabul eder (Hirst, 1990, s.30).

Üçüncü cevap ise temsili yönetimin hem demokratik olduğu hem anti demokratik özellikler taşıdığı şeklinde olabilir. Bu ikilem kavramın kendi doğasında olabileceği gibi, onu gözleyenin algılamasına göre de sonuçlanabilir (Manin, 1997, 238). Eğer temsili demokrasi siyasi faaliyeti vatandaşlar ve

yöneticiler şeklinde veya temsil edenler ve temsil edilenler şeklinde bir ayrıma dayandırıyor, demokratik olmayan yön ağır basacaktır. Temsil edenler temsil edilenlerden farklılaşmış haldedir. Bu ayrım belirginleştiği ölçüde, Manin'in "ayrım prensibi" ortaya çıkar. Bu prensibe göre temsili demokrasi, seçilmiş elitleri yaratır ve seçmenler temsilcileri özel yetenekleri haiz kimseler gibi algılar. Yazara göre, seçim süreçleri, yönetimde sıradan insanların da olması yönündeki arzuları engelleyici bir özellik taşırlar. Karakter, yaşam şekli ve kaygıları farklı olan belli kesimleri kabul edecek şekilde dizayn edilmiştir. Bu nedenle temsili demokrasi, nihayetinde halk yığınlarının karar mekanizmalarına düzenli katılımdan otomatik olarak dışlanması ile malüldür (Manin, 1997, 238).

Sartori'ye (1996) göre ise mükemmeliyetçilerin, katılımcıların ve popülistlerin iddialarının aksine temsili demokrasi bir dalavere değildir. Bu yönetim insanların etkili bir biçimde karar yapım süreçlerinden çıkarıldığı bir rejim değildir. Bununla birlikte kavramı değerlendirirken, "halk tarafından yönetim" mitini bir kenara koyup temsili demokrasinin bir dizi siyasi aygıttan oluştuğunu anlamak gerekir. Başka bir ifadeyle, demokrasiyi kamusal gücün harekete geçirildiği bir dizi siyasi teknik ve araç olarak görmek gerekir (s.170). Bu haliyle, temsili demokrasi, bir siyasi süreç olarak algılanmalıdır. Bu süreçte halk temsilcilerini özgürce seçer; bu temsilciler müzakereler yaparak çeşitli politikaları hayata geçirir, sonra yeni bir seçime giderler.

Ancak bu yaklaşımı değerlendirirsek, siyasi otoritenin sahibi olan seçkinlerin halk adına hareket ettiklerini söylerken ve hareket alanlarını belirlerken, yukarıdaki gibi mütevazı bir demokrasi tanımından çok popülist bir tavır sergilediklerini ve halkın yönetimin sahibi olduğu şeklinde söylemlere sığındığını söyleyebiliriz. Yine denilebilir ki, temsili demokrasinin bu mütevazı hali yöneten-yönetilen ayrımını öylesine belirginleştirmekte ve güç kaynaklarını halktan o kadar uzaklaştırmaktadır ki artık bu sistemin saygın "demokrasi" kavramını hak edip etmediği merak konusudur (Dahl, 1993, s.30).

Bu sistemi demokrasi olarak adlandırmak isteyenler, bunu, öncelikle temsilcilerin nasıl seçildiğini, temsilciler üzerinde halk kontrolünün nasıl

sağlandığını belirleyen ve yöneten-yönetilen ilişkisini tanımlayan bir dizi kurum ve kuralları öne çıkararak yapmaktadırlar. Sartori bu yaklaşımın bariz bir özetini ortaya koyar. Ona göre, modern liberal demokrasilerin üç esasa dayanması onların demokrasi olarak değerlendirilmesi için yeterlidir: Bunlar çoğunluğun sınırlandırılmış yönetimi, seçimler ve temsil gücünün aktarımıdır (Sartori, 1996, s.30).

Ryden, siyasi temsili dört biçimde algılanan bir kavram olduğunu söyler. Bunlar; 1) biçimsel temsil, 2) betimleyici temsil, 3) ilişki anlamında temsil ve 4) eylem anlamında temsil'den oluşur. Biçimsel temsil, temsili yönetimin oluşması için gerekli görülen biçimsel yapıyı ve düzenlemeleri tanımlar. Biçimsel temsil anlayışı, temsil kurumları işliyorsa temsili kendiliğinden oluşacağını varsayar. Seçimler bu temsil anlayışının çok önemli araçlarıdır. Seçmenler oy verme eylemiyle seçtiklerinin eylemlerine müdahale etmiş sayılırlar (Ryden, 1996, s.14).

İkinci temsil biçimi temsilcilerin temsil edilenleri tasvir etmesi yani yansıtmasıdır. Bu tasvir iki biçimde yapılabilir. Birincisi temsilcilerin temsil edilenlerle fiziksel olarak aynı nitelikte olmalarıdır. Renk, etnisite gibi ortaklıklar fiziksel temsilde önemlidir. İkincisi ise fikir ve değer ve inanç olarak aynı özellikleri taşıyanların temsilci olarak görev yapmasıdır. Bu temsilde temsilciler meclisi, adeta toplumsal yapının bir minyatürü gibidir. Burada sembolik bir temsil vardır ve görüntüsel benzerlikler, seçmene temsil edildiği hissini vermeye yarar (Ryden, 1996, s.16).

Üçüncü temsil şekli, temsili seçmen ile vekil arasında özel bir ilişki olarak tanımlar. Bu ilişki ile seçmen, istek ve tercihlerini vekile iletir. Vekil de kendini, seçmenin isteklerinin yönetime aktarılması için bir kanal olarak görür. Böylece kişisel ilişkilerle, bireyin siyasi alana girmesi mümkün hale gelmektedir. Seçmen, mektupla, telefonla veya şahsen temsilciyle temas kurar. Bu ilişki seçmene kendini ne kadar güçlü hissettirir ve sistemin kendisini kaale aldığını düşündürürse o kadar temsil gerçekleşmektedir (Ryden, 1996, s.18).

Biçimsel, betimleyici ve ilişki tipindeki temsillerin hiçbirisi Ryden'e göre siyasi temsil olgusunun müstakil boyutunu oluşturan özünü yakalayamamaktadır. Çağdaş temsil anlayışının gereği temsilcinin seçmenini dikkate alarak resmi görevini yerine getirmesini içeren eylemlerini ifade etmektedir. Temsilci, önceliklerini önemseydiği ve takip ettiği seçmeni temsil etmek için gerekli faaliyetlere girer. Eylem biçimindeki temsil, birinin seçmenlerin müstakil çıkarlarını sağlamak için yönetimde üstlendiği faaliyeti anlatır. Bu faaliyetler seçmenin amaç ve isteklerini dikkate alan ve ona muhalif olmayan çalışmalar niteliğinde olmalıdır. (Ryden, 1996, s.19)

Günümüz liberal demokrasilerini yukarıdaki çerçeveye oturttuğumuzda, temsil olgusunun dördüncü biçimden çok ilk üç biçime yakın bir kavramsal içerikte algılandığını ve uygulandığını görmemiz mümkündür. Özellikle temsilin biçimsel araçlarının oluşturulmuş olması, seçim prosedürlerinin yerine getirilmesi gibi siyasi düzenlemeler, temsil sorununu çözmeye yeter, şeklinde bir anlayışın ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Yine temsilcilerin, sınırlı bazı değer ve sembollerini ön plana çıkararak seçmene göz kırpması, seçmenle iletişim kurarak onu onore etmesi gibi davranışlarla temsil olgusu sığ bir düzleme çekilmeye çalışılmaktadır. Temsilciler, temsil işlevini yerine getirmemekte ancak yerine getirdikleri hissini vermek için kolay ve ucuz yollara başvurmaktadırlar. Hâlbuki gerçek bir temsil için gerekli olan, vekillerin seçmenlerin gerçek ihtiyaç ve isteklerini tespit ederek bunları karşılamak için etkili bir faaliyet içine girmeleridir.

Bir pratik zorunluluk olarak siyasal temsilin varlığı kaçınılmaz gözükmekle beraber, temsil kavramının taşıdığı bazı belirsizlikler vardır. Temsilin hangi temel üzerinde gerçekleşeceği (coğrafya, cinsiyet, sınıf, meslek vs.) kimlerin temsil edeceği (temsil etme yeterliliğinin şartları) ve temsil edenle edilen arasındaki ilişkinin ne türden olacağı sorularının tek ve hazır bir cevabının olmaması bu belirsizlikleri ortaya koymaktadır (Hatipoğlu, 2007, s.12). Bu sorulardan, temsilin hangi temele dayanacağı konusu ön plana çıkmaktadır. Temsilcilerin seçimi, ülkeyi birtakım bölgelere ayırarak coğrafi ölçüye göre mi

yapılacak, yoksa çeşitli meslek gruplarına dayanan bir seçim mi esas alınacak sorusunun cevabı, günümüzdeki uygulamalar açısından verilmiş gibidir.

1.2.1.1. Coğrafi Temsil

Temsili demokrasiyle yönetilen bütün ülkelerde seçimler, coğrafi olarak tanımlanmış bölgeler esas alınarak yapılmaktadır. Bu tanımlı bölgelerden (seçim çevresi) belirli sayıda milletvekili seçilmektedir. Bu seçim çevrelerinden gelen milletvekillerinin, yalnız geldikleri seçim çevresini değil tüm ulusu temsil ettikleri varsayılır.

Coğrafi temsil esasına göre oluşmuş seçim çevrelerinin nasıl saptanacağı konusu, hükümetin siyasal hesaplarla seçim çevreleri üzerinde oynayabileceğine dair eleştirilere maruz kalabilmektedir. İktidarın seçim çevrelerini kendi siyasi çıkarlarına uygun olarak belirlemesi uygulaması ABD’de görülmektedir. ABD’de bu tür uygulamalar “gerrymandering” olarak adlandırılmaktadır.² Ancak bu tür istismarların önüne geçmek için genellikle idari bölünmeye dayalı sistemler uygulanmaktadır. Çünkü yapay temsili sınırların değiştirilmesine kıyasla idari sınırların değiştirilmesi kolay bir işlem değildir (Gürbüz, 2007, s.23).

1.2.1.2. Mesleki Temsil

Mesleki temsil sistemini savunanlar, coğrafi temsilin, yapay bir niteliğe sahip olduğunu, tesadüfen bir arada yaşayan kişilerden oluşan topluluğun bir çıkar birliği oluşturamayacağını ileri sürerler. Aynı seçim çevresinde çok farklı sosyal sınıflardan gruplar bulunabileceğine göre bunların çıkarlarının ortaklığından söz etmek güçtür. Bu nedenle bunların ortak temsilci veya temsilciler üzerinde uzlaşmaları da kolay olmayacaktır. Dolayısıyla en sağlıklı temsil, ortak çıkar ve

² ABD’de federe devletler (eyaletler), seçim bölgelerini istedikleri gibi düzenlemektedir. Bu durum iktidardaki partiye seçim bölgelerini seçim sonuçları lehine olacak şekilde belirleme imkanı vermektedir. Buna *Gerrymander Yöntemi* denmektedir. İlk defa Massachusetts valisi E. Gerry tarafından uygulaması başlatılan yöntemde, yapılan değişiklikler sonucu seçim bölgelerinin haritası bir semendere (salamander) benzemiştir. Bu nedenle bu yönteme bu iki kelimenin birleştirilmesinden hareketle (Gerry+Salamander) *Gerrymandering* denmiştir.

amaçlara sahip olan sosyal ve ekonomik grupların temsili şeklinde ortaya çıkar (Gürbüz, 2007, 23).

Aslında bu, yabana atılacak bir yaklaşım değildir. Çünkü temsilde esas olan toplumsal çıkarların ve taleplerin olabildiğince eksiksiz biçimde siyasi otoriteye yansıtılmasıdır. Diğer bir deyişle her toplumsal kategorinin yönetim düzeyinde temsil edilmesi gerekir. Bunun yolu ise özellikle sosyal sınıflar düzeyinde bir temsilin gerçekleştirilmesidir. Çünkü benzer gelir düzeyine sahip olanların veya benzer mesleki uğraşlara sahip olanların sorunları ve talepleri de benzerdir. Öyleyse bu sorun ve taleplerin gerçek anlamda yansıtılması, yani temsili, yine bu sınıfların “içinden” kişiler tarafından yapılacak katılımı mümkün olacaktır. Aynı şehirde yaşayan nüfus içinde refah düzeyi en yüksek yüzde onluk dilim içinde olan insanlarla en düşük yüzde onluk dilim içinde olan insanların aynı kişiler (milletvekilleri) tarafından temsil edilmesi isabetli görünmemektedir.

Temsilin meslek bazında gerçekleşmesi, her meslek grubunun o mesleğin içinden gelen kişilerce temsil edilmesi açısından da önemlidir. Sanayi işçilerinin temsilcisinin sanayi işçisi olması, öğretmenlerin temsilcisinin öğretmen olması, işverenlerin temsilcisinin işveren olması toplumsal taleplerin daha ciddi bir şekilde ileri sürülmesi için uygun bir yöntem olabilir.

Mesleki temsilin sadece faşist rejimlerde uygulanabilmiş olması onun temel handikaplarından biridir. Bu tecrübe, aslında temsilin sınıflar düzeyinde olması gerektiği yolundaki anlamlı itirazı zayıf düşürmektedir. Korporatif sistem adı da verilen bu uygulama İtalya, İspanya, Portekiz’de faşist dönemlerde görülmüştür. Gürbüz bunun, korporatif meclislerin faşizmin savunduğu düzene uygun olmasından kaynaklandığını savunur. Çünkü yönetimin sıkı kontrolü için, ülkedeki tüm meslek örgütlerini kontrol altına almak, hepsini bir ülkü etrafında birleştirmek, meslek kuruluşlarının liderlerini tek görüş etrafında birleştirerek parlamentoya göndermek ve tek görüşlü bir parlamento oluşturmak faşist rejimlere uygun bir uygulama olmuştur (Gürbüz, 2007, s.24).

1.2.2. Seçim

Siyasi bir sistem olarak temsili liberal demokrasinin tanımlayıcı özelliği, halkın oylarının kilit siyasi kuruluşların üyelerini belirlemesidir. Bu kuruluşlar, tek kişi tarafından oluşturulan kuruluşlar olabileceği gibi (seçilmiş başkanlık gibi), hemen her demokratik rejimin vazgeçilmezi olan çok üyeli kuruluşlar – parlamentolar da olabilir (Farrel ve Scully, 2007, s.3).

Demokrasi, iktidarın kaynağı olarak kabul edilen halkın mutabakatının alınmasını gerektirir. Bu mutabakat da belli aralıklarla yapılacak seçimlerle açıklanır (Teziç, 2005, 242). Bu yüzden günümüz liberal demokrasilerine özelliklerini veren en önemli siyasi mekanizma seçimlerdir. Çünkü seçimler, demokrasinin temel ilkesi olan “halkın yönetimi”ni sağlamanın ilk yoludur (Erdoğan, 1999, s.252). Halk egemenliğini halk adına kullanacak temsilciler seçimle başa gelir. Belirleyici karar organlarının halkın seçimiyle başa gelmesi ve bu seçimlerin genel ve eşit oya göre yapılması gerekir (Özbudun, 1998, s.60). Genel oy her yurttaşın servet, eğitim, soy, cinsiyet durumu gibi ayrımlar olmaksızın oy sahibi olması, eşit oy her vatandaşın eşit değerinde tek bir oya sahip olmasını ifade eder. Ancak genel oyun hayata geçirilmesinin tarihi oldukça yenidir. İngiltere’de bile 20. yüzyılın sonlarında, 1969’da, 18 yaşını dolduran yetişkin nüfusun seçim hakkı tanınmış böylece herkes oy verme imkânına kavuşmuştur (Judge, 1999, s.11).

Bununla birlikte ileri demokratik ülkelerde bile genel oy ilkesine getirilen sınırlamalar bitmiş değildir. Örneğin yabancılar, tutuklular ve akıl hastaları seçme ve seçilme hakkına sahip değildirler. Seçim hakkını kullanmak için genellikle vatandaşlık, seçmen yaşı, seçim bölgesinde ikamet ve seçmen kütüğüne kayıt şartları aranır (Gürbüz, 2007, s.14).

Oy verme yaşının ne olması gerektiği tartışma konusudur. Oy verme ve tercih yapma bilincinin oluşması için belli bir yetişkinlik çağına gelmek gerektiği savından hareket ederken bu çağın hangi yaşa tekabül edeceği net değildir. Bu nedenle ülkeler kendi sosyal, siyasi ve hukuki koşullarına göre belli bir yaş

tercih etmektedirler. Genellikle 18 ile 25 yaş arasında seyreden bu tercihler bilimsel olmaktan çok siyasi yaklaşımın eseri olmaktadır (Gürbüz, 2007, s.14).

Seçimler, demokratik toplum yönetimi için zorunlu olmakla birlikte tek başına yeterli sayılamaz. Öncelikle seçimin yapılacağı ortam özgür bir ortam olmalıdır. Farklı görüşlerin rahatça sergilenebildiği ve örgütlenebildiği, bu görüşler etrafında toplanan kitlelerin serbest bir siyasi rekabet olanağına sahip olduğu durumda seçimler anlam kazanacaktır. Bu noktada, bütün seçme imkânlarının değişik biçimleriyle var olduğu çoğulcu rejimlerle bu imkânların ortadan kaldırıldığı monist rejimler birbirinden ayrılmaktadır. Tek partili veya monist rejimlerde, seçim halkın siyasi iktidarın kullanımına ortak olmasından çok, bir kişinin veya partinin diktatörlüğünü kabul etmesi anlamına gelmektedir (Teziç, 2005, s.242).

Seçim sistemi seçimlerde kullanılan oyların hangi usûle (matematiksel teknik) göre temsilciliklere dönüştürüldüğünü düzenleyen sistemdir. Seçim sistemleri neredeyse seçimlerin kendisi kadar önemlidir. Çünkü seçim sistemleri seçim sonuçlarını ciddi ölçüde etkilemektedir. Diğer bir deyişle halkın kimler tarafından temsil edileceğinin belirlenmesinde seçim sistemlerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle seçim sistemleri anayasada açıkça yer almasa bile, seçim sistemleri ile anayasanın diğer kısımları birbirini etkilediği için bunu anayasal sistemin bir parçası olarak görmek yanlış olmayacaktır (Dahl, 2001, s.130).

Seçim sistemleri, genellikle bir seçimde kullanılan geçerli oyların yasama meclisinde sandalyelere nasıl dönüştürüleceğini belirleyen teknik usuller olarak tanımlanmaktadır (Teziç, 2005, s.275). Ancak Özbudun kavramsal bir netlik oluşturmak adına seçim formülü ve seçim sistemleri şeklinde iki kavrama başvurulabileceğini belirtmektedir. Buna göre “seçim formülleri” yukarıda bahsedilen, oyların parlamento sandalyelerine dönüştürülmesinde uygulanan yöntemi ifade ederken; “seçim sistemi” seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçim barajları, artık sandalyelerin dağıtılması, bloke veya karma liste gibi kuralları ifade etmektedir (Özbudun, 1995a, s.521-539). Gerek dar anlamda gerekse geniş anlamda seçim sistemleri, teknik bir konu gibi görünmekle birlikte

gerçekte politik yönü daha ağır basan bir konudur. Çünkü her seçim sistemi, çok farklı siyasal sonuçlar doğurur (Mainwaring, 1990, s.3). Bu yüzden, belki hiçbir siyasi kurum seçim sistemi ve siyasi partiler kadar bir ülkenin siyasi düzenini etkilemez.

Seçim sistemlerinin sonsuz çeşidi vardır. Ancak bunları iki ana kategoride toplamak gerekirse, çoğunluk ve nispi temsil sistemlerinden söz edilebilir. Bu iki model arasında her birinin çeşitli unsurlarını toplayarak oluşturulmuş karma sistemler bulunmaktadır.³

Çoğunluk Sistemleri: Çoğunluk sisteminin ilkesi, milletvekilliği ya da sandalyelerin o bölgede en çok oy alan partiye verilmesidir. Bu seçim düzenlemesinde en çok oy alan partinin sandalye oranı yüksek tutulur İngiltere’de ve ABD’de bu sistem uygulanır. Buna göre her seçim çevresinden bir aday veya tek liste seçilir ve en çok oyu alan kazanır. At yarışıyla olan benzerliğinden dolayı buna “first past-the post” adı verilir (Teziç, 2005, s.276).

Çoğunluk sistemi, dar bölge (tek adlı) veya geniş bölge (listeli) biçiminde uygulanabilir (Gürbüz, 2007, s.16). Dar bölge sisteminde her seçim bölgesinden bir aday seçilir. Bu nedenle seçim çevresi de dar tutulmuştur (Erdoğan, 1999,

³ Dahl (2001), dünyadaki seçim sistemlerini ana kategorilere ayırırken bunların hangi hükümet sistemlerinde uygulandığını da ortaya koyarak işlevsel bir seçim sistemi-hükümet sistemi sınıflaması yapmıştır. Bu kombinasyonları oluştururken seçim sisteminin nisbi veya çoğunluk olması ve hükümet sisteminin parlamenter veya başkanlık olmasından hareket etmektedir. Dahl bu terkiplerin 5 grupta incelenebileceğini belirlemektedir (2001, s.142). Bu sistemler kısaca özetlenirse, 1) Kıta Avrupası modeli: Nispi temsil seçimleri ve parlamenter hükümet. Bu kombinasyon, üyelerin bir tür nispi temsil sistemiyle seçildiği parlamenter hükümet sistemidir. Sistem Kıta Avrupası’nda yaygın olduğu için bu adı almıştır. 2) İngiliz (Westminster) modeli: Tek turlu dar bölge seçimleri ve parlamenter hükümet. Amerika dışında İngilizce konuşulan ülkelerde ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır. Bu ülkeler, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda’dır. (Yeni Zelanda 1993’te bu sistemden vazgeçmiştir. 3) ABD modeli: (Tek turlu dar bölge ve başkanlık sistemi) Eski demokrasilerden sadece ABD bu kombinasyonu benimsemişken, yeni demokrasilerde yarım düzine kadar ülke bu sistemi benimsemiştir. 4) Latin Amerika modeli (Nispi temsil seçimleri ve başkanlık sistemi) Latin Amerika ülkeleri, hükümet sistemini ABD’den alırken, seçim sistemlerini 1990’dan itibaren Avrupa’dan almışlardır. 5) Karma model: İlk dört model saf sayılabilirken, 5. modelde, Almanya, Fransa, İsviçre gibi ülkeler, karma bir model geliştirmiştir. Bu ülkeler saf türlerin avantajlarından yararlanarak, istenmeyen sonuçlarını asgariye indirmeye çalıştıklarından böyle karma bir sistem ortaya çıkmıştır. Örneğin Fransa, bir yandan halkın seçtiği ve geniş yetkilerle gelen bir başkana sahipken, diğer yandan parlamentoya karşı sorumlu bir bakanlar kuruluna sahiptir. (Dahl, 2001, ss.140-145).

s.254). Listeli çoğunluk uygulamasında ise her seçim çevresinde birden fazla milletvekili çıkarılır. O çevrede birinci gelen parti liste halinde kazanmış olur. Böylece her seçim çevresinden çıkan tüm vekiller aynı partiden gelmiş olurlar (Erdoğan, 1999, s.255).

Gerek tek adlı gerekse listeli çoğunluk sistemlerinin iki türlü uygulaması vardır: Tek turlu ve iki turlu. Tek turlu seçimlerde adaylar basit çoğunluğu sağlayınca seçilmiş olurlar. İki turlu seçimlerde ise birinci turda seçilmek için geçerli oyların salt çoğunluğunu almak gerekir. Adaylar salt çoğunluğu elde edememişse, ikinci turda sadece basit çoğunluk yeterli olur. Seçim yasaları, ikinci turdaki seçimde basit çoğunluğun çok düşük olmasını önlemek için genellikle ilk turda belli bir oranın üzerinde oy alanların ikinci tura katılmasını öngörür (Gürbüz, 2007, s.16).

Nispi temsil sistemleri: Eski demokrasiler arasında en yaygın seçim sistemi, seçimlerde bir partiye verilen oy oranı ile partilerin yasama organlarında aldığı sandalye oranını eşitleyen sistemdir. Bu sisteme nispi temsil adı verilmektedir (Dahl, 2001, s.136). Çoğunluk sisteminin adil olmayan sonuçlarını ortadan kaldırmak ve her siyasi partiye seçmenlerden aldıkları oy oranında temsil edilme olanağı sağlamak amacı ile nispi temsil sistemi ortaya konmuştur. Diğer bir deyişle, çoğunluk sisteminden farklı olarak, nispi temsil sistemi, elde edilen oylar ile parlamentoda kazanılan sandalyeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan bu sistem, toplumdaki tüm siyasi eğilimlerin güçleri ölçüsünde parlamentoda temsil edilmelerini sağlayarak seçim adaletini gerçekleştirmesi, ülkenin siyasi fizyonomisinin bir tür fotoğrafını yansıtması yönünden üstün tutulmaktadır (Teziç, 2005, s.285).

Ancak nispi temsilin uygulanma şekilleri farklı olabilmekte ve tercih edilen şekle göre her partinin milletvekili sayısı değişebilmektedir. Seçilen bu yöntemlere göre nispi temsil; yaklaşık nispi temsil ve tam nispi temsil olarak ikiye ayrılmaktadır (Gürbüz, 2007, s.18). Tam nispi temsil, bütün ülkeyi tek seçim çevresi sayan (Hollanda, İsrail) veya ulusal artık yöntemiyle parlamentodaki temsil oranını alınan oy oranlarına olabildiğince yaklaştıran sistemdir (Erdoğan,

1999, s.356). Yaklaşık nispi temsilde ise, alınan oylarla sandalyelerin oranları arasındaki uyum daha düşüktür.

Nispi temsilin başlıca üç yöntemi vardır. Bunlar en büyük artık, en yüksek ortalama ve d'Hondt sistemidir (Erdoğan, 1999, s.257). Ancak bunlardan hangisi kullanılırsa kullanılsın nispi temsilin de birtakım sakıncaları olduğu yolunda görüşler bulunmaktadır. Buna göre siyasi partilerden bazıları siyasi hayatta belirleyici bir rol oynamayacak kadar küçük olmalarına rağmen parlamentolarda temsil edilme ve varlıklarını sürdürebilmeleri bir sorun olarak ortaya konmaktadır. Radikal partilerin bu sistem sayesinde temsil olanağı bulması ve partilerin çokluğu güçlü ve istikrarlı tek parti hükümetlerinin kuruluşunu zorlaştıracaktır (Farrel ve Scully, 2007, s.4). Diğer bir sakınca ise nispi temsilin özellikle "milli bakiye sistemi"nde adayların seçilmesinin seçmenlerden çok siyasi partilerin tekeline vermeye daha uygun bir sistem olmasından kaynaklanmaktadır (Teziç, 2005, s.286).

1.2.3. Kuvvetler Ayrılığı

Toplumda yaşayan bireylere hukuk güvenliğinin sağlanması için devlet iktidarının sınırlandırılması şarttır (Sabuncu, 2007, 85). Çünkü siyasi iktidarın kurumsallaşmış şekli olan devlet, güç kullanma tekeline sahip olarak egemenlik yetkisini kullanırken bu yetkiyi eylemli, somut hale getiren insanlar zorbalaşma eğilimine girer. "İktidar yozlaştırır, mutlak iktidar mutlaka yozlaştırır." diyen Lord Acton, bu olguyu çarpıcı biçimde dile getirmiştir (Phrase Finder, 2008). Aynı şekilde Montesquieu, çok daha önce kendisine yetki verilen her insanın bu yetkiyi kötüye kullanmaya eğilimli olduğunu ve bir sınırla karşılaşınca kadar kötüye kullanmaya devam edeceğini vurgulamıştır (Montesquieu, 1963, s.294). Bu durumda keyfiliğe kayabileceği, otoriter ve totaliter potansiyel taşıyan insanı ve iktidarı sınırlamak, öncelikli bir mesele haline gelmektedir (Kutlu, 2001, s.85). Öyle ki, demokratik düşüncede hiçbir ilke devletin sınırlanması ilkesinden daha önemli değildir (Touraine, 2000, s.58).

Bireylerin devlet karşısında güven ihtiyacı, birey-devlet düalizmini gündeme getirmiştir; ancak bu güvenliğin sağlanması arayışında devlet- toplum

düalizminin olduğu kadar, devletin kendi içindeki kuvvetlerin ve kurumların ayrılığının da gerekliliği üzerinde durulmuştur. Demokratik liberal devlet felsefesinin temelinde bu nedenle kuvvetler ayrılığı önemli bir yer edinmiştir (Batum,2000, s.59).

Kuvvetler ayrılığı, her devlette birbirinden farklı üç temel kuvvetin varlığını ve yasama, yürütme ve yargı olarak adlandırılan bu kuvvetlerin birbirinden bağımsız bir konumda bulunmasını ifade eder (Gözübüyük, 2007, s.33). Diğer bir deyişle, kuvvetler ayrılığı teorisi, devletin üç temel hukuki işleve sahip olduğunu ifade eder ve bu işlevlerin her biri bir gücü karşıladığı için bunların ayrı organlar eliyle yerine getirilmesini önerir. Bu fonksiyonların birbirinden ayrılması gereğini yaratan fikir, iktidarın kötüye kullanılması ve bireylerin siyasi iktidar karşısında korunmasının ancak kuvvetlerin birbirini denetleyip dengelemesiyle mümkün olacağına olan inançtır (Erdoğan, 1999, s.136). Bu inanç, Montesquieu'nun meşhur deyiminde ifadesini bulmaktadır: "Kuvvet kuvveti durdurur." (Montesquieu, 1963, s.294).

Üç güçten, yasama, toplumsal hayatın işleyişine ve düzenine hâkim olacak genel kuralları oluşturur; yürütme, özel durumlar için belirlemeler yaparak bu genel kuralları hayata geçirir; yargı da bu kuralların uygulanmasında çıkan uyuşmazlıkları çözer ve bu kurallara uymayanların direncini kırar (Duverger, 1995, 31).

Yasama, nesnel ve emredici hukuk kuralları koyma işlevinin adıdır (Sabuncu, 2007, s.173). Yasama, devletin temel siyaset esaslarının belirlenmesi ve genel kural koyma anlamında devletin birincil fonksiyonudur (Erdoğan, 1999, s.129). Kural koymak; Roma döneminde, Eski Yunan'da, mutlak monarşi dönemlerinde farklı kişi ve grupların elinde olsa da parlamentonun gelişiminden sonra günümüzde, halk tarafından seçilmiş temsili meclislerle özdeşleşmiş bir eylem haline gelmiştir (Kutlu, 2001, s.127). Temsil meclisleri ya da parlamentolar liberal demokratik rejimlere hayat veren temsil olgusunun somutlaştığı kurumlar olarak merkezi bir rol üstlenmiştir. Parlamentolarda bir araya gelen milletvekilleri

milleti ne kadar iyi temsil edebiliyorlarsa yönetimin halka ait olduğu iddiası veya demokrasi iddiası o ölçüde gerçeğe yakın olacaktır.

Yürütme, devletin hacim olarak en geniş örgütünün işlevi olduğu için, genel olarak yasama ve yargı işlevlerinin dışında işlevler olarak tanımlanabilmektedir. Çünkü yürütme geniş anlamıyla hem devlet örgütünün üst yönetimini hem de teknik anlamdaki “idare”yi kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. Yürütmenin başında bulunan devlet başkanıyla bakanlar kurulu ise dar anlamdaki yürütme kavramını karşılar (Sabuncu, 2007, s.225). Yürütme gücü de esas olarak doğrudan veya dolaylı seçimle başa gelir. Diğer bir deyişle liberal demokrasilerin yasama organları gibi yürütme organları da temsil meşruiyetinden yararlanır. Ancak başkanlık sisteminde yürütme gücü (başkan) doğrudan halk tarafından seçilirken, parlamenter rejimlerde kabine halkın seçtiklerinin içinden çıkarılır.

Yargı, en genel anlamıyla özel kişiler arasında veya bu kişilerle devlet arasında meydana gelen hukuki anlaşmazlıkları çözme ve karara bağlama fonksiyonudur (Erdoğan, 1999, s.129). Gözler (2005), “bağımsızlık” ve “kesinlik” sıfatlarının yargı fonksiyonunun temel unsurları olduğundan hareketle, yargıyı “bağımsız mahkemelerin, hukuki uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını kesin olarak çözme ve karara bağlama yetkisi” şeklinde tanımlamaktadır (s.341).

1.2.4. Siyasi Çoğulculuk ve Yarışma

Demokrasi, toplumda birbirinden farklı inanç ve düşüncelerin var olduğunu ancak bunların bir arada belli kurallarla barış içinde yaşamasını öngörür. Ötekine ötekiliğini yaşama hakkı tanır. Tekelciliği reddeder (Selçuk, 1999, s.9). Her siyasi görüş aynı ölçüde meşru ve savunulmaya değerdir. Bunun için toplumun hiçbir kesimi baskı altında tutulamaz ve siyasi rekabet yolları tüm siyasi hareketlere açık tutulur (Sabuncu,2007, s.111).

Liberal demokrasiler çoğulcu bir siyasi hayatı öngörür. Buna göre farklı dünya görüşlerine, programlara ve çıkarılara sahip kişi ve gruplar özgürce örgütlenip siyasi iktidarı etkileme yarışına girebilirler. Bu bağlamda siyasi örgütlenmenin

ana formu olarak siyasi partiler esas aktör olma özelliği taşırlar (Erdoğan, 1999, 259).

Siyasal çoğulculuğun gereği, toplumda sınıf, kültür, etnisite veya ideoloji temelli tüm yapılanma ve faaliyetlere müsamaha gösterilmesi ve bu yapıların siyasal alandaki temsiline izin verilmesidir. Farklı sosyo kültürel unsurların ve siyasal örgütlenmelerin varlığını kabul etmek istemeyen, potansiyel muhalefet odaklarını baskı altına alan, yönetime aday olmasının yollarını zorlaştıran bir yönetim demokratik olduğunu ileri sürse de buna itibar edilmez (Silitski, 2009, s.43). Bu tür yönetimlerde muhalefet güçlerinin legal düzlemde kendilerini göstermeleri ve yarışmaları engellenince bu faaliyetlerin yeraltına çekilmesi ve şiddete dayanan bir muhalefete dönüşmesi olasılığı yükselecektir. Bununla birlikte, liberal demokrasinin çoğulculuk ve yarışma olanaklarını sunması, toplumsal riskleri bertaraf etmekten çok ilkesel bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Çünkü “demokrasinin bir temeli de ahlaki çoğulculuğun meşru sayılmasıdır.” (Erdoğan, 1999, s.259). Liberal demokrasi farklı “iyi” tanımlarını ve hayat tarzlarını, birini ötekine üstün kılmadan bir arada yaşamalarını öngören ve bu farklılıkların taleplerini siyasal süreçle bütünleştiren bir sistemdir.

Çoğulculuğun karşısında totaliter ideolojik yönetim anlayışı vardır. Bu anlayış tek biçimli yurttaş yaratma hedefine yönelince insanlar maske takar. Herkes sahte ideolojinin pandomimasını oynamak zorundadır ve ikiyüzlüdür. Ampirik olarak yanlış, etik olarak haksız bir dayatmacılık içeren ideolojiler, insan doğasına ters olduklarından yıkılmaya mahkûmdurlar. Fakat giderken, insanlığımızdan da çok şey götürürler. Yolunu kesip yakaladığı kişileri yatağa bağlayan, ayakları uzun gelince kesen, kısa gelince türlü işkencelerle onları uzatmaya kalkışan haydut Procrustes rolündeki yönetimler bireyi insan yapmaz. Octavio Paz’ın deyişiyle “hiç kimse” yapar. “Garip olan bu tür yönetimler de demokrasi iddiasıyla ortaya çıkarlar. Halbuki demokrasi, tek biçimliliği, tek kültürlülüğü reddeder.” (Selçuk, 1999, s.10).

1.2.5.Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları

Demokratik siyasi sistemlerde kendini duyurmaya çalışan farklı sesler aynı anda var olabilir ancak bu seslerin, siyasi hayatın rotasını aynı anda belirlemelerine imkân yoktur. Bu farklı siyasi gruplardan-partilerden toplum için hangisinin daha faydalı olacağı konusunda hakem ulustur ve ulusun çoğunluğunun onay verdiği siyasi görüş belli bir süre için iktidarı ele geçirir (Sabuncu, 2007, s.111).

Temsili liberal demokrasinin temel özelliklerinden biri çoğunluğun desteğini elde etmiş olan siyasal seçkinler grubunun toplumu yönetmesidir. Diğer bir deyişle, çoğunluğun yönetme hakkı, demokratik bir siyasal rejimin var olabilmesi için zorunlu bir ilkedir. Bu ilke, aynı zamanda rejim için meşruiyet ölçütlerinden birini oluşturur. Tüm toplumu ilgilendiren kamusal kararların alınması ve bu kararları uygulaması, yani siyasal iktidarı kullanma hakkı çoğunluğa aittir (Şaylan, 2008, s.261).

Çoğunluğun yönetme hakkı çoğunluğun tercihlerinin ahlaki bir üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde çoğunluğun kararlarının her zaman doğru olduğu da söylenemez. Öyleyse çoğunluğun yönetme hakkı yalnız pratik bir zorunluluğun yerine getirilmesi ile ilgilidir (Erdoğan, 1999, 258). Ancak farklı tercihler arasından biri seçilecekse bunun azınlığın değil çoğunluğun arzu ettiği doğrultuda olmasının ahlaki bir değeri olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu eşit oy ilkesinin de doğal bir sonucudur çünkü herkesin oyu eşitse çoğunluğun tercihlerinin değeri daha fazla demektir.

Yönetmek çoğunluğun hakkı olsa da bu hak sınırsız değildir. Yönetme hakkının kapsamı anayasa ile sınırlı olup temel hak ve özgürlükleri yok etme yönünde kullanılamaz. O yüzden “liberal demokrasi” çoğunluğun gücünün özgürlükler lehine sınırlandırılmasını ifade eder. Özgürlükleri yok eden baskıların sadece kraldan değil, kitlelerden gelebileceğini düşünen Costant, kitlelerin kör ve sağır olabileceğini, bazı hırslı kişilerin peşine rahatça takılabileceğini belirtir. Çoğunluğa dayansa da hiçbir yönetimin, düşünce ve vicdan özgürlüğüne, mülk edinme özgürlüğüne karışmaması gerektiğini savunur. Çünkü insan kişiliğinin “girilemez sınırları” olması gerektiğine inanır (Kışlalı, 2006, s.84). Öyleyse

çoğunluğun hukuka insan haklarına ve anayasaya uygun bir yönetimi icra etmesinin denetimi gereklidir. Bu gereklilik ise esas olarak yargı tarafından yerine getirilir. Bu nedenle yargı kurumu günümüz demokrasilerinde ağırlığını gittikçe arttırmaktadır (Gözübüyük, 2007, s.27).

Çoğulcu demokratik sistemlerde özgür bir muhalefetin varlığı şarttır. Hükümetin politika ve icraatlarını serbestçe eleştirebilecek, azınlığın haklarını gündeme getirebilecek, hükümete karşı ve ona rakip olabilecek bir muhalefet sayesinde çoğunluğun zorbalanması önlenir (Gözübüyük, 2007, s.27). Klasik anlayışta devlet iktidarının despotlaşmasını önlemek için kuvvetler ayrılığı öngörülmüşken, günümüzde yasama ve yürütmenin yakınlaşması nedeniyle iktidar denetiminin önemli bir kısmı muhalefet eliyle yerine getirilebilmektedir.

Çoğunluk ilkesi dinamik bir ilkedir. Aynı çoğunluk her zaman iktidarda kalacak değildir ve bugünün azınlığı yarının çoğunluğu olabilir. Bu nedenle pratik zorunluluktan kaynaklanan çoğunluğun kararına katlanma, geçici bir zorlama olarak görülebilir. Yoksa çoğunluk belirsiz bir şekilde hep aynı tarafta kalırsa bu zorlama ağır biçimde hissedilebilir (Lacombe, 1962, s.14). Özellikle ideolojik, etnik, kültürel yapıları arasında derin uçurumlar bulunan toplumlarda bu dinamizmin yakalanması zor olabilir. Hele çoğunluk durumunda bulunan kesim ifade, iletişim ve tartışma özgürlüklerini kısıtlıyor ve çeşitli manipülatif yöntemlere başvuruyorsa çoğunluk ve azınlığın yer değiştirmesi yani iktidarın el değiştirmesi son derece güçleşebilir (Erdoğan, 1999, s.269).

1.2.6. Sivil ve Siyasi Özgürlükler: İnsan Hakları

İnsan haklarının üstünlüğü, artık liberal demokrasinin kurucu ilkesi konumuna yükselmiştir (Eroğul, 1993, s.11). Siyasal iktidarın insan hak ve özgürlüklerine zarar vermeden toplumu yönetmesi demokratik düzenin yapısal koşullarından biri haline gelmiştir (Kılıç, 1997, s.321). Hatta demokrasinin, insan haklarını tanıyan ve saygı duyan değil, bu haklar üzerinde kurulu bir düzen olduğunu kabul etmek gerekir (Şaylan, 2008, s.275). Özel yaşamın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme, seyahat, dernek kurma, toplantı, düşünce ve inancı ifade etme özgürlükleri bu özgürlükler arasında sayılabilir. İnsan hak ve

özgürlükleri, tanımı gereği evrensellik özelliği taşır. Demokratik söyleme göre her insan bu hak ve özgürlüklere sahip olarak doğar. Bu hakları devredemez ve bunlardan vazgeçemez. Yönetimin zorbalığı ve keyfiliğine karşı bireyin korunması için gerekli hukuki altyapıyı oluşturmamış bir sistem demokratik olamaz. Çünkü demokrasi, özgürlük temeli üzerine oturur (Millard, 2004, s.2) Ne var ki günümüzde siyasal iktidarların insan hakları konusunda çok büyük mesafe aldığını söylemek güçtür. Üstelik bu hüküm yalnızca az gelişmiş demokratik ülkeler için değil, gelişmiş batı ülkeleri ve liberal demokrasiyi dünyada yayma vazifesini üstlenmiş ABD için de geçerlidir. ABD yönetimi, demokratik hareketlerin desteklenmesini dış politikasının merkezi unsuru haline getirirken ve özgürlüğü önemli bir Amerikan değeri olarak sayarken, modern gelişmiş işkence yöntemlerini ulusal güvenlik ve terörle mücadele politikası içine almakla suçlanmaktadır (Puddington, 2009, ss.93-107). Bu uygulamaların bazılarının Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilmesi, Avrupa'nın da insan hakları ve özgürlükler konusunda gösterdiği varsayılan duyarlılığa yeterince sahip olmadığını göstermektedir (Rejali, 2007, ss.508-526).

1.2.7. Ekonomik Özgürlükler ve Piyasa Ekonomisi

Bu özgürlükler de aslında negatif bireysel özgürlükler arasında olmakla birlikte, özgürlüklerin ekonomik alana yansıyan boyutunu ifade eder. İktisadi özgürlükler mülkiyet, girişim ve sözleşme özgürlüklerinden oluşur. Özel mülkiyetin burjuvazi ve dolayısıyla liberalizm açısından taşıdığı önem, Fransız düşünür Benjamin Costant'ın şu cümlelerinde açıkça ortaya konmuştur: "Aydın olabilmek için gerekli boş zamanı ve doğru yargıda bulunabilme olanağını sadece mülkiyet sağlar; dolayısıyla sadece mülkiyet insanların siyasal hakları kullanabilmelerini mümkün kılar." (Kışlalı, 2006, s.89)

Erdoğan'a göre ekonomik özgürlükler diğer özgürlüklerin de temelini oluşturur. Çünkü ekonomik özgürlüğün olmadığı toplumlarda diğer sivil hakların ve seçme dışındaki siyasi hakların kullanılması fiilen imkânsız hale gelmektedir. Yine ekonomik özgürlükler üretim araçlarının devlette değil, vatandaşın elinde olmasını sağlayarak ona devlete karşı bir güç ve denge oluşturma imkânı

sağlar. Ekonomik gücün ve üretim araçlarının devlet elinde olduğu toplumlarda vatandaşın velinimetisi durumuna geçen devlet, denetlenmesi daha zor bir pozisyon alır (1999, s.272).

Yine Erdoğan, demokratik siyasal rejimlerde piyasa ekonomisinin zorunlu bir unsur olduğunu belirtir. Bunun nedenleri ise, piyasa ekonomisine sahip olmayan bir demokrasinin yaşamamış olması ve piyasa ekonomisinin geliştiği toplumlarda demokrasiye geçiş baskılarının başlaması olarak ortaya konur. Gerçi Güney Kore ve Tayvan gibi piyasa ekonomisinin geçerli olduğu kimi yerlerde demokrasinin kurulmamış olması mümkündür ancak bu ülkelerdeki piyasanın da gerçek bir özgürlükten ziyade bürokratik seçkinlerle işbirliğine gitmiş kayırmacı bir ittifakın ürünü olduğu ileri sürülmektedir (1999, s.273).

Bununla birlikte, demokrasinin ekonomik özgürlüklerle ilgili boyutu, farklı bakış açılarına sahip siyaset bilimciler tarafından karşıt yönlerden değerlendirilmekten kurtulamamıştır. Bu mesele üzerinde özellikle anmaya değer bir klasik olarak, Joseph Schumpeter'in "Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi" eseri, yukarıda belirtilen görüşlere zıt bir yaklaşım göstermiştir. Kapitalizmin başarılarıyla övünen ve bir sosyalizm savunucusu olmayan Schumpeter, yine de "kapitalist toplumun kaçınılmaz çözülüşünden ve sosyalist bir toplum biçiminin aynı ölçüde kaçınılmaz olarak doğacağını" göstermeye çalışmıştır. Ayrıca pratikte zorunlu olmasa bile ilke olarak sosyalizmin siyasal demokrasi ile uyum sorunu taşımadığını savunmuştur (Diamond ve Plattner, 1994, s.8). 1942'de ortaya konan bu görüşlerden sonra yaşanan gelişmeler ve günümüze dek gelen tecrübeler bu beklentilerin çarpıcı bir biçimde tersine dönüşüne tanıklık etmiştir. Schumpeter'in öngördüğü kapitalizmin kaçınılmaz olarak sosyalizme yol açmasının yerine, sosyalizm engellenemez biçimde kapitalizme yol vermiştir (Fukuyama, 1994, s.135). Son otuz yıldan bu yana gelişmiş demokratik ülkelerin hepsinde ağırlıklı olarak muhafazakâr, özel teşebbüs yanlısı partiler iktidarı kontrol etmişlerdir (Dahl, 1994, s. 109). Batı Avrupa'nın demokratik sosyalist partileri piyasanın ve özel teşebbüsün "erdemlerini" yeniden keşfetmişlerdir. Demokrasinin bir piyasa ekonomisine geçiş olmadan başarıya

ulaşamayacağı üzerinde –özellikle komünizm sonrası ölkelerde- yaygın bir anlaşma oluşmuş gibidir (Diamond ve Plattner, 1994, s.8).

Bu genel kabulden hareket eden Berger (1994), “Siyasal demokrasi bir piyasa ekonomisini gerektirir mi” sorusunun cevabının artık ihtiyatı gerektirmeyen bir rahatlıkla “evet” olduğunu belirtmektedir. Bunun sebebinin ise tamamen ampirik olduğunu belirten yazar, bu ampirik kanıtların şunlar olduğunu söylemektedir: 1) Piyasa ekonomisine sahip olmayan hiçbir demokrasi örneği yoktur. 2) Demokratik olmayan piyasa ekonomilerinin birçok örneği vardır. 3) Piyasa ekonomileri uzun bir süre boyunca başarılı oldukları takdirde demokratikleşme yönünde baskıların ortaya çıkması kaçınılmazdır (s.4).

2. BÖLÜM: SİYASİ PARTİLERDE TEMSİL KRİZİ

2.1.SİYASİ PARTİLER –GENEL

Türkçe’de “parça, bölüm” anlamına gelen Fransızca “parti” sözcüğü, Osmanlıcada “fırka” sözcüğüyle karşılanmaktaydı. İlk kullanılış anlamlarına bakıldığında siyasal partiler siyasal örgütlenmenin tek yapısal şekli olarak görülmemiştir. Bu haliyle, “hizip, cemiyet, çıkar grubu” gibi kavramlarla yakın anlamda kullanılmıştır. Bu nedenle, köken itibariyle siyasal partiler her şeyden önce toplumdaki bölünmeleri, dolayısıyla bu bölünmeler arasındaki çatışmaları temsil eden kuruluşlardır (Sarıbay, 1999, s.9).

Duverger’e göre isim benzerliği olsa da, günümüzdeki siyasi parti tanımı, ilk çağ cumhuriyetlerini bölen hiziplerden, Rönesans İtalya’sında bir komutanın etrafında toplanan ordulardan farklıdır. İsim benzerliği yanıltıcı bir ilişki kurmaktadır. Halbuki gerçek anlamda siyasi partilerin kuruluşu bir buçuk asırdan az bir zaman diliminin gelişimidir. 1850’de Amerika dışında dünyanın hiçbir ülkesi gerçek anlamda siyasi partiyi tanımazken, 1950’de siyasi partiler artık, uygar ülkelerin çoğunda faaliyet göstermekte, diğer ülkeler de bunları taklit etmeye çalışmaktaydı (Duverger, 1993, s.15).

Özbudun, siyasi partileri, “halkın desteğini sağlamak suretiyle, devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar” olarak tanımlamaktadır. Yazar, bu tanımın özelliğini, “halkın desteğini sağlamak suretiyle” sözlerinde toplar. Bu destek her zaman yarışmacı bir seçim yoluyla ortaya konmamış olabilir. Bu yüzden tek partiler ve plüralist rejimlerdeki totaliter ve ihtilalci partiler de parti tanımı içerisine girmektedir. Ancak devlet aygıtının kontrolünü halk desteği olmaksızın ele geçirmeye çalışan siyasi gruplar, örneğin hükümet darbesi yapmak üzere örgütlenen bir topluluk, siyasal parti sayılmaz. Siyasal partiler, özleri itibariyle halkın siyasete katılmasının araçları oldukları için siyasi parti tanımında da siyasi katılma unsuruna birinci derecede ağırlık verilmesi gereklidir (Özbudun, 1977, s.30).

Siyasi partilerin gelişim seyrine bakıldığında görülecektir ki, 1850'ye kadar ABD dışında hiçbir ülkede bugünkü anlamda siyasi partiler henüz oluşmamıştır. Günümüzdeki anlamına yakın özellikleri taşıyan örgütler olarak siyasal partiler, ilk defa ABD'de 1787 tarihli Federal Anayasa'nın kabulü sırasında, hayli değişik koşullarda ortaya çıkmışlardır. Bu dönemde federalizmi savunanlar ve karşı çıkanlar arasındaki mücadele iki partinin doğuşuna yol açmıştır (Teziç, 2005, s.313). Bu kıtada partilerin Avrupa'ya göre çok erken bir dönemde ortaya çıkmasının nedeni seçme hakkı üzerindeki kısıtlamaların daha erken azalmaya başlaması olmuştur. Diğer yandan burada geleneksel monarşik düzen ve aristokrat sınıf bulunmadığından, siyasal partilerin çekirdeğini oluşturan bu eğilimler arasında radikal görüş ayrılıkları bulunmamıştır. Radikal sınıf mücadelelerinin arenası olarak işlev görecektir siyasi partiler Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa'da siyasi partilerin yaygınlaşması ABD'de olduğu gibi bu kıtada da demokratik hakların gelişimine paralel olmuştur (Sarıbay, 1997, s.10).

Genel anlamda siyasi partilerin oluşum sürecindeki mekanizma iki parçalı olarak işlemiştir. Bir yanda parlamentoların içinde doğal gruplaşmalar meydana gelmiş, diğer yanda sürekli genişleyen seçmen kitlesine ulaşmak ve onları etkilemek için seçim komiteleri ortaya çıkmıştır. Bu ikisi arasında organik bir bağlantı kurulunca da siyasi partiler sahneye çıkmıştır (Türköne, 2007, s.256).

Partilerin oluşumunda rol oynayan birinci unsur, parlamentolardaki siyasal görüş yakınlıklarının doğurduğu hizipleşme olmuştur. Aynı görüş etrafında toplananların oluşturduğu doğal hizipler gittikçe daha organik ilişkiler içine girerek "parlamento grubu" niteliği kazanmaya başlamışlardır. Parlamentolarda oluşan gruplar genellikle siyasal doktrin ortak paydasına dayansa da kimi zamanlar coğrafi yakınlıklar, aynı meslekten olmak ya da kişisel çıkarların birleşmesi de grupların oluşumunda etkili olmuştur (Duverger, 1993, s.16).

İkinci unsur, oy hakkının genişlemesine bağlı olarak yöresel seçim komitelerinin oluşmasıdır. Çünkü bu genişleme, yeni seçmenlerin parti kadrosuna sokulmasını zorunlu kılmıştır. Genel oy hakkından önce seçim komitelerine

ihtiyaç yoktu, çünkü seçmenler hem sayıca az, hem de sosyal bakımdan yüksek statülü kişiler olduklarından, bir partinin sunumuna gerek kalmadan adaylar arasında doğrudan tercih yapma imkânına sahiptiler (Duverger, 1993, s.22).

İlk olarak ABD’de kurumsal bir kimlik kazanan siyasi partiler Avrupa’da siyasi-ideolojik derin ayrışmaların aynası haline gelmişlerdir. Daha sonra tüm dünyada iktidarı ele geçirmenin biricik araçları haline gelen siyasi partiler değişen tarihsel ve toplumsal koşulların değişimine paralel olarak yeni toplumsal yapı içerisinde gittikçe etkili bir siyasi konum kazanmışlardır. Ulus devletlerin inşası ile birlikte hareketlenen sosyal yapı içinde siyasal partiler siyasal mücadele için uygun birer form olmuştur. Halkın yönetimin merkezine yaklaşma sürecinde monarşiye karşı verdiği mücadele, bir arada yaşamak zorunda olan sosyo kültürel parçaların kendi aralarındaki mücadelesi ve yeni ulus devletlerde bir arada yaşama ihtiyacının getirdiği yönetime katılma düşüncesi partilerin oluşumunda etkili olmuştur.

Modern demokrasiyi “partiler demokrasisi” olarak adlandırmanın bir abartı olmayacağı belirtilmektedir.⁴ Demokrasi devlet yöneticilerinin belli aralıklarla ve serbest seçimlerle halk tarafından seçildiği bir rejim olduğuna göre geniş ve karmaşık bir toplumda siyasal partilerin aracılığı olmadan bunun gerçekleştirilmesi olanaksız görünmektedir (Lipset, 1994, s.169). Teorik olarak adayların bir partiye bağlı olmaksızın kendi adlarına oy talep etmeleri olasılığı düşünülse de seçmenlerin binlerce aday arasından tercih yapmaları son derece güç olup halkın siyasal katılımının daha da kötüleşeceği öngörülebilir (Millard, 2004, s.8).

Siyasi partilerin, demokrasinin ana sütunlarından biri olduğunu belirten Levitsky ve Cameron (2003) da E.E.Schattschneider’in, “Demokrasi partisiz düşünülemez.” görüşünü hatırlatmaktadır. Demokrasinin siyasi partiler olmaksızın yaşama olanağının çok zor olduğunu belirten yazar, Latin

⁴ Siyasi partilerin önemini vurgulamak için “Siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.” klişesine sıkça başvurulur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında geçen bu yargı Türk siyaset bilimi ve anayasa hukuku kitaplarının vazgeçilmez sloganı haline gelmiştir.

Amerika’da otoriter siyasi koşullarda partiler olmadan aday merkezli bağımsız hareketlerin bir seçimden fazla ayakta kalamadığını belirtir. Üstelik siyasi partiler dışında oluşan siyasi bağımsız hareketlerin iki yönden demokratik muhalefete zarar verdiği düşünülmektedir: Birincisi, bu oluşumlar, kısa dönem seçim kazanımlarına odaklanmakta ve otoriter rejimlere karşı mücadele etmemektedir. İkincisi, aday merkezli hareketler muhaliflerin birlikte ve aktif olarak hareket etme kapasitesini aşındırmaktadır (ss.1-33).

Duverger, partilerin öneminden bahsederken aynı zamanda bu kurumların temsil ve seçime dair olumsuz birtakım etkilerini gündeme getirmiş ve özellikle seçim olgusunda meydana gelen değişikliğin demokratik açıdan ciddi birtakım sorunlara yol açtığını hatırlatmıştır. Yazara göre partiler ortaya çıktıktan sonra artık, seçmenle milletvekili, ulusla Parlamento arasında bir diyalog söz konusu değildir. Bunların arasına, ilişkilerinin mahiyetini kökten değiştiren bir üçüncü taraf girmiştir. Milletvekilleri seçmenleri tarafından seçilmeden önce, parti tarafından seçilmekte, seçmenler ise bu seçimi onaylamaktan başka bir şey yapmamaktadır. Tek bir adayın halkın onayına sunulduğu tek parti rejimlerinde bu durum çok açıkken, çoğulcu rejimlerde de aynı durum sadece daha örtülü olarak gerçekleşir. Seçmen birden çok aday arasında bir tercihte bulunur, ancak bunların her biri bir parti tarafından aday gösterilmiştir (Duverger, 1993, s.454).

Duverger’in yukarıdaki eleştirilerine karşılık siyasi partilerin demokrasiyi “çalışabilir” kıldığını belirten Levitsky’e göre partiler seçmenlere, kimin aday olduğunu ve bu adayların nasıl yöneteceklerine dair kritik bilgi sunarlar. Seçmenler parti etiketini ve platformlarını bir işaret veya kısayol olarak kullanabilirler ve partiler geçmişte hükümet veya muhalefetteki icraatları ile değerlendirilebilirler (Levitsky ve Cameron, 2003, ss.1-33). Partilerin bulunmadığı veya güçsüz olduğu yerlerde seçmenler baş döndürücü bir seçenek çokluğuyla karşılaşırlar. Bu durum onların adayları geçmişleriyle değerlendirme imkânlarını kısıtlar. Bilinen etiketler, ideolojiler ve görüşler arasında nerede durduğunu ölçme şansını azaltır (Mainwaring, 1999, s.324-327).

Geç bir dönemde ortaya çıkmalarına rağmen diktatör yönetimler dışında hemen her yerde görülmeleri dünya siyaset arenalarında siyasi partilerin ne kadar merkezi bir konuma kavuştuklarını ortaya koymaktadır. 1950'lerden itibaren dünya devletlerinin yüzde 80'inden fazlası siyasi partilerce yönetiliyordu. 1960'larda militarizmin yayılmasıyla gerileyen partiler, 1990'lı yıllarda yayılan demokratikleşmeyle tekrar önem kazanmışlardır. Günümüzde, siyasi partilerin devlet ve sivil toplum, hükümet kurumları ve toplumsal gruplar arasındaki hayati bağları oluşturduğu yargısı hala etkilidir (Heywood, 2006, s.356).

2.1.1. İşlevleri

Demokratik bir düzenin siyasi partiler olmadan var olamayacağının öne sürülmesinin nedeni, bu kurumların demokrasinin işlemesi için gerekli temel işlevleri yerine getirdiğine dair düşüncedir. Bu işlevler, yönetime "ortak" olacak halkın temsili, siyasi kadroların devşirilmesi, ortak düşünce ve çıkarların bir araya getirilerek bir hedefe yöneltilmesi, siyasal sosyalleşme ve hükümetin oluşturulması olarak sıralanabilir (Ryden, 1996, s.8).

Siyasi partilerin temsil özelliği ve bu özellikte görülen eksiklikler, tezimizin ana hatlarından birini oluşturduğu için, bu bölümde temsil odaklı bir yaklaşım görülecektir. Siyasi partiler, elbette temsil dışında önemli fonksiyonlar icra etmektedirler. Ancak bu fonksiyonlar konumuzla ilişkisi ölçüsünde kısaca ve tek başlık altında ele alınacaktır.

2.1.1.1.Temsil

Siyasi partiler, liberal demokrasilerde temsil için gerekli ilk kanallardır (Hochstetler, 2008, s.3). Temsili demokrasilerde "temsil" bu organlar sayesinde kurumsallaşır. Bu nedenle, siyasi partilerin asıl işlevinin halkı temsil etmek olduğu kabul edilir. Temsil, partilerin, seçmenlerinin ve üyelerinin görüşlerini ifade edebilme ve siyasal sisteme taşıyabilme kapasitesidir (Türküne, 2007, s.255). Anhnony Dawn gibi rasyonel tercih teorisyenleri, bu süreçte politikacıların girişimciler gibi davranarak oy aradıklarını ve siyasi piyasanın ekonomik piyasa ile paralel gittiğini öne sürerler. Dolayısıyla iktidar nihai olarak

tüketicilere, yani seçmenlere bağlıdır. Ancak bu model, çeşitli açılardan eleştiriler almıştır. Çünkü bu ekonomik modelde, partilerin kamuoyunu şekillendirme ve ona cevap verme arayışı içinde olmaları, iyi bilgilendirilmiş rasyonel ve meseleler karşısında duyarlı tüketiciler biçimindeki seçmen imajının tartışmalı olması ve tüketici (seçmen) tercih alanının genellikle dar olması gibi meseleler ihmal edilmiştir (Heywood, 2006, s.363).

Liberal demokrasi temsili demokrasidir. Halkın, yönetime doğrudan katılamadığı için temsilcileri aracılığıyla katıldığı yönetim biçimidir. Siyasi partiler ise bu temsilci adaylarının bir araya gelerek rekabet ettikleri kurumlardır (Tekin ve Çiftçi, ss.69-90). Bu kurumlar her toplumsal görüş ve düşünce demetinin bir parti etrafında toplanması ve temsilcilerini çıkarması fırsatı sağlar. Böylece seçilen parti veya partilerin adayları temsil görevini yerine getireceklerdir.

Halkın kendi temsilcilerini seçmesinin biricik aracı haline gelen siyasi partilerin, sözcülüğünü yapma iddiası taşıdıkları toplumsal kesimleri gerçekten temsil edip etmedikleri sorunu yaşamsal önemdedir. Çünkü siyasi partiler, toplumsal talep ve ihtiyaçların gündeme getirilip çözüm paketlerinin üretildiği yerler olarak kabul edilmektedir. Temsil işlevlerini yerine getirememeleri, yurttaşların sosyo ekonomik sorunlarının çözülmemesi demektir ki bu da toplumun, toplumsal düzene ve siyasal sisteme olan güveninin gittikçe zayıflaması ve yok olması anlamına gelecektir.

2.1.1.2. Diğer İşlevler

Siyasal Devşirme: Bu işlev, siyasi sistemdeki çeşitli rolleri yerine getirecek kişilerin seçilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Buna göre devletin yönetim makamlarının, siyasal elit mevkilerinin doldurulması, siyasi partilerin ana işlevlerinden birini oluşturur (Levitsky ve Cameron, 2003, ss.1-33).

Partilerin siyasal elit üyelerini devşirmeleri aday gösterme ve seçim mekanizmalarıyla olur. Ancak aday gösterme, siyasal devşirmenin ne kadar sağlıklı biçimde gerçekleşeceğini de ortaya koyacak bir meseledir. Partinin aday göstermesinde daha çok parti tabanının tercihleri ağırlık taşıyorsa, siyasal

devşirmenin daha geniş bir çevreden olması ve halkın onay ve teveccühünü kazanmış kişilerin ortaya çıkması kolaylaşacaktır. Ancak bu süreçte belirleyici olan partinin lideri veya merkez kadrosu ise, bu durum yetenekli ve liyakatli insanların siyasi arenada ilerlemesini zorlaştırabilir. Parti içi iktidar ilişkilerinin dağılımı yönünden önem taşıyan aday belirleme süreci, siyasal devşirmenin niteliğini de ortaya koymaktadır (Özbudun, 1977, s.99).

Hedef Belirleme: Siyasi partilerin önemli bir işlevi de toplum içindeki dağıntık siyasal görüşlere ve eğilimlere açıklık getirerek onlara yön vermeleri, ülke sorunlarını belirginleştirmeleri ve bu sorunların çözümünü ve çalışma esaslarını gösterir tüzük ve programları ile halktan iktidar olmak amacıyla oy istemeleridir (Aliefendioğlu, 1999, ss.98-114). Berraklaştırılan bu görüş ve talepler birleştirilerek siyasal sisteme aktarılmaya çalışılır.

Partilerin benzer kanaatleri birbiriyle kaynaştırması, bireysel farkları azaltması ve kişisel özellikleri törpülemesi; toplumdaki kanaatlerin birkaç büyük manevi ailede toplanmasını sağlar. Duverger bu sentez faaliyetinin son derece önemli olduğunu belirtir. Çünkü seçimler ve siyasal temsil ancak bu sayede mümkün olabilmektedir. Aksi takdirde karmakarışık bireysel tutumlar yığını içerisinde ve atomize görüş ve düşünceler arasında bunun gerçekleşmesi çok güç görünmektedir (Duverger, 1993, s.483).

Siyasal Sosyalleşme: Bireylerin siyasal sistemdeki rolleri öğrenmesi, siyasal kültürü benimsemesi ve devam ettirmesi süreci siyasal sosyalleşme işlevini tanımlamaktadır. Toplumda partiler dışında siyasal sosyalleşmeyi sağlayan başka kurumlar da bulunmaktadır. Aile, okul, kitle iletişim araçları bunların başlıcalarıdır. Ancak siyasal partiler de insanları siyasal katılmaya yöneltme, siyasal sistemle güçlü bir ilişkiye sokma yoluyla bu sürecin etkin birer aktörü olma özelliği taşırlar (Özbudun, 1977, s.108).

Hükümetin Organizasyonu: Gelişmiş parlamenter demokrasilerde siyasi partiler, parlamento ve hükümetin oluşturulmasında hayati önem taşırlar (Millard, 2004, s.8). Çoğunluğu elde eden parti veya partiler, hükümeti oluşturur ve hükümet sorumluluğunu taşırlar. Partiler meydana getirdikleri program ve politikaları

yasama ve yürütme organlarını işgal ederek uygulama imkanı bulur. Devletin karmaşık mekanizmasının yürütülmesi işlevini üstlenir (Türköne, 2007, s.256).

Ryden (1996), gittikçe karmaşılaşan modern toplumlarda, yönetimin partiler olmaksızın gerçekleşemeyeceğini savunur. Yönetimin ortak bir hedefe yönltilmesi için gerekli olan uyumun, ancak parti hükümetleri sayesinde gerçekleşebileceğini düşünür (s.8). Bu yüzden parlamenter rejimlerde tek parti hükümetlerinin koalisyon hükümetlerine göre istikrar bakımından üstün oldukları kabul edilir. Bununla birlikte partilerin oluşturduğu koalisyonların bile uzlaşmaya varma bakımından, herkesin kendi önceliklerinin olduğu ayrı bireylerden oluşan yönetimlere göre daha başarılı olması olasıdır (Heywood, 2006, s.366).

2.2. SİYASİ PARTİLERDE TEMSİL KRİZİ

Parlamentoların temsil düzeyi ile ilgili değişik tartışmalar sıklıkla gündeme gelmekte, siyasal iktidarların ya da parlamentoların yeterli temsil düzeyine sahip olmadıkları gerekçesiyle meşru olup olmadıklarına dair vurgular dikkat çekmektedir. Ancak bu tartışmalarda üzerinde yeterince durulmayan bir diğer gerçek temsil kavramıyla ilgili olarak siyasal partilerin de en az parlamentolar kadar önemli olduğudur. Bu bağlamda siyasal partilerin de bir temsil krizi içinde olup olmadığının saptanması önem taşımaktadır (Tekin ve Çiftçi, s.s.69-90).

Siyasal partilerin temsili sistemdeki rollerine ilişkin farklı yaklaşımlar mevcuttur. Liberal düşünürler, siyasal partilerin temsili demokrasideki rolünün öneminden söz etme eğilimindedirler. Buna karşılık, neo- Marksistler, siyasal karar süreçlerinin ekonomiye egemen olan grupların denetimi altında olduğu analizinden hareketle, partilerin çok fazla bir temsil kapasitesine sahip olmadıklarını savunurlar. Buna göre siyasal partilerin başrol oynadığı parlamenter demokratik sistemlerde, hem siyasi partiler hem de parlamentolar, kitlelerin dikkatini siyasal iktidarın gerçek kaynaklarından başka bir yöne çeken ideolojik bir stratejinin araçları konumundadırlar (Marshall, 1999, s.108).

Modern dönemde ortaya konan eleştiriler de, partilerin artık belirli görüş ve inançları temsil yeteneğini yitirdikleri ve halkla hükümet arasında etkili bir

iletişim kurmakta başarısız oldukları tezine dayanmaktadır (Gürbüz, 2008, 221). Buna göre partilerin, modern toplumlar için gerekli olan yeni ve çeşitlenmiş ihtiyaçları hayata geçirmekte ve birçok problemi çözmekte başarısız oldukları savunulmaktadır (Heywood,2006, s.380).

Ekonomik sorunları çözmekte başarısızlık ve kötü yönetim, partilerin iç işleyişinde demokratik uygulamaların yokluğu ve partilere kamu güveninin sürekli düşmesi gibi başlıklar, bütün Latin Amerika ülkelerinde, partilerin gerilemesine ve kriz içine girmesine yol açmıştır (Mainwaring, Bejanaro ve Leongomez, 2006, s.295). Özellikle sık gelen ekonomik krizlere mevcut partilerin çözüm bulmada yetersiz kalması ve medyaya sıklıkla yansıyan yolsuzluk haberleri halkı partiler konusunda hayal kırıklığına uğratmıştır. 2002 Latinobarometresinin ölçümüne göre siyasi partiler halkın güven sıralamasında dibe vurmuştur (Sabatini, 2003, ss.138-150). Siyasi partiler bu haliyle temsilde ciddi boşluklar yaratmaktadırlar. Özellikle son yıllarda halkta, partilerinin kendilerini temsil etmediğine dair duygu belirginleşmiştir (Hochstetler ve Friedman, 2008, s.14).

19. yüzyılın sonunda temsili meclisler, halk egemenliğini yönetimin temeline yerleştirmenin en iyi araçları olarak görölmüşlerdir. Aynı şekilde, genişleyen oy hakkı ve özgür seçimler sayesinde, bu meclislerin ulus içindeki düşünce farklılığını yansıtacağına inanılmıştır. Diğer yandan, kuşkucular parlamentoların kitlesel seçime dayanmasını ve siyasi partilerin değerini sorgulamışlardır. Dahası, partilerin halk ile hükümet arasında bir engel teşkil ettiğini, vatandaşlar arasına suni bölünmeler koyduğunu ve düşüncenin özgür ifade edilmesini yasakladığını, bu yüzden de büsbütün temsil sürecinin temelini sarstığını ileri sürmüşlerdir (Graham, 1993, s.3).

Temsilin doğruluk derecesini ölçmek için en çok başvurulan yol, siyasi partilerin aldıkları oy yüzdeleriyle bu partilerin parlamentoda elde ettikleri oy yüzdelerinin karşılaştırılmasından ibarettir. Diğer bir deyişle partilerin seçim güçleri, parlamento güçleri ile karşılaştırılır. Ne var ki Duverger'e göre bu, temsilin gerçekleşip gerekleşmediğiyle ilgili eksik bir değerlendirmedir. Çünkü seçim

gücü ile parlamento gücü arasında meydana gelen fark, temsildeki sapmanın ikinci aşamasını oluşturur. Birinci sapma ise oyların dağılımı ile kamuoyunun gerçek mahiyeti arasındaki aykırılıktır. Çünkü oyların dağılımı, kamuoyunun kendisi değil, onun çeşitli ifade yollarından yalnızca biri olup, genellikle de onu saptıran bir özellik taşımaktadır (Duverger, 1993, s.478).

Duverger bu nedenle “işlenmiş kamuoyu” ile “ham kamuoyu” arasında bir ayırım yapılması gerektiğini düşünür. Bunlardan işlenmiş kamuoyu, ham kamuoyunun parti propagandası ile yoğrulup parti sistemi ve seçim sistemi kalıplarına dökülmesinin sonucu oluşmaktadır. Partiler, kamuoyunu ifade ettikleri gibi onu yaratırlar da. Bu haliyle denilebilir ki, siyasi partiler, halkın değer ve taleplerini olduğu gibi temsil etmezler, aksine daha çok kendi oluşturdukları değer ve talepleri temsil etmektedirler.

Parti içindeki oligarşik ve hiyerarşik örgütlenme uyarınca partiler içerisinde gruplaşan azınlıklar, kütlelerin kanaatlerine vücut verir. Partiler bireysel kanaatlere açıklık getirir, onları zenginleştirir. Partiler sayesinde kanaat sahiplerinin düşünceleri belirginleşir ve belli bir güven kazanır (Ryden, 1996, s.8).

Partiler olmadığında kamuoyu değişken, oynak ve kararsız bir nitelik taşır. Partiler böylece özel kanaatler yığınınından ayrılmış bulunan kamuoyuna devamlı olarak bilgi verir, yol gösterir ve onu bir mecraya sokar. Seçim kampanyaları, çıkarlarına uygun özel hedefler göstererek azami sayıda seçmeni kendisine çekebilecek bir platform meydana getirir. Fakat bu özel hedefler, partinin parlamentodaki ve hükümetteki tutumunu belirleyecek olan genel parti faaliyetinin, soyutlanmış ve çoğu zaman yüzeysel ve tali derecede kalan bir yönünden ibarettir. Dolayısıyla bizzat seçim mekanizması da bazı yardımcı hareketlerde kullanılan bir yöntem uyarınca kamuoyunu saptırma eğilimindedir.

Burada yapılmakta olan şey, partinin belli özel hedefleriyle seçmenlerin dilekleri arasındaki uygunluktan yararlanarak, seçmenleri bu özel amaçların çok ötesine taşan genel parti politikasına bağlayabilmektir. Bu konuda Fransız Komünist

Partisini örnek veren Duverger'e göre, 1956'da Fransız seçmenlerinin yüzde 25'inden fazlası Komünistlere oy verdiği halde, bunların ancak çok küçük bir kesimi partinin genel politikasına gerçekten bağlı bulunuyordu. Çoğunluğu Komünist öğretiyeye temelden karşı olmakla birlikte, belli bazı sorunlarda partiyle görüş birliği içinde olan kişilerden meydana geliyordu (Duverger, 1993, s.485).

Kamuoyu ile onun seçim iradesi arasındaki ayrılığı doğrulayan bu durum, bütün partilere teşmil edilebilir. Parti ne kadar merkeziyetçi ve iyi örgütlenmişse, tam ve sistematik bir programa ne kadar iyi dayanıyorsa, bu aykırılık da o kadar büyük olur. Böyle bir durumda, parti, kamuoyunu temsil edeceği yerde onu etkilemekte, kitlelerin peşinden gideceği yerde, onları yönlendirmektedir (Duverger, 1993, s.486).

Siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, temsilci-seçmen ilişkisi nitelik değiştirmiştir. Partiler, kimlerin temsilci olacağını ve hangi partinin iktidara geleceğinin yollarını belirlemeyi kolaylaştırmışlardır. Ancak bu nitelik değişimi, aslında bir yetki daralmasına yol açmıştır. Öncelikle, parti adaylarının belirlenmesinde, seçmenden çok parti söz sahibi olmaktadır. Bu durumda temsilcinin kim olacağı konusunda parti ile seçmen arasında bir yetki paylaşımı sorunu ortaya çıkmaktadır. Seçmen, partinin uygun gördüğü adayları onaylamakla, aslında yetkisini temsilciye değil, partiye devretmektedir. Sonuçta temsilcilerin iradesi, parti programı ve görüşleriyle sınırlandırılmış olduğundan, "toplum adına tam bir irade bağımsızlığı içerisinde" hareket edememeleri söz konusu olmaktadır (Millard, 2004, s.23).

Bu yüzden bazı siyaset bilimciler, partilerin ortaya çıkmasından sonra, parlamentoda milletin ve seçmenlerin değil, sadece partilerin temsil edildiğini ileri sürmektedirler. Sarıbay da bu görüşü yerinde bulmaktadır. Çünkü, iktidardaki partinin görüşü ve programı seçmen tarafından onaylanmış sayılsa da, partinin seçmene vaat ettiklerini iktidarda iken yerine getirmemesi durumunda seçmenin yapabileceği bir şey bulunmamaktadır. Ancak bir sonraki seçimde oy vermeme yoluna gidebilecektir (Sarıbay, 1997, s.77). Bu durumda, çağdaş demokrasilerde partilerin tek temsil aracı olarak görülmesinin yetersizliği

ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bir yandan temsili demokrasi yerini katılımcı demokrasi yollarının oluşturulmasına bırakmakta, öbür yandan sivil toplum örgütleri daha hayati bir rol üstlenmeye doğru gitmektedir.

2.2.1. Partilerin Oligarşik Karakteri Ve Temsil

Liberal demokrasi siyasi partiler eliyle işlemektedir. Bu nedenle siyasi partilerin yakından gözlemlenmesi, demokrasideki sorunların ve eksikliklerin ortaya konmasında önem taşır. Siyasi partilerin, iç işleyişlerinde demokratik ilke ve kurallara hangi ölçüde uygun hareket ettiğinin ortaya konması, bu partilerin iktidara geldiklerinde ne kadar demokratik bir yönetim sergileyecekleri ve yüklendikleri temsil görevini ne kadar dürüstçe yapacakları açısından bir gösterge niteliği taşımaktadır. Siyasi partiler kendi bünyelerinde demokrasiyi işletemiyorlarsa, yani kendi tabanının talep ve görüşlerini partinin tepesine taşıyamıyorsa, ülke çapında temsil yetenekleri de son derece zayıf olacaktır (Türküne, 2007, s.268).

Toplumda atomize görüş, düşünce, inanç ve tutumların benzer olanlarını bir araya getirerek ortak bir hedefe yönelten siyasi partiler, demokrasiye temel bir organizasyon oluşturdıkları için başta faydalı görülmüşlerdir. Ancak edindiği rolün ileriye gitmesi ve yönetici adaylarının parti yönetimi veya lideri tarafından belirlenmesi demokratik gelişime zarar vermiştir (Duverger, 1993, s.16). Demokrasi anlayışındaki dönüşüm siyasi partilere yansıtılamadığı için kitleleri siyasete taşıyan bu kurumlar, aynı zamanda kitleleri siyasete yabancılaştırmanın da aracı olmaya başlamışlardır (Özüerman, 1999, ss.153-164). Öte yandan demokratik hayatın merkezine yerleşen bu kurumların kendi iç işleyişlerinde demokratik ilkeleri uygulamaktan kaçınması ve organlarının seçiminde parti tabanından çok liderlerin söz sahibi olması, ciddi bir çelişki olarak sıkça eleştiri konusu olmaktadır. Disiplinli partilerde parti programına ve yöneticilerine kesin bir otorite tanınmakta ve örgütte sıkı bir merkezilik uygulanmaktadır. Parti emirlerine uymama partiden çıkarmaya varan yaptırımlara bağlanmıştır (Kılıç, 1997, 322). Seçmenler parti adaylarını değerlendirme imkânları olmadan, partinin sunduğu aday listesine oy

vermektedirler. Birçok ülkede hâkim olan disiplinli parti rejimi nedeniyle milletvekillerinin, milletin temsilcisi değil partinin temsilcisi oldukları ileri sürülür (Gözübüyük, 2007, s.82). Bu çarpıklıktan dolayı siyasi partilerin, demokrasiyi yaşatan bir araç olmaktan çıkıp onu yok eden bir araca dönmeleri mümkündür.

Gerçi demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak görülen siyasi partilerin kendi içinde demokratik olmayan örgütlenişi ve işleyişi, bu kurumların her zamanki kaderi olmamıştır. İlk olarak ABD’de ve Avrupa’da ortaya çıkan partiler, aristokratlar ve burjuva seçkinlerinin oluşturdukları muhafazakâr veya liberal nitelikte, gevşek yapıli örgütlerdi. 20.yüzyıla doğru işçileri temsil eden ideolojik ve disiplinli partiler bu yapıyı değiştirmiş, sıkı kurallara ve tek çizgiye bağıli örgütler olarak şekillenmişlerdir (Aliefendioğlu, 1999, ss.98-114). Oy hakkının genişlemesine paralel olarak gelişen bu kitlesel ve disiplinli partiler, temsili demokrasinin başlangıcından bugüne kadar yaşadığı temel değişimin ana unsurları olmuşlardır (Duverger, 1995, s.15).

Siyasi partilerin halkın siyasal sisteme ilettiğı talep ve beklentileri yerine getirmesi yani halkı gerçekten temsil etmesi, parti içi demokrasinin ne kadar gelişmiş olduğuna bağılıdır (Çarkoğlu, Erdem ve Kabasakal, s.35). Parti içinde demokrasinin varlığının önemli göstergelerinden biri de muhalefet anlayışının yerleşmiş olması, ciddiye alınan bir muhalefetin ortaya çıkma imkânının bulunması ve parti yönetiminin seçimle el değiştirebilmesidir. Nasıl ki, liberal demokratik düzenleri demokratik olmayan düzenlerden ayıran temel fark, örgütlenmiş bir muhalefetse, (Gözler, 2005, s.71) parti içinde muhalefetin bulunması da aynı şekilde önemlidir. Partilerin, halkı temsil işlevlerini gerçek anlamda yerine getirebilmeleri için parti içi muhalefetin varlığı ve parti içi demokrasinin işlemesi şarttır.

Partilerin örgütsel yapı ve işleyişlerinin her alanında demokrasinin var olması; katılımcı, şeffaf, denetlenebilir olması, parti içi demokrasiyi ifade eder. Parti içi demokrasi aynı zamanda eşit ve özgür seçimlerle parti yönetici kadrolarının ve adaylarının belirlenmesini ve oligarşik eğilimlere yer verilmemesi sürecini de

anlatır. Ne var ki gerçekte parti içi demokrasinin işleminde evrensel problemlerin olduğu görülmektedir (Türküne, 2007, s.268).

Keyman (2000), temsili kurumların ve bu kurumlar içinde iş gören örgütler olarak siyasi partilerin hiyerarşik, oligarşik yapılarının, bireylerin siyasi sürece seslerini katmalarının önünde ciddi engeller olarak durduğunu belirtmektedir (s.131). Bu nedenle, her şeyden önce, partilerin kendileri de demokrasiye bağlı olmalı, varlık sebeplerinin demokrasi ortamı olduğunu bildikleri gibi bu ortamın sürmesinin de kendi tutumları sayesinde mümkün olduğunu anlamalıdır (Sarıbay, 1997, s.17).

Partilerin oligarşik karakteri, zaman zaman “siyasi partilerin krizi” olarak da ifade edilen, partilerin gerilemesinde önemli bir sebep oluşturmaktadır. Partiler halktan gelen üyeleri pasif, rutin hatta gereksiz işlere yönlendiren bürokratik mekanizmalar olarak görülmektedir. Partilerin toplum nazarındaki yeri, hükümetle ve profesyonel politikayla olan bağlarından dolayı sarsılmıştır. Politik anlamda “içeride” olan partiler, üst makamlara özgü güçle, hırsla ve ahlaksızlıkla kirlenmişlerdir (Heywood, 2006, s.382).

Partiler, profesyonel yöneticilerin ve çalışanların kontrolüne girerse ve üye ve aktivistlere daha az dayanırsa, bu durumda seçim döneminde ve parlamenter süreçlerde sosyal çıkarları temsil etme rollerini kaybederler mi? Böyle bir soru Kay Lawson tarafından araştırma konusu yapılmıştır. Lawson partilerin vatandaş ile devlet arasındaki bağlantı yollarını araştırmıştır. Lawson, partilerin yönetim-vatandaş arasında dururken, içinde olabilecekleri dört bağlantı şekli olduğunu ve bunları birbirinden ayırmak gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlantı biçimlerinden “katılımcı” modelde, parti katılımcı niteliğiyle vatandaşların yönetim içinde yer almasına hizmet eder. “Seçim” modelinde, parti liderleri seçilmiş temsilcilerin kendi seçmenlerinin görüş ve ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadıklarını kontrol eder. “Müşteri” modelinde, seçmenlere yardımcı olmak karşılığında onların oylarını almak suretiyle oluşturulan süreç yaratılır. “Direktif” modeline göre ise parti, vatandaşların davranışlarını eğitim veya zorla kontrol altına almak için hükümet tarafından görevlendirilmiştir (Graham, 1993,

s.65). Bu son modelde partiler artık temsil işlevlerinden tümüyle uzaklaşmış, devletin vatandaşları istediği biçimde kontrol altında tutması için bir araç konumuna düşmüştür. Lawson, uygulamada partinin çoğunlukla bu bağlantı biçimlerinin birden fazlasını kullanacağını belirtir. Ancak temsili demokratik birleşimde ağırlıklı olan bağlantının “seçim modeli” bağlantı olduğunu, otoriter eğilimli kombinasyonda ise ağırlıklı bağlantı şeklinin “direktif” bağlantısı olduğunu ortaya koyar. Lawson’un yaptığı bu tasnif, partilerin seçmen ve hükümet kurumu arasında arabuluculuk yapmasını sağlayan metotları gözlemlemek ve temsili siyasetteki değişimin derecesini görmek açısından yararlıdır (Graham, 1993, s.65).

2.2.1.1.Oligarşinin Demir Kanunu

Partilerin oligarşik karakterine dikkat çekerek bu yönde çalışmalarını derinleştiren isimlerin başında Robert Michels gelmektedir. Max Weber’in parlak bir öğrencisi olan Michels, 20. yüzyılın başlarında Almanya’da siyasal partiler ve işçi sendikaları üzerinde yaptığı inceleme ve analizlere dayanarak, en demokratik örgütlerde bile iktidarı elinde tutan kişilerin oligarşik eğilimler taşıdığını ve pozisyonlarını sürdürme amacı taşıdıklarını belirlemiştir. Bu iktidar sahipleri, kendilerinden sonra gelecek olanları da bir çeşit kooptasyon usulü ile belirlerler. Seçimler de bu durumu onaylamaktan başka bir işe yaramamaktadır (Michels, 1999, s.127).

Michels, 1911 yılında yazdığı “Siyasi Partiler” kitabında “oligarşinin demir kanunu” kuramını ortaya koymuştur. Bu kurama göre başta ister demokratik olsun ister otokratik, tüm organizasyonlar sonuçta kaçınılmaz bir biçimde oligarşik yapılara dönüşeceklerdir (Michels, 1999, s.50). Bunun sebebi ise liderliğin teknik olarak kaçınılmaz olması, liderlerin, çıkarlarını kalıcı hale getirme eğilimi, insanların lidere olan minnettarlık duygusu ve kitlelerin genel hareketsizliği ve pasifliğidir (Shafer, 1991, ss-185-218).

Michels, demokratik idelojiye ve kitle katılımına önem veriyor gibi görünen sosyalist partilerin, paradoksal bir biçimde tıpkı muhafazakâr partiler gibi liderlerin baskısı altında olduğunu ortaya çıkarmıştır. Siyasi partiler üzerinde

yaptığı çalışmada, sorunun organizasyonların doğasından kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Modern demokrasi siyasi partiler gibi kurumların oluşmasına izin vermekte; ancak bu kurumlar büyüdükçe ve karmaşılaştıkça sürekli daha az demokratik hale gelmektedirler. Michels, oligarşinin demir kanununu böylece formüle etmiştir: “Her kim organizasyondan bahsederse oligarşiden bahseder.” (Michels, 1999, s.70) Belki tüm organizasyonların sonuçta aynı oligarşik kapıya çıkacağını düşünerek Michels, anarko sendikalizmden Benito Mussolini’nin önemli bir ideologu haline gelmekte bir sakınca görmemiştir (Scaff, 1981, ss,1269-1286).

Michels’in partiler için yaptığı katı hiyerarşik çözümlemelerin abartılı olduğu yolunda çeşitli eleştiriler vardır.⁵ Bunların birincisi Michels’in oligarşi ve örgütlenme kavramlarını yeterince açmamış olduğu, ikincisi, gözlem alanını dar tutarak sadece Alman Sosyal Demokrat Partisi’ni esas aldığı, üçüncüsü ise, “partiler demokratik değildir” önermesinden “demokrasi demokratik değildir” sonucuna gitmiş olmasıdır. Ancak Sartori, bu eleştirileri Michels’in yerine yanıtlamaktadır: Sartori, birinci eleştiriye, örgütlenme hakkındaki kavramların genel anlamda bir eğilimi ortaya çıkardığını söyleyerek karşı çıkar. İkinci eleştiriye, Michels’in esas aldığı partinin Avrupa’nın büyük kitle partileri için uygun bir örnek oluşturduğunu belirterek; üçüncü eleştiriye ise büyük partilerin kuruluş ve çalışmalarında hala pek demokratik olmadıklarını ve sendika gibi diğer örgütlü siyasal etkinlik alanlarına bakıldığında da durumun aynı olduğunu hatırlatarak cevap vermektedir. Yani Sartori, Michels’in “demokrasi oligarşiye götürür” tezinin isabetli olduğunu ve geçerliliğini koruduğunu ortaya koymaktadır (Sartori, 1996, s.164).

Siyasal partilerin bürokratik örgütlenmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan oligarşik eğilimler ile demokratik siyasal değerlerin bağdaştırılmasındaki zorluk, demokrasi kuramının ve uygulamasının en ciddi sorunlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü burada açık bir paradoks ortaya çıkmaktadır ve bu

⁵ Bu eleştirileri etraflica ortaya koyan Schonfeld’in siyasi partiler üzerinde yaptığı araştırma için bkz. William R. Schonfeld, “Oligarchy and Leadership Stability: The French Communist, Socialist, and Gaullist Parties, American Journal of Political Science, Vol. 25, No.2 (May, 1981), pp.215-240.

paradoks günümüzde önemini korumaktadır. Şaylan bu paradoksu şöyle açıklamaktadır: Temsili demokrasilerin ana aktörü olan siyasal partiler demokratik olmayan örgütlerdir. Bu örgütler belirgin biçimde oligarşik özellikler taşımaktadırlar. Siyasi partilerdeki oligarşik nitelik, partilere ve partilerin içinde yaşadığı siyasal kültürlerle göre değişkenlik göstermektedir (Şaylan, 2008, s.222). Şaylan burada sorun olarak ortaya konan oligarşik yapının reddedilmesinin de aslında bir çözüm sağlamadığını öne sürmektedir. Çünkü oligarşiye yol açan hiyerarşik/bürokratik örgütlenme yerine, süreklilik göstermeyen gevşek bir örgütlenmeye gidilmesi (Amerikan siyasi partilerinde görüldüğü gibi) soruna çözüm getirmemektedir. Zira bu tür partilerde partisel oligarşi, yerel ya da ulusal düzeyde özel çıkarlarla bütünleşerek daha da güçlü bir çerçevede gündeme gelmektedir (Şaylan, 2008, 223).

Parti içi demokrasinin geliştirilmesi yönünde reformlar son 40 yılın konusu olmuştur. Bu reformlar temsili liberal demokrasinin temsil fonksiyonunun var olabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Kendi içinde demokratik işleyişe sahip olmayan bir partinin, tabanını hele iktidara geldiğinde bir ulusu temsil etmesi gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Partinin ve parti liderinin halk tarafından seçilmiş olması bu gerekliliği ortadan kaldırmaz. Halkın parti liderini seçmiş olması, hükümeti ele geçiren partide liderin otoriter konumunu meşrulaştırmak için yeterli görülemez. Aksi takdirde halk tarafından seçilecek bir süreli diktatörlüğün de demokrasi olduğu kabul edilmek durumundadır (Dye, 1978, ss.309-331).

2.2.1.2. Parti İçi Demokrasiyi Etkileyen Faktörler

Siyasi partiler, amaçları siyasi iktidarı ele geçirmek ve kullanmak olan, hiyerarşik olarak örgütlenmiş kurumlardır. Partiler, işlevleri gereği şu ya da bu ölçüde oligarşik özellikler taşımaktadırlar. Bu oligarşinin nedeni ise hiyerarşik örgütlenmedir (Şaylan, 2008, s.244). Partilerin içyapısı, kuvvetlerin ayrılık ya da toplanma derecesini büyük ölçüde etkiler. Parlamenter rejimde çoğunluk partisinin disiplin ve tutarlılığı, toplanmayı açıkça artırır. Oy disiplini sıkıysa parti içi hizipler de güçsüz ya da itaatkâr kılınmışlarsa, parlamentonun görevi,

hükümet kararlarını tescilden ibaret kalır, bu kararlar da fiiliyatta parti kararlarının aynısıdır. Tescil işlemi, azınlık partisinin muhalefetini belirtebileceği özgür tartışmalara yol açsa da bu platonik olmaktan öteye geçemez (Duverger, 1993, s.507). Siyasi partilerde görülen bu oligarşik özellik topluma, siyasal kültüre, tarihsel gelişime ve sosyo ekonomik gelişime göre farklılıklar gösterir. Örneğin Türk siyasi yaşamında partilerin ileri düzeyde oligarşik yönetim örneklerini oluşturduğu sıkça dile getirilmektedir. Demokratik siyasi rejimler için buradaki durum açık bir paradoks oluşturmaktadır. Demokrasi, şu ya da bu ölçüde antidemokratik özellik taşıyan kurumlar eliyle uygulanmaktadır. Bu nedenle “parti içi demokrasi” birçok ülkede üzerinde durulan ve yasal düzenlemelerle biçimlendirilmeye çalışılan bir sorun olarak ortada durmaktadır (Şaylan, 2008, s.245).

Parti içi demokrasiye ilişkin sorunların önemli bir boyutunu liderlerin parti üzerindeki hegemonyası oluşturur. Partilerin alt birimlerinin, üst birimler üzerindeki yetki ve etkileri beklenen düzeyde değildir (Ateş, 1997, s.88). Parti içi alışkanlıklar bile bu eğilimin devamını sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde mevcut hukuk düzeni içinde ister istemez ortaya bir karizmatik lider, hegemonik lider kavramı çıkmaktadır. Bu sorunun oluşmasında anayasal ve yasal düzenlemelerin etkisi kabul edilmekle beraber, sorunun salt hukuksal yapıyla açıklanamayacağı belirtilmektedir. Örneğin Türkiye gibi ortalama on yılda bir askeri darbelerin yapıldığı, siyasi partilerin tasfiyeye uğradığı bir ülkede, partiler tasfiye sonrası yeniden örgütlenebilmek için karizmatik kişiliklere ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla demokrasinin askıya alınmadığı, kesintiye uğramadığı zamanlarda bu sorunun daha az yaşanacağı kabul edilir (Şener, 1995, s.68). Karizmatik, güçlü liderlerin ortaya çıkması ve siyasi partileri kendi denetimine almasında toplumsal alışkanlıkların da etkisi büyüktür. “Güçlü lider zayıf toplumun ürünüdür, güçlü toplum güçlü lideri ne yapsın” özdeyişi bunu ifade etmektedir. Sonuçta toplumsal beklenti ve arayışlarla karizmatik liderler arasındaki bağ gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.

Parti içi demokrasiyi etkileyen önemli unsurlardan biri de siyasi kültürdür. Bir ülkenin siyasi kültürü ise sistemin kurumsallaşma düzeyi, ekonomik gelişmişlik,

temel hak ve özgürlüklerin konumu ve sivil toplumun gelişmişliğinden meydana gelir. Parti içi demokrasiyi etkileyen siyasi kültürün yanı sıra parti liderinin konumu, siyasi rejim, seçim sistemi ve idari yapı da önemlidir. Parti liderinin konumu ile kastedilen, liderin farklı görüşlere ve eleştirilere açık olması, ekip liderliği anlayışını taşımasıdır. Eğer lider aday belirlemeyi patronaj ilişkisi temelinde yapıyorsa ve yönetici kadroların belirlenmesinde tabana kulak vermiyorsa otoriter bir liderlik anlayışına sahip demektir. Bu yapıya sahip liderlerin yönettiği partiler ise aday seçme ve lider kadrosunu oluşturma konusunda formel olarak ne kadar demokratik yöntemler belirlemiş olurlarsa olsunlar, parti içi demokrasinin kurulmasında büyük zorluklar yaşarlar (Türküne, 2007, s.272).

Parti içi demokrasinin ne düzeyde sağlanabileceğini ve partilerin gerçek anlamda temsil niteliği kazanabilmesini belirleyen etkenler arasında, ülkenin sosyo ekonomik düzeyi de önemli bir yer işgal eder. Nüfus, aile yapısı, eğitim düzeyi, kentleşme oranı gibi konular bu bağlamda temel değişkenlerdir. Bu değişkenlerde yaşanacak olumlu gelişmelerin partilerin demokratik örgütlenişine katkı yapması beklenir (Türküne, 2007, s.273). Yoksullukla boğuşan, düşük bir eğitim düzeyiyle ve sağlıksız kentleşmeyle malül bir toplum, siyasi partilerin ne kadar demokratik biçimde işlediğini ve kendilerinin ne kadar iyi temsil edildiğini sorgulama kapasitesine sahip olamayacaktır.

2.2.1.3. Aday Belirleme ve Parti İçi Demokrasi

Siyasi partilerde parti içi demokrasiyi, dolayısıyla temsili niteliğini etkileyen önemli bir faktör, aday seçimlerinin demokratik olmasıdır. Çünkü aday gösterme yönteminin niteliği partinin niteliğini ve parti içi demokrasinin işleyişini gösterir (Kılıç, 1997, s.322). Schattschneider'e göre aday gösterme yetkisi kimdeyse, partinin sahibi de odur. Demokratik temsil iddiası taşıyan siyasi partilerin aday gösterme noktası, parti içi iktidar ilişkilerinin dağılımını görmek bakımından önemli bir göstergedir (Özbudun, 1977, s.99). Adayların belirlenmesi ve seçilmesi sürecinde uygulanacak katılımcı ve demokratik yöntemle partilere olan aidiyet duygusu artacak ve bu da partinin kendi tabanını daha iyi temsil

etmesini sağlayacaktır. Parti içi elitlerin ve yönetici kadroların belirleyiciliğini azaltan bu süreç sonunda parti tabanının istek ve düşünceleri, yönetimde daha etkin şekilde gündeme gelecektir. Ancak demokratik rejimlerin çoğunluğunda parti tabanının adayların belirlenmesinde üstlendiği rol gittikçe azalmaktadır (Schlesinger, 1984, ss.369-400).

Partilerin bir ülkenin temsil mekanizmalarındaki pratik etkileri, temsilci adaylarının belirlenmesi süreci ile başlamaktadır. Milletvekili adaylarının belirlenmesinde parti merkezi ile yerel örgüt arasında tercih çatışması sıkça gözlenen bir olgudur. Demokratik bir düzen ve temsil adaleti bakımından hangi tarafın tercihinin kabul edilmesi gerektiği konusu tartışmalıdır. Merkez örgütünün ve parti liderlerinin görüşünün esas alınması gerektiğini savunanlar, yerel örgütün, daha çok yerel çıkarlar peşinde koşacağını, siyasi deneyimi olmayanları seçebileceğini ve bunun da uzmanlık isteyen parlamento komisyonlarında zaafa yol açacağını savunmuşlardır. Bu görüşe karşı çıkanlar ise parti merkezinin, tercihte bulunurken, gerçekte yukarıdaki sakıncaları dikkate aldıklarından emin olunamayacağını ifade etmişlerdir (Hatipoğlu, 2007, s.65). Gerçekten de merkezin tercihte belirleyici olan güdünün, daha iyi bir toplumsal temsil olduğunu düşünmek; parti merkezinin salt toplumsal yarar saikiyle hareket etmesini beklemek ve lider kadrosunun temel meselesinin parlamentoyu güçlü kılmak olduğunu öne sürmek çok iyimser bir bakış sayılabilir (Millard, 2004, s.161). Parti liderlerinin, parlamenter adaylarını belirlerken kişisel ilişki ve yakınlıkları dikkate aldığı, adayların parlamentoda değil, partide çalışma performansını düşündüğü bilinir. Aynı şekilde, liderler, güçlü ve bağımsız bir kişiliğe sahip deneyimli adaylardan çok parti içinde fazla itiraz etmeyen, itaatkâr karakterde, iddiasız kimseleri tercih etme eğilimi taşırlar. Sonuçta aday belirleme süreçlerinde yerel örgütlerin etkisi azaldıkça genel merkezin etkisi artmakta ve demokratik temsil için zorunlu olan parti içi demokrasiyi sakatlamaktadır.

Aday belirlemede teorik olarak iki büyük sistem bulunmaktadır: Üyelerin tümü tarafından seçilme ve yönetim kurullarınca atanma. Üyelerin tümü tarafından seçilme Amerikan ön seçim (primary) sisteminde görülürken, aday göstermeyi

partilerin bir iç işi sayan sistem Amerika dışında tüm demokratik ülkelerde uygulanmaktadır (Özbudun, 1977, s.99). Duverger (1993) uygulamada bunlar arasındaki farkın pek ciddi olmadığını hatırlatır. Çünkü adayları seçen üyeler topluluğu, liderlerin seçildiği kongrelerdeki manevra ve baskılara aynen maruz kalırlar. Özellikle kadro partilerinde aday tespiti, komiteler tarafından ve gizli oturumlarda yapılır. Yazarın deyimiyle “Bunlar, seçim mutfağının tadına müptela olmuşlardır.” (s.462).

Partilerin adaylarını belirlemelerinde çeşitli faktörler etkili olmakla birlikte bu faktörler arasında öne çıkanı genellikle ekonomik güçtür. Çünkü siyaset pahalı bir uğraştır ve zengin kişi veya kesimler, adaylık sürecinde siyasi birikimleriyle, orantısız bir avantaj elde ederler. İktisadi güç, sosyal statünün de önemli unsurlarında biri olduğu için, özellikle yerel parti örgütlerinin yönetimlerinde de bu koşullara sahip olanların egemenliğine rastlanır. Parti genel merkezlerinin kişisel yakınlık, toplumsal şöhret, uzmanlık bilgisi vb. özel nedenlerle aday gösterdikleri hariç, parlamenterlerin büyük kısmı maddi imkânlar açısından gerekli yükü taşıyabilecek kimselerden oluşmaktadır (Hatipoğlu, 2007, s.65).

2.2.2. Siyasal Partilerin Finansmanı Ve Temsil

Siyasi partiler, temsil ettikleri toplumsal kesimlerin sözcüleri olarak yürüttükleri iktidar yarışında finansmana ihtiyaç duyarlar. “Siyasetin finansmanı” olarak tabir edilen bu ekonomik kaynak oluşmadan, partilerin üstlendikleri temsil ve diğer işlevleri gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Ancak siyasetin finansmanı kavramı, yalnızca siyasal etkinliklerde bulunan siyasal partilere ve adaylara sağlanan bağış gibi parasal destekleri değil, kaynağıyla birlikte bu etkinliklerde yapılan giderlerin amaç ve araçları ile birlikte şeklini de kapsamaktadır (Türküne, 2007, 282)

Siyasal partilerin etkinliklerinin maliyeti, tüm demokratik ülkelerde artmaktadır. Çünkü siyaset gittikçe pahalanan bir uğraş haline gelmiştir (Ateş, 1997, s.13). Gerek seçim dönemlerinde gerekse iki seçim arasında partilerin bu giderlerini sadece üye ödentisi gibi geleneksel kaynaklardan karşılaması mümkün değildir. Bu nedenle özel ve tüzel kişilerden sağlanacak bağışlar ve devlet yardımı

yollarına başvurulmaktadır. Ne var ki, özel kişi ve kuruluşlardan elde edilen bağış ve yardımlar çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Öncelikle bu tür özel yardımlar, siyasi partilerin seçim kampanyalarına eşitsiz olarak girmelerine yol açar. (Wright, 1982, ss.622-625) İkincisi bu parasal destek ilişkisi, finansman kaynaklarının siyaset üzerinde çıkar amaçlı bir baskı kurmasına yol açar. Son olarak siyasetle kurulan bu para ilişkisinin sağladığı avantaj, serbest piyasada yarışan firmalar arasında haksız rekabete yol açar. (Harder, 1986, ss.49-63)

Özel sektörden sağlanacak yardımların bu sakıncaları gündeme getirilirken, devletten alınan yardımların da siyasal partilerin devlet karşısında özerkliğini zayıflattığı ileri sürülmektedir (Gençkaya, 2000a, s.193).

Siyasetin finansmanı, gizli ve açık çok farklı yönleri ve sonuçları olan bir konudur. Tarihsel gelişimi içerisinde demokratik siyasal sistemlerde siyaset-para ilişkisi uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak özellikle 1970'lerden itibaren bir yandan Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkarılan çeşitli siyasi yolsuzluklar, bir yandan ABD'de çıkan Watergate skandalı, paranın siyasetteki rolü ve etkisine dair tartışmaları hızlandırmıştır (Shockley, 2003, ss.115-119). ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya gibi Batı demokrasilerinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ortaya çıkarılan gayri meşru siyaset-para ilişkileri şu soruyu gündeme getirmiştir: Siyasi partiler nasıl, beslendikleri çıkar çevrelerinin değil de "temsilcisi" oldukları halkın yararına çalışacaklardır?⁶ Çünkü partilerle hırslı bağış sahipleri arasındaki ilişki, bağış sağlayanların partiler üzerinde haksız ve yasa dışı etki sağlamalarını kaçınılmaz kılacaktır.

Büyük harcamalar yapan ve güçlü medya kuruluşlarının desteğini arkasına alan partilerin seçimlerde her zaman mutlak bir başarı elde etmesi mümkün olmayabilir. Ancak bu olanaklara sahip siyasi partilerin kazanma şansı çok daha yüksektir. Çünkü bu partiler, finansal kaynakların bolluğu ve propaganda

⁶ Siyasi partilerin ve iktidarların bu tür kirli ilişkileri hakkında detaylı bilgi için GENÇKAYA, Ömer Faruk, "Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlandırılması", Siyasi Partilerde Reform, Tesev Yay., İstanbul, 2000, ss. 127-193.

yağmuru altındaki açık avantajlarıyla kamuoyunun iradesini çarpıtırlar. Böylece çıkan seçim sonuçları da kamuoyu iradesinin çarpıtılmış bir neticesini yansıtır (Wright, 1982, ss.622-625).

Paranın siyaset üzerindeki ağırlığı seçilmişlerin serveti veya sosyal kaynaklarına bağlı olarak ölçülmemektedir. Ölçü, siyasetçilere finans kaynağını sağlayanları esas almaktadır. Gerçek karar vericilerin de bu finansmanı sağlayanlar olması kaçınılmaz olmaktadır. Büyük meblağlarla ölçülen bu ağırlıklı eğilim, aynı zamanda siyasi ideolojilerin soluklaşması veya sağ-sol ayrımının zayıflaması gibi olayların da kaynağını oluşturmakta önemli rol oynamıştır. Çünkü para ne kadar belirleyici bir ağırlık kazanırsa, onu kontrol edenlerin sadece iktidara ilgi duymaları ve yalnız iktidarı düşünmeleri o kadar açık ortaya çıkmaktadır. “O zaman, vatandaşların katıldıklarını sandıkları kamu hayatı, adeta bir dekor; açık tartışmalar, özel programlar vs. de gözlere bir avuç kül manzarası arz etmektedir.” (Dülger, 1997, s.193).

Özel kişi ve kuruluşların kaynak sağlamanın doğurduğu sakıncaları önlemek için siyasetin kamusal finansmanı ilk olarak düşünülen çözüm olmuştur. Bu çözümle, siyasal partilerin halkı daha iyi temsil etmeleri ve kamusal karar alma sürecine daha eşitlik içinde katılmalarını sağlama amacı güdülmüştür. Bu yolla bir yandan güçlü mali kaynaklara sahip olanların baskılarının azalması umulurken, diğer yandan ekonomik eşitsizliğin, siyasal eşitsizliği körüklemesinin de önüne geçilmesi umut edilmiştir (Gençkaya, 2000a, s.134). Ancak çok geçmeden siyasetin finansmanında kamusal kaynakların kullanılmasının da ciddi bazı sakıncalarından söz edilmiştir. Buna göre devlet yardımı uygulamasıyla, devletin partiler üzerindeki denetim ve manevra yeteneği artmaktadır. Dolayısıyla var olan siyasi parti sistemi statükocu bir nitelik kazanmaktadır. Üye ödentilerine gerek duymayan parti seçkinleri tabanın istemlerini önemsememektedir. Bu haliyle partilerin merkez örgütü güçlenirken, tabanda demokrasi zayıflamaktadır. Diğer taraftan yeni partiler yerleşik partilere göre devlet yardımından çok az yararlanmaktadır. Partiler, üyelerin beklentilerinden çok, devletten alacakları yardım miktarını belirleyen oy sayısına önem vereceklerdir.

Günümüzde hemen hemen tüm Batı ülkelerinde, özellikle seçim kampanyalarında partilerin istedikleri kadar para harcamalarını önlemek için yasal olarak uygulanan önlemler bulunmaktadır. Liberal demokrasilerde hükümetteki partilerin hükümetin iş yaptığı çevrelerden rüşvet almaması için düzenlenmiş “yolsuzluk karşıtı” yasalar mevcuttur. Ancak bu yasaların uygulanabilirliği ülkeden ülkeye değişmektedir ve bu yasaları atlatmanın çeşitli yolları bulunabilmektedir. Yine de bu yasalar, partilerin potansiyel gelirlerini düşürmektedir. Bunun bir yararı da bu partilerin sermaye-yoğun parti olma yeteneklerinin sınırlandırılmasıdır (Ware, 1992, ss.71-92).

Siyasi partilere devlet yardımının yapılmasının gerekliliği kabul görmekle birlikte, bu yardımın, yeni ve küçük partilerden çok, yerleşik ve büyük partileri yararlandırması, böylece zaten sınırlı olan mevcut parti alternatiflerini dondurma eğilimi göstermesi eleştiri konusu yapılmaktadır. İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde bile parasal kısıtlar yeni bir partinin oluşmasını önemli ölçüde engelleyebilmektedir. Yeni bir parti sesini duyuracaksa; bu partinin, yerel kuruluşlarını geliştirmesi gerekiyorsa; ulusal çapta yapılan seçimlere dönük bir strateji uygulayacaksa; elbette ciddi bir merkezi teşkilata, yerel teşkilata ve personele ihtiyacı olacaktır. Diğer yandan, televizyon ve radyo ile propaganda imkânları, zengin partilere büyük bir avantaj sağlamaktadır (Berrington, 1985, ss.441-461).

Avrupa devletlerinin çoğunda son on yıllarda getirilmiş düzenlemelerle, büyük partiler lehine bir yardım sistemi kurulmuştur. Gerçi tüm siyasi partilere eşit yardımda bulunulması gibi alternatif bir sistemin de hakkaniyet kurallarına uymayacağı, üstelik parti enflasyonuna yol açacağı görüşü de dikkate alınmaya değerdir (Gençkaya, 2000a, s.140). Bununla birlikte, aldıkları oy oranına veya parlamentodaki sandalye sayısına göre yapılacak yardımın, yerleşik büyük partilere alternatif oluşturma konusunda yaratacağı sıkıntı da ortadadır. Özellikle de alınan oyların parlamento sandalyelerine orantısız olarak yansıtıldığı ülkelerde, yardım eşitsizliği daha da büyümektedir. Bu nedenle, hakkaniyeti daha iyi sağlayacak sistem, yardım miktarının bir bölümünü seçime katılan tüm partilere eşit olarak, diğer ve daha büyük bölümünü de seçimden

aldıkları oylarla orantılı olarak dağıtmak olabilir. Bu nitelikte bir sistem İtalya’da benimsenmiştir (Özbudun, 1995b. s.19).

2.2.3. Radikal Siyasi Hareketler ve Temsil

Siyasi partilerin temsil niteliği bağlamında gündeme gelen diğer bir mesele, ne tür siyasi hareketlerin veya yapıların siyasi sistem içerisinde mücadele edeceği sorunudur. Liberal demokrasinin bir çıkmazı olarak radikal dünya görüşlerine sahip, örneğin liberal ekonomik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik bir siyasi oluşumun liberal demokratik sistem içinde kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusudur. Mevcut siyasal düzenin temel önermelerine karşı çıkan ve farklı bir sosyo ekonomik düzen öngören fikirlere sahip toplumsal kesimlerin temsili nasıl olacaktır? Şaylan’a göre bunun cevabı, toplumların tarihsel özelliklerine, sosyo kültürel yapısına göre oluşmaktadır. Almanya gibi faşist siyasal düzenlerle tanışmış Avrupa ülkelerinde bu yöndeki siyasi faaliyetler üzerinde baskıcı bir politika güdülmüştür. Aynı şekilde Türkiye’de İslamcı düşünce etrafında şekillenen siyasal hareketler genel bir tehdit algısına maruz kalmış ve yasal düzlemde mücadele etmelerine dair sürekli bir kuşku taşınmıştır (Şaylan 2008, s.245).

Erdoğan (2000), “radikal” olarak nitelendirilen siyasi hareketlerin bu hafta altında siyasi düzlemin dışına itilmesine karşı çıkmakta ve bu tutumu toplumun menfaatinden çok statükodan yarar sağlayan çıkar amaçlı bir yaklaşım olarak mahkum etmektedir. Yazar, bu bağlamda “demokrasinin kendini savunma hakkı” olarak da ifade edilen yaklaşıma kuşku ile bakar (s.41). Bu yaklaşıma göre sistem karşıtı hareketlere karşı demokrasi militan olmak zorundadır ve aşırı ideolojik hareketlere karşı tedbir almaması demokrasinin kendi ölümünü hazırlaması demektir. Erdoğan’a göre bu “dramatik hikâye”nin gerçekte bir ilişkisi bulunmamaktadır. Otoriter ve totaliter rejimlerin egemenlerinin sarılabilecekleri bir mantık olarak gördüğü bu yaklaşımın, muhalifleri saf dışı etmek için kullanılan temelsiz bir argüman olduğunu ifade eder. Çünkü argüman en başta, demokratça değildir, zira demokrasi içinde farklı söylemlerin meşru

olarak var olma ve kamusal tartışmaya katılma hakkını inkar etmektedir (2000, s.41).

Erdoğan, demokrasiyle ilgili hiçbir ciddi eserde, “demokrasinin kendini savunma hakkı” diye bir kavrama rastlanamayacağını belirtir. Çünkü eğer demokrasi halkın yönetimi ise, bir ülkedeki demokratik sistemin asli öznesi halkın kendisidir. Halksız demokrasi olamaz ve halk, demokrasiye yabancı, ona düşman bir varlık olmadığı için demokrasiyi halktan korumak söz konusu edilemez (2000, s.42).

Erdoğan’ın yaklaşımına göre, “sistem karşıtı” hareketlerle kastedilen şey, kimi ideolojik gruplar ise, “demokrasinin kendini savunma hakkı” iddiası yine temelsizdir. Çünkü bu iddia, demokrasinin temelini oluşturan ifade özgürlüğünün ve siyasi katılmanın varlığını ve meşruluğunu reddetmek demektir. Hâlbuki bir demokraside yasaklanmayı ve dışlanmayı hak edecek “aşırı” görüş yoktur. Tüm felsefi, dini ve ideolojik pozisyonlar, barışçı yöntemlerden ayrılmadıkları sürece, kendilerini ifade edebilme ve kamusal tartışmaya, siyasete katılma hakkına sahiptir. Aksi halde o rejimin adı demokrasi olmaz (2000, s.42).

Gerçekten de “sistem karşıtı” toplumsal ve siyasal hareketlerin bastırılmasını talep edenlerin, menfaatleri bu düzenin değişmemesine sıkı biçimde bağlı olan kişi ve kesimler olduğunu söylemek mümkündür. Kendi menfaatlerini mevcut siyasal ve yasal rejimin olduğu gibi korunmasında gören bu “demokrasi militanları”, aslında kendi imtiyazlarının zedelenmesine tahammülü olmayan “tuzu kuru” kişi ve gruplardır. Statükonun yaşamlarını umutsuz bir sefalet kısırdöngüsüne mahkûm ettiği kitlelerin siyasal, ekonomik ve sosyal taleplerini “aşırı” olarak görmek, demokrasiyi tersinden okuma rahatlığına sahip olanların söylemi olabilir. Böyle bir demokraside var olan siyasal sistemin tanımladığı ekonomik ve sosyal değerlerden yoksun kalmış geniş kitlelerin temsilciliğini yapmak kolaylıkla “aşırı” olarak nitelendirilebilmektedir.

Siyasi partilerin amacı kitleleri örgütleyerek doğrudan iktidarı ele geçirmektir. Bu yüzden iktidarda olanlar, denetimi altında olmayan parti örgütlenmesini engellemeye çalışmaktadırlar. Sadece bugüne özgü olmayan bu tutum iktidarını

devam ettirme güdüsünün doğal sonucudur. “Yönetenler ne kadar iyi örgütlenmişse ve yönetilenleri örgütlenmekten ne kadar uzak tutabiliyorsa iktidarını o kadar iyi koruyor demektir.” (Aydoğan, 2003, s.44). Özellikle azgelişmiş ülkelerde halkın haklarını savunan ve küresel güçlerin belirlediği politikalara karşı çıkan siyasi partilere karşı yoğun ve ağır bir şiddet uygulanmaktadır. Varlığına izin verilen partiler ise tam olarak ele geçirilmiş veya yeni partiler kurulmuştur. Siyasi yaşam öylesine denetim altına alınmıştır ki değişik ad ve siyasi görünüm taşısa da parlamentoya giren tüm partiler küresel güçlerin belirlediği tek bir politikayı uygulamak durumunda kalmışlardır (Aydoğan, 2003, s.44).

Siyasal ve diğer biçimlerdeki yozlaşmanın çok daha ileri düzeyde olduğu ve geniş kitlelerin yaşam koşullarının Batı ülkelerinden çok daha kötü olduğu gelişmekte olan dünyada, geleneksel siyasi partilerin ve iktidarların arkasındaki sermaye çevrelerinin siyasi süreci etkileyerek suistimal etmesine karşı tepki gösterilmesi kaçınılmaz olmaktadır. 1990’ların sonundan itibaren birçok devlette yasal yollardan seçilmiş hükümetlere karşı yaygın başkaldırılarla (özellikle Ekvador, Pakistan, Fildişi Sahilleri’nde) bu durum kendini göstermiştir. Bu ayaklanmaların ardında yatan nedenler, ana hatlarıyla seçilmiş hükümetin hak ve yetkilerine ihanet ettiği ve toplum iradesinin temsilcisi olma iddiasını kaybettiği konusunda yaygın bir kanının oluşmuş olmasıdır. Bu kanı, dış müdahalelerin (IMF gibi) hükümeti politikasını değiştirmeye zorlamasıyla daha da güçlenmektedir. Ayrıca bu ülkelerde parti fonlarının yerli ve yabancı kaynaklarına ilişkin hiçbir kısıtlama veya şeffaflık şartının bulunmaması, seçim sürecinin gelişmiş ülkelerdekinden daha fazla yozlaşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden, 1980’lerin ortalarından sonra Latin Amerika’da, askeri diktatörlükler görünümde temizlenmiş ve demokratik rejimler kurulmuş olsa da bunların pek çoğunun meşruiyeti kuşkuyla karşılanmaktadır (Shut, 2003, s.145).

Gelişmekte olan ülkelerin şimdiye kadarki demokrasi tecrübelerinden ve yönetim tartışmalarından çıkarılacak önemli bir sonuç şudur: Hiçbir hükümet sistemi, nüfusun çoğunluğu için tatmin edici bir refah düzeyi sağlayamadıkça ve buna uygun politikalar üretmedikçe kabul görmeyecektir. Diğer bir deyişle,

ekonomik güvenlik ve demokratik hükümet birbirini karşılıklı güçlendiren olgulardır ve kitlesel yoksulluğun sürdüğü ve özellikle gelir dağılımında büyük eşitsizliklerin olduğu bir toplumda, yönetimin gerçekten halkı temsil ettiğini söylemek mümkün değildir (Shut, 2003, s.146). Üstelik ekonomik güvenlik sağlanmadan istikrarlı bir demokrasi kurulamayacağı gibi, salt ekonomik güvenliğin sağlanması da toplumun demokratik taleplerinin kendiliğinden karşılanmasını sağlamaz. Bunun için hem kalkınmanın, hem de demokratik kural ve kurumların birlikte var olması gereklidir (Posner, 1999, s.85). Ancak bu iki unsur bir araya getirilince demokratik yönetimin yeterince temsili olduğu söylenebilecektir.

2.2.4. Politik Olmayan Hareketlerin Yükselişi

Temsil krizinin önemli bir boyutunu, tüm dünyada, yurttaşların siyasi parti ve sendikalar gibi eski ve geleneksel temsil biçimlerinden uzaklaşarak, sosyal hareketler gibi gayri resmi gruplara ve hükümet dışı organizasyonlara yönelmeleri oluşturmaktadır. Partilerden umut kesen, onlara yüz çeviren kitleler, Batı ülkelerinde yeni siyasal sosyal kuruluşlar etrafında toplanmaya başlamışlardır (Gürbüz, 2008, s.223). Özellikle 1980'lerin Doğu ve Orta Avrupa deneyimleri esas alındığında, denetimsiz ve sorumsuz politik kuruluşlarla yüzleşen vatandaşların politik alana sırtını döndüğü ve sorunlarını çözmek için sivil toplum içinde kendi kendine yeterli kuruluşlar oluşturmaya başladıkları görülmektedir. (Chandhoke, 2005, ss.308-330) Diğer bir deyişle insanlar şimdi ya devlete ve onun politika üreten kurumlarına sivil toplum örgütleriyle ulaşmakta, ya da ortak sorunlarını görüşmek için yoğun bir cemiyet ağı aracılığıyla bir araya gelmektedirler. Bu değişimin nedeni olarak şunlar gösterilmektedir: Siyasi partiler gibi geleneksel temsil yolları, seçmenlerin arzularını temsil etme kapasitelerini yitirmişlerdir. Çünkü bu kurumlar, hiyerarşik, bürokratik ve katıdırlar. Genellikle güç peşinde koşanların mantık ve güdülerıyla hareket etmeye meyilli iken, seçmenlerinin ihtiyaç ve ilgilerini daha az temsil ederler. Temsilin politik yollarının yetersiz olduğu ispatlandığından, en azından gündelik hayatın temel ihtiyaçlarıyla ilgilenen sivil toplum örgütlerine doğru yönelim doğal ve anlaşılabilir hale gelmektedir. Bu yaklaşıma göre, muhteşem

temsili politikanın zamanı belki de sona ermiştir ve artık çoklu, merkezi olmayan ve tek konulu çalışmalarla yerel ve acil temsil yollarına odaklanmanın zamanıdır (Chandhoke, 2005, ss.308-330).

Siyasi alandan kadın, çevre, küreselleşme gibi tek amaçlı sivil toplum örgütlerine geçiş özellikle gençler için oldukça çekici bir hal almıştır. (Gürbüz, 2008, s.223) Bu durum birçok sebeple normal karşılanmalıdır. Öncelikle, sivil toplum örgütlerinin uygulamaları, merkezi olarak kontrol edilen, bürokratik, hiyerarşik ve oligarşik ve sadece bir sonraki seçimi kazanmaya odaklanmış parti yapısından uzaklaşmayı vaat etmektedir. İkincisi, sivil toplum içindeki teşekküllerin çeşitliliği, bu kurumlara, toplum içinde oluşan sorunları ve meseleleri hızlı bir şekilde çözme kabiliyeti kazandırmaktadır. Çünkü onlar eski temsil biçimlerini tanımlayan katı ve can sıkıcı kısıtlamalardan bağımsızdırlar (Chandhoke, 2005, ss.308-330). Öte yandan sivil toplum örgütleri, beklenmeyen bir şekilde, Dünya Bankası gibi uluslararası kalkınma kuruluşlarından ve yardım kurumlarından destek almaktadır çünkü öyle görünüyor ki sivil toplum örgütleri, belli özellikleri üzerlerinde taşımaktadırlar. Bu özellikler, geniş bir bürokrasi ile yüklü olmamak, daha esnek olmak ve yeniliklere açık olmak, sıradan insanların ihtiyaçlarını tanımlayıp bunları karşılamaktır. Sıradan insanların ihtiyaçlarını karşılama kapasiteleri daha yüksektir; çünkü bu insanlarla daha yakın bir temas içindedirler. Yine sivil toplum örgütleri, seçim dönemlerine sıkıştırılmamış bir faaliyet sürekliliğine, daha sadakatli ilişkilere ve eğitici niteliğe sahip olmak gibi avantajlara sahiptir (Hochstetler ve Friedman, 2008, s.14).

Sivil toplum örgütlerinin siyasal partilere göre bu kadar avantajlarının olduğu belirtilse de Chandhoke (2005), seçmenlerin siyasal partilere dönük güvenlerinin kaybolmasının sivil toplum örgütleriyle telafi edildiği yargısını kendi bulgularının desteklemediğini belirtmektedir. Yaptığı araştırma sonuçlarını değerlendiren yazar, vatandaşların, sorunlarını çözmek için siyasal partileri bir aracı olarak görmediklerini tespit ettikten sonra, bu sorunları çözmek için sivil toplum örgütlerini bir çare olarak görenlerin sayısının da az olduğunu ortaya koymaktadır. Sivil toplum örgütlerinin aslında hizmet sunumuna ciddi anlamda kaynaklık etmesine rağmen, henüz kamuoyunun bu kurumlara da güveninin

sınırlı oluşunu “ilginç” bulur. Bu durumun nedeni olarak sivil toplum kuruluşlarının hesap verebilirliğinin düşüklüğünü gösterirken, çoğu insanın bu kuruluşların kime karşı sorumlu olduklarını bilmediğini ileri sürmektedir.(ss.308-330).

Chanhoke'nin bulgularına rağmen, Hochstetler ve Friedman gibi yazarlar, parti krizinin yaşandığı günümüzde, sivil toplum kuruluşlarının partilerin yerini dolduracak veya en azından onların eksikliğini telafi etmeye yarayacak bir fonksiyon üstenebildiklerini öne sürmektedirler. Buna göre dengeli siyasi sistemlere sahip ülkelerde, vatandaşlar, siyasi çıktıları etkilemek için siyasi partiler yerine sivil toplum örgütlerinden yararlanabilirler. Ancak krizin derinleştiği yerlerde sivil toplum örgütleri bazı temel siyasi parti fonksiyonlarını üstlenseler de seçmen temsili konusunda partilerin yerini tam olarak almaları kolay görünmemektedir (Hochstetler ve Friedman, 2008, s.6).

Siyasi partilerin bir gerileme ve kriz döneminden geçtiğini savunan yaklaşımlara karşılık, bu kurumların hâlâ kamu politikasını güçlü biçimde etkilediği görüşü de mevcuttur. Bu kurumların, çıkar grupları ve sosyal hareket organizasyonlarıyla birlikte, kamu sorunlarını tanımladığı, çözüm önerdiği, vatandaşların politik tercihlerini topladığı, seçmenleri harekete geçirdiği, seçilmiş vekillerden taleplerde bulunduğu, hükümetin icraatları hakkında taraftarlarına enformasyon sağladığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda sosyal demokrat partilerin iktidara gelmesinin refah devleti politikalarını güçlendirdiği hatırlatılır (Dye, 1984, ss.1097-1116). Huber, Ragin ve Stephens, partilerin görece gücünün ciddi biçimde sosyal ve ekonomik politikaları şekillendirdiğini savunmaktadır. Yine Amenta ve Poulsen, demokratik partiler iktidara geldikleri zaman, sosyal harcamaların artmasının bu sonucu ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (Burnstein ve Linton, 2002, ss.381-408).

Sonuç olarak siyasi partilerin geçmişte sahip oldukları temsil tekelinin sarsıldığını söylemek mümkün görünmektedir. Çünkü temsilin gerçekleşmesinde, temsilin geleneksel biçimleri olan partilerin sahip oldukları merkezi konum kaymıştır. Partilerin temsil krizi yaşadığına dair görüşler ilk

olarak Avrupa parti literatüründe oluşurken, daha sonra Amerika, Hindistan, Güney Amerika ve Afrika ülkeleri için de gündeme gelmeye başlamıştır. Politik olmayan hareketlerin siyasi partilerin sahip oldukları rolü ne kadar üstlenecekleri tartışmaları sürerken, siyasi partilerin demokratik yönetimlerin temeli olan temsil görevlerini ne kadar iyi yaptıklarına dair kuşklar her geçen gün artmaktadır (Hochstetler ve Friedman, 2008, s.13).

2.2.5. Parti Üyeliklerinde Ve Seçime Katılımda Düşüş

Liberal demokratik düzenlerin ana temsil kurumlarından biri olan partilerin yaşadığı krizin bir boyutunu da parti üyeliğinde ve seçime katılımıda yaşanan düşüş oluşturmaktadır (Mair, 1995, s.44). Özellikle partililik ve parti üyeliğinin dikkat çekici biçimde azalması “parti politikaları krizi” kavramının oluşmasında başlangıç noktasını oluşturmuştur (Gürbüz, 2008, s.221). Demokrasinin beşiği olarak görülen İngiltere’de 1950’de zirveye ulaşan parti üyeliğinden bu yana İşçi Partisi, üyelerinin üçte ikisini, Muhafazakârlar ise yarısını kaybetmişlerdir. Üstelik üyelerin yaş ortalaması 63’e çıkmış, gençlerin siyasal partilere ilgisi de gittikçe azalmıştır (Gürbüz, 2008, s.221).

ABD’de halkın bugün yüzyıl öncesine göre siyasi partileri daha az desteklediği bilinmektedir. Halkın kendini demokrat veya cumhuriyetçi parti ile tanımlamasında yaşanan düşüş bunun önemli bir göstergesidir. Bunun dışında oy vermeye giden seçmenlerin azalması, aday listesini olduğu gibi sandığa atması, siyasi partilere ilginin ve hangi partinin kazanacağına ilişkin kaygının düşmesi, toplumun partilere biçtiği temsil rolünün ciddi biçimde gerilediğini göstermektedir (Cassel, 1987, ss.246- 256).

Geçmişte, parti kimliğini benimsemek ve kendini bir partiyle özdeşleştirmek sadece totaliter rejimlerde değil, çoğulcu demokrasilerde de görülen bir olguydu. Klasik haliyle, partililik insan hayatını kapsayan ve dededen toruna geçen bir kimlikti. Özellikle sosyalist partilerde üyeler, evliliklerini dahi parti içindeki değerlendirmeye bırakacak kadar bir sadakatle hareket etmekteydiler. Partiden çıkmak değerlerine ve çevresine ihanet etmek anlamına gelirdi. Günümüzde böylesi bir parti kimliğinden ve bu kadar yoğun bir örgütlenmeden söz etmek

mümkün değildir. Dahası, kitlelerin partilere verdiği destek çok kısa sürede değişebilmekte, seçmenle parti arasındaki bağ, her an kopma noktasına gelebilmektedir (Ortaylı, 1994, s.16).

Siyasi partilere olan ilginin ve desteğin azalmasında etkili olduğu kabul edilen unsurlardan biri, partiden bağımsız seçimlerin özellikle yerel seçimlerde yaygınlaşmasıdır. Yaklaşık yüz yıl önce görülmeye başlanan partisiz seçimler gittikçe yaygınlaşmıştır. Günümüzde ABD yerel seçimlerinin yaklaşık üçte ikisi partizan olmayan seçimler şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla temsili demokraside partilerin üstlendiği aracılık fonksiyonu eskisi gibi işlememektedir (Cassel, 1987, ss.246-256)

Yine seçime katılımın düşmüş olması da önemli bir temsil problemi olarak ortada durmaktadır. 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar genelde artış gösteren seçime katılım oranı, 1950'lerden itibaren özellikle en gelişmiş demokrasilerde düşüş eğilimine girmiştir (Blais ve Gidengil, 2004, s.221-236). Örneğin İngiltere seçimlerinde katılım 1950'de yüzde 82 ile zirve yaparken bu tarihten itibaren 1970'e kadar sürekli bir düşüş yaşamış, 1974–1992 arasından görece bir yükselme eğilimi gösterirken, 1992'den sonra ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. 2001'de ise dip noktası olan yüzde 59'a düşmüş, 2005'te yüzde 61'de seyretmiştir (Tetteh, 2008). ABD'de başkanlık seçimlerine katılım oranında da sürekli bir düşüş kendini göstermiştir. 1960'a kadar genel olarak yükseliş yaşanmış ve bu tarihte yüzde 67'lere ulaşmıştır. Ancak 1964'ten itibaren ciddi bir düşüş eğilimine girmiş ve 1996'da % 52'ye kadar düşmüştür. Son iki seçimde ise % 60 sınırının biraz üzerine çıkmış ve 1996'daki dip noktasından uzaklaşmıştır (AU News, 2008). 2008 Başkanlık seçimlerinde bu oran tekrar % 63'e çıkmıştır. Kongre seçimlerine katılım ise son derece düşük olup başkanlık seçimlerinin olmadığı yıllarda neredeyse üçte bire düşmüştür (Shut, 2003, s.144).

Gürbüz, seçime katılımıda yaşanan düşüşün kimi istisnaları içinde barındırdığını; ancak bu istisnaların da partilerin kitleleri harekete geçirme gücünden kaynaklanmadığını belirtmektedir. Özellikle Fransa ve Türkiye gibi, seçmenlerin

belirli dünya görüşleri konusunda kutuplaşmış olduğu ve sosyo politik ayrışmanın derin olduğu ülkelerde katılımın yüksek olması, karşı görüşe duyulan güçlü tepkilerin motivasyonu ile açıklanmaktadır. Buna göre Fransa'da demokratik- faşist ayrımı, Türkiye'de muhafazakar-laik ayrımı bu tür tepkisel siyasi katılımlara kaynaklık edebilmektedir (Gürbüz, 2008, s.222).

Seçimlere düşük katılımın, genellikle ilgisizlik veya halinden memnun olmaktan kaynaklanabileceği görüşü ileri sürülmüştür. Ancak düşük katılımın demokrasiler için hiç arzulanmayan bir durum olması, uzmanların bu sorunun nedenleri üzerinde durmalarına yol açmıştır. Katılımda yaşanan düşüş üzerine ciddi araştırmalar yapılmasına rağmen düşüşün nedenleri üzerinde bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bununla birlikte seçimlere katılımda düşüş yaşanmasının nedeni büyük ölçüde iki temel nedene bağlanmaktadır. Bunlardan birincisi, partiye bağlılığın seçmenler arasında iyice azalmış olması, ikincisi, hükümetin beklentilere yanıt vereceğine dair inancın zayıflamış olması yani politikanın yararına dair duyguların kaybolmasıdır. Parti sadakati, bir seçmenin kendini bir partiyle özdeşleştirmesi veya onunla tanımlaması olarak da değerlendirilebilir. Araştırmalar, bu özdeşimin azalması ile seçmenlerin seçim katılımı arasında bağıntıyı ortaya koymaktadır. Günümüzde siyasi atmosferin gittikçe partilere karşı bir hal aldığı belirtilmektedir. Çünkü halkın siyasi partilere olan güveni azalmıştır (Ryden, 1996, s.9). Diğer taraftan, bir seçmen, politik olarak etkili olacağını düşündüğü zaman psikolojik olarak oy kullanmaya motive olmaktadır. Dahası, politik etkinlik duygusu, vatandaşın katılımını da içeren demokratik normların desteklenmesini de sağlamaktadır. Ancak oy verdiği parti veya yöneticilerin kendisini temsil edeceğine dair beklentinin düşüklüğü, seçmenin oy vermeye ilişkin motivasyonunu da önemli ölçüde düşürmektedir (Abramson ve Aldrich, 1982, ss.502-521).

Seçime katılımda düşüşü küreselleşmenin yarattığı sonuçlara bağlayan görüşler de ileri sürülmektedir. Küreselleşmenin, son yıllarda hükümetlere izleyecekleri ekonomik politika seçeneklerini son derece azalttığına inanılmaktadır. Bu durumda, vatandaşlar seçimlerde verdikleri oy'un fazla bir değerinin kalmadığını düşüneceklerdir. Ekonomik ve siyasi küreselleşme bu bakımdan, vatandaşların

hükümetlerden beklenti ve umutlarının azalmasına yol açmıştır. Beklentilerin azalması da oy verme davranışına yüklenen anlamın aşınmasına ve klasik siyasi kanallar olarak siyasi partilerin sorunları çözeceğine olan inancın zayıflamasına yol açmaktadır (Marshall, Fisher, 2008).

2.2.6. Seçim Barajları ve Temsil

R.Kent Weaver belirttiği üzere “Seçim sonuçlarını belirleyen, sadece halkın oyları değil, aynı zamanda uygulanan kurallardır.” (Weaver, 1997, ss.473-512). Seçim barajları da bu kuralların içinde seçim sonuçlarına en ağır biçimde müdahale etmenin araçlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Seçim barajları, siyasi partilerin parlamentoda temsil hakkı elde etmesi için, ulusal veya yerel düzeyde toplam geçerli oyların belli bir yüzdesini almaları zorunlu kılan düzenlemedir (Özbudun, 1995a, ss.521-539). Bu düzenleme, küçük partilerin parlamentoya girmesini engellemekte, diğer bir deyişle belli bir sayının altında kalan toplumsal grupların ekonomik, siyasal, kültürel vs. talep ve beklentilerinin parlamentoda temsiline imkân vermemektedir (Tekin ve Çiftçi, s.s.69-90). Böyle bir engellemenin gerekçesi, radikal grupları temsil olanağından uzak tutmak ve çok sayıda partinin türemesini önleyerek siyasi istikrarı sağlamaktır.

Nispi temsil sistemi parlamentolarda temsil edilen siyasi partilerin sayısını artırma yönünde sonuç vermektedir. Özellikle ulusal seçim çevresine sahip olan veya ulusal bakiye sistemini uygulayan ülkelerde, parlamento çok sayıda irili ufaklı partinin yer aldığı renkli bir özellik kazanmaktadır. Temsilin adil olması bakımından uygun olan bu durum, ülke yönetiminin istikrarı ve hızlı ve etkin karar alma yönlerinden eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu sorunu bir ölçüde çözmek için kullanılan bir yol, seçim barajları uygulamasıdır. Bu uygulama ile ülkede veya seçim çevresinde belli bir oranın altında oy alan partilerin parlamentoya temsilci göndermeleri mümkün olamamaktadır. Böylece parlamentoda parti sayısının sınırlanması ile hem hükümetin kurulması ve devamı hem de parlamentonun etkin işleyişi sağlanmaya çalışılmaktadır (Erdoğan, 1999, s.258).

Seçim barajları ile amaçlanan çeşitli politik sonuçları bir araya getiren Sabuncu bunları şöyle sıralamaktadır: Parlamentoda tek partinin çoğunluğunu sağlamak ve uzun süre görev yapabilecek istikrarlı hükümetlerin kurulmasını mümkün kılmak; bu olmazsa bile parlamentodaki parti sayısının yüksek olmasını önleyerek parçalanmış parlamento yapısının oluşumunu engellemek; çok sayıda siyasi partinin kurulması ve seçimlere girmesine yol açacak etkileri en aza indirmek, siyasi partileri ılımlı seçmenin çoğunlukta olduğu kabul edilen merkeze yakın tutmak. Sabuncu, bu amaçların hepsinin yönetime istikrar getirmek olarak özetlenebileceğini belirttikten sonra, Türkiye’de 1987 seçimlerinde 4.6 milyon, 2002’de ise 14 milyon seçmen oyunun baraj nedeniyle değerlendirme dışında kalmış olduğunu hatırlatmaktadır (Sabuncu, 2006, ss.191-197).

Seçim barajları demokratik Avrupa ölkelerinde düşük seviyede tutulmaktadır. Baraj oranı genel olarak % 1 ile 5 arasında seyretmektedir. Polonya Parlamentosu ve Almanya’nın Bundestag’ı için bu oran % 5 olarak uygulanmaktadır. Aynı şekilde Yeni Zelanda Temsilciler Meclisinde % 5’lik baraj uygulaması geçerlidir. İsrail Parlamentosu (Knesset)’na girebilmek için en az % 2 oy almak gerekmektedir. Türkiye’de ise baraj % 10 olarak uygulanmaktadır ki dünyada uygulanan en yüksek seçim barajı budur.

Türkiye’de % 10 olarak uygulanan ülke barajının “temsilde adalet” yönünden doğurduğu sonuçlara gelince Sabuncu bunları şöyle özetlemektedir: 1987’de % 19.5, 1995’te % 14, 1999’da % 18.5, 2002’de % 45 tutarındaki oy temsil imkanı bulamamıştır. Aynı şekilde 1987’de iktidar partisi aldığı % 36’lık oy oranıyla milletvekilliklerinin % 65’ini alması ve 2002’de % 34 oy alan iktidar partisnin % 66 oranında meclis sandalyesini elde etmesi çarpıcıdır. 2007 seçimlerinde ise iktidara gelen parti % 46 oy başarısıyla sandalyelerin % 62’sini kazanmıştır (Sabuncu, 2006, ss.191-197). Ortaya çıkan tablo, temsil adaleti açısından çok ciddi bir soruna yol açmaktadır. Toplumda oy vererek siyasal sisteme katılmak isteyenlerin çok önemli bir kesimi temsil sürecinin dışında kalmaktadır. Seçimde izlediği etnik temelli politikalarla ülkenin belli bir kesiminde çok yüksek oranda

oy alan bir parti, genel ülke barajını geçecek oy alamadığından parlamentoya temsilci gönderememiştir (Şaylan, 2008, s.222).

Görüldüğü gibi seçim barajları, elde edilen oylarla meclis sandalyelerinin dağılımı arasında ciddi çelişkiler meydana gelmesine neden olmaktadır. Halkın temsili açısından ciddi sakatlıklara neden olan bu durumun önemli bir örneği de Rusya'da Parlamento seçimlerinde yaşanmıştır. 1995'teki Rusya parlamenter seçimlerinde uygulanan % 5'lik baraj kullanılan oyların % 45'inin temsil dışında kalmasına yol açmıştır (Sabuncu, 2006, ss.191-197).

Güney Amerika'da da artan parti sayısını düşürmek için seçim barajları uygulamasına başvurulmaktadır. Yerli halkın parti kurması ve yürütmesinin zorlaştırılması amaçlanmaktadır. Özellikle üç ülkede bu barajların çok yüksek olması, tesadüf değildir; çünkü bu ülkelerde yerli etnik grupların sayısı daha fazladır. Etnik olarak derin ayrılıklar taşıyan Latin Amerika ülkelerinde çokça bölünmüş, kişisel, zayıf örgütlenmiş parti sistemi oluşmaktadır. Bu parçalanmayı azaltmak ve yerli siyasal hareketleri dışlamak için bu ülkelerde barajların oluşturulması eğilimi de artmaktadır (Cott, 2003, ss,1-39).

Gerek gelişmiş demokrasilerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde seçim barajlarının istikrar adına ihtiyaç duyulan bir uygulama olarak savunulduğu görülmektedir. Ne var ki, istikrarı toplumun belli bir kesiminin tercih ve taleplerini dikkate almamak şeklinde gerçekleştirme yaklaşımı, eşit oy hakkının vazgeçilmez bir kural olduğu liberal demokrasi için kabul edilebilir bir durum değildir. Özellikle Rusya'da 1995'te ve Türkiye'de 2002'de yapılan seçimlerde seçim barajının yol açtığı temsil açığı "temsil krizi"nin bariz örneklerini ortaya koymuştur. Tabi bu krizin yaşanmaması için "yönetimde istikrar"dan vazgeçmek de farklı siyasal krizlere yol açabilecek bir durumdur. O halde liberal temsili demokrasilerin, Şaylan'ın ifade ettiği gibi bir "önlenemez kriz"le malul olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Yönetimde istikrar için toplumun belli kesimlerine temsil imkânı verilmemesinin uç noktasında totaliter bir yaklaşım yatar. İstikrarlı bir yönetimin yolu toplumsal farklılıkların ve değişik taleplerin yok sayılması değil, tüm farklılıkların ortaya

konarak bunların dikkate alındığı kararların yönetime hâkim kılınmasıdır. Böyle bir yöntem, oluşturulan kamu politikalarının da sadece belli kesimlerce değil toplumun tüm kesit ve katmanlarınca benimsenmesini sağlayacaktır. Bu ise toplumun yalnız yüzeyde dinginlik görüntüsü vermesini değil, dipte de barışçıl ve huzurlu bir yapıya kavuşmasını olanaklı kılacaktır.

2.2.7. Parti Kapatma ve Temsil

Son yıllarda Batı demokrasileri, “demokrasi karşıtı” olarak kabul edilen siyasi partileri yasaklamaya girişmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Anayasalar, geçmişte yaşananların yinelenmemesi için bir tedbir olarak Nazi ve Faşist partileri seçime katılmaktan men etmişlerdir. Daha sonra siyasi partilerin yasaklanması uygulaması radikal dini partileri de kapsamaya başlamıştır. Son zamanlarda İspanya, Almanya, Türkiye ve İsrail gibi demokratik ülkelerde bu yasaklamaların ve kapatmaların örnekleri yaşanmıştır (Navot, 2008, ss.745-762).

Almanya, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Hollanda, İspanya, İtalya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, gibi demokratik ülkelerdeki anayasal ve yasal düzenlemeler siyasi partilerin kapatılabileceğine dair hükümler içermekte, kapatmayı gerektiren şartlar ve kapatma izleği ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir (Kaptıkaçtı ve Gezer, 2008, s.9). Ancak Avrupa ülkelerinde, partileri sınırlandıran hükümlere rağmen, parti kapatma olayları sıkça yaşanan durumlar değildir. Parti kapatma tecrübesi yaşamış olan Avrupa ülkeleri, Almanya, İtalya, Belçika, İspanya ve Türkiye’dir. Bunlardan Almanya’da 1949 yılında Nazi Partisi resmi olarak kapatılmıştır. 1952 ve 1956’da sırasıyla Alman Sosyalist Partisi ile Alman Komünist Partisi kapatılmıştır. İtalya’da Ulusal Faşist Partisi 1943’te kapatılmıştır. Belçika’da ırkçılık suçlamasıyla 2004’te para cezasına çarptırılan Flaman Blok Partisi, kendini feshetmiştir. İspanya Yüksek Mahkemesi, 2003 yılında ETA’nın siyasi kolu Batasuna’nın kapatılmasına hükmetmiştir.(Sawyer, 2003, ss.1532-1580). Türkiye’de ise parti kapatma, çok sık rastlanan bir yaptırım olarak gündeme

gelmektedir. 1968’de gerçekleşen ilk parti kapatmadan itibaren, toplam 24 siyasi parti Anayasa Mahkemesi tarafından kapatma cezası almıştır (Bozdağ, 2004, ss.257-258).⁷

Almanya’da demokratik düzene sadakatinden şüphe edilen partilerin Federal Hükümet’in talebiyle ülkenin siyasi hayatından dışlanması olasıdır. Ancak bu yasaklama otomatik olarak gelen bir sonuç değildir. Bunun için federal hükümetin, partinin demokratik sistem için tehdit oluşturduğundan dolayı kapatılmasının uygun olduğunu düşünmesi gereklidir. Bunun yanı sıra hükümet sadece bunun için başvuruda bulunabilir. Yasaklama kararı ancak Federal Anayasa Mahkemesi tarafından verilebilir (Facts about Germany). Alman Temel Kanunu’nun 21. maddesi, siyasi partilerin kapatılması konusunda şu hükümleri getirmiştir: “Amaçları ya da mensuplarının fiilleri ile hür demokratik temel düzene zarar vermek ya da ortadan kaldırmak isteyen veya Federal Almanya Cumhuriyetinin varlığını tehdit eden partiler anayasaya aykırıdır. Anayasaya aykırılığa Federal Anayasa Mahkemesi karar verir. Ayrıntılar federal yasanın konusudur.” 24 Temmuz 1967 tarihli Alman Siyasi Partiler Kanunu’nun altıncı bölümü, “anayasaya aykırı parti yasağının uygulanması” başlığını taşır (Kaptıkaçtı ve Gezer, 2008, s.9).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) siyasi partileri demokrasinin işleyişi açısından vazgeçilmez kabul etmekte, ülke sorunları karşısında çözüm için farklı görüşler üreten, farklı toplum kesimlerinin isteklerini temsil eden kuruluşlar olarak görmektedir. Dolayısıyla siyasi partilere geniş güvenceler tanınmasından ve ciddi bir zorunluluk olmadığı sürece bu güvencelerin korunmasından yanadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde bir partinin kapatılması için o partinin demokratik düzen bakımından gerçek bir tehlike olması ve tehlikeyi daha hafif önlemlerle giderme imkânının bulunmaması gerekir. Bunun yanı sıra demokratik düzene aykırı görüş ve eylemlerin varlığı yeterli olmayıp aykırı görüş

⁷ 11 Aralık 2009 tarihli Anayasa Mahkemesi kararıyla DTP (Demokratik Türkiye Partisi) de kapatılmış böylece bu sayı 25’e çıkmıştır.

ve eylemlerin demokratik düzen için mevcut ya da çok yakın bir gelecekte bir tehlike oluşturmaları şartı bulunmaktadır (Yokuş, 2001, s.4).

Parti kapatma yetkisinin Anayasa Mahkemelerine verilmiş olması ve parti kapatmanın hangi hallerde gerçekleşeceğini belirleyen kuralların anayasal olarak düzenlenmesi, bu kurumlara getirilen güvenceler olarak değerlendirilmektedir (Turhan, 2002, ss.137-155). Ancak belli bazı güvencelerin sağlanmış olması halkın belli bir kesiminin iradesini yansıtmaya rolünü yerine getiren bir kuruluşun yasadışı ilan edilmesi gibi bir ağır sonucu ortadan kaldırmamaktadır. Hele birçok ülkede parti kapatma yetkisini elinde bulunduran Anayasa Mahkemelerinin de belli siyasi görüşe sahip olarak parti kapatma davalarına bakma olasılığı düşünüldüğünde, toplumsal temsilin nasıl elit bir grup eliyle sakatlanabileceği dikkat çekmektedir. Bu durumda, demokratik düzeni tahkim etmek ve çoğulcu sistemi koruyarak siyasal iktidarın hukuk devleti ilkesine ve insan haklarına aykırı adımlar atmasını önlemek için kurulmuş olan Anayasa Mahkemelerinin toplumdaki çoğulculuğu önleyici kararlar alması olasıdır.

Demokratik hayatın temelinde bulunan temel hak ve özgürlüklerin korunmasının güvencesi olarak kabul edilen bu yargı kurumlarının halk iradesine müdahale ile itham edilmesi ilginç bir paradoks teşkil etmektedir. Kıratlı (1982) bu konuda, Anayasa mahkemelerinin kamu hukuku alanında hüküm veren bir mahkeme olarak söz dalaşına konu olmasının kaçınılmaz olduğunu hatırlatır. Çünkü kamu hukukunda siyasi bir öze sahip olmayan konu yok gibidir. Bununla birlikte demokratik organlar olarak partiler üzerinde verilen kararların bir “yargıçlar egemenliği”ne dönüşmemesi konunun en nazik yönüdür. (ss.125-129).

Cem Eroğul (1994), bir taraftan parlamentoyu meydana getiren siyasi partilerin kapatılmasının Anayasa Mahkemelerinin yetkileri arasında bulunmasını demokrasiye ve hukuk devletine uygun hatta gerekli görürken; diğer taraftan Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin parti kapatma konusunda esas aldığı ilkeler ve ortaya koyduğu gerekçelerin, hukuk devleti ve demokrasi ile bağdaştırılamayacağını öne sürer. Anayasa Mahkemesi’nin çeşitli kararlarında

“siyaset yaptığını, taraf durumuna geldiğini, militan, saldırgan bir biçim kullandığını, yasa hükmünün değiştirilmesi için TBMM’yi göreve çağırdığını, bir yüksek mahkeme kararında bulunması şaşırtıcı gelen coşkulu bir anlatım benimsediğini, slogan kullandığını, bazı kuralları zorladığını, anayasa koyucu gibi davrandığını, sınıfsal renk taşıdığını ve demokrasiyi zedeleyici olduğunu” belirttikten sonra, şunu eklemektedir: “Sonuç olarak bugün, Anayasa Mahkemesi tarafından yargılanmak, siyasi partiler için bir güvence olmaktan çıkmış, tehdit haline gelmiştir.” (ss.33-38)

Demokrasinin kendini koruması tabiriyle ifade edilen “aşırı” düşüncelerin yasaklanmasının demokrasinin zayıflığını ortaya koyacağını belirten görüşler vardır (Sawyer, 2003, ss.1532-1580). İfade özgürlüğünü en temel değerleri arasında bulunduran liberal demokrasinin, sistem olarak eleştiriye tahammülü yoksa zayıf ve tutarsız olacağı öne sürülmektedir. Diğer taraftan, bir partinin “aşırı” olduğunu tespit etmek kolay değildir. Aşırı partiler hoşgörüsüz ve ayrımcı politikaları savunsalar da şiddete yönelim olmadıkça, yasaklanmaları gerekmez (Hakyemez, 2008, s.4).

Toplumun belli bir kesimini temsil eden parti yasa dışı ilan edilince, o partinin mensupları veya takipçileri bu görüşlerinden derhal vazgeçecek değildir. Öyleyse, toplumsal uyumun yaratılması için yapılması gereken, binlerce veya milyonlarca katılımcısı bulunan siyasi görüşleri bastırmak ve cezalandırmak değil, bu görüşlerin siyasi düzlemde temsiline olanak tanımak, tartışılmasını sağlayarak doğruların benimsenmesini beklemektir.

Temsil ve ifade olanağından yoksun bırakılan, bastırma girişimi ile karşılaşan düşünce yok olmaz aksine pekişir ve devamlılık kazanır. Bu bağlamda, parti kapatmanın kapatmayla hedeflenen amaca ulaşması olası değildir. Bu uygulamanın kapatılan partinin düşüncelerini söndürmekten çok ona güç katacağı söylenebilir. Legal siyasi rekabetten dışlanan bir siyasi görüş veya hareket kendini açıktan ifade imkânı bulamayınca muhtemelen daha sertleşecek ve siyasal düzen için tehdit olma potansiyeli artacaktır. Yeraltına itilen yasaklı siyasi düşünceler, bu yasaklamadan yararlanarak daha da

güçlenebilirler. Bu durumda yasa dışı ilan edilenler, bu uygulamanın kendilerinin inkârı anlamına geldiğini, yasadışı mücadele dışında bir seçenekleri olmadığını daha güçlü olarak vurgulayacaklardır (Sawyer, 2003, ss.1532-1580).

3. BÖLÜM: PARLAMENTOLARDA TEMSİL KRİZİ

3.1. PARLAMENTOLAR GENEL

“Parlamento” terimi, yasama meclislerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Sözcüğün batı dillerinde kullanımının temeli Fransızcadaki “parler” (konuşmak) fiilinden kaynaklanmış ve zamanla konuşulan yeri anlatmak üzere kullanılmaya başlanmıştır. (İba, 2004, s.1). Türkçede kullandığımız parlamento ise sözcüğün İtalyancasından aktarılmıştır. Parlamento sözcüğü, tek kanatlı ve çift kanatlı yasama organlarını karşıladığı için kullanışlı bir kavram olma özelliğine sahiptir (Teziç, 1980, s.10).

Parlamento sözcüğü ilk kez 13. yüzyılın başında İngiltere’de kullanılmıştır. Daha sonra hukuki ve siyasi bir kavram olarak kapsamı genişlemiş; kral, derebeyleri ve din adamlarından oluşan büyük konsey “parlamento” adını almıştır. Yine 13. yüzyılda Fransa’da “parlement”lerden söz edilmekteydi ancak bunların da bugünkü parlamentoları andıran hiçbir yönleri bulunmamaktaydı. (Altuğ, 2003, s.3)

13. yüzyıldan itibaren günümüze kadar yapısal ve işlevsel bir evrim yaşayan parlamentolar, ilk zamanlarda ciddi yetkilere sahip değillerdi. Bu kurumlar daha çok kralın yanında gözetim yapmakla görevliydi. Temsil, müzakere ve yasa yapma gibi nitelikleri yoktu. Doğal olarak bakanlar da parlamentolar tarafından değil, kral tarafından seçilirdi ve parlamentoların bu bakanlar üzerinde herhangi bir etkinliği bulunmamaktaydı. Ancak yüzyılların getirdiği ekonomik ve sosyal dönüşümler, siyasal alanda belirginleşen parlamentoların zaman içerisinde yetkilerini artırmalarının yolunu açmış ve böylece bu kurumlar yavaş yavaş müzakere, yasa yapma ve temsil özelliklerini kazanmaya başlamışlardır (Savcı, 1947, ss.24-67).

Günümüzde parlamentolar, ulus egemenliğinin somutlaşmış biçimleri olarak ulusu temsil etmek ve ulus adına kural koymak gibi olağanüstü önemli iki fonksiyonu üstlenme iddiası taşıyan kurumlardır. Devletin sahip olduğu üç temel kuvvetten kanun yapma yetkisi bu kurumlara aittir. Diğer bir deyişle

parlamentolar ulus adına, yasama işlevinin gerçekleştirildiği kurumlardır (Sabuncu, 2007, s.85).

3.1.1. Parlamentoların İşlevleri

3.1.1.1. Temsil

Parlamentoların bütün siyasi yapılanmasının temelinde temsil ilkesi bulunmaktadır. Temsil ilkesi, özünde modern devlet düzeninin bir ilkesidir ve egemenliğin kaynağı bakımından feodal temsilden ayrılır. Tarihsel gelişimine bakıldığında, kurumun gerisinde siyasal gücün sınırlandırılması ve bu gücü elinde tutan kişilerin yetkilerini halktan almaları düşüncesi yatmaktadır (Toprak, 1987, s.25). Parlamentonun kullandığı siyasal iktidarın temelinde de bu temsil anlayışı vardır. Parlamenter rejimlerin tamamında bu kurumlar, egemenliğin sahibi olarak tanımlanan özneyi yani halkı temsil eder ve gücünü onun adına kullanırlar. Temelde yeni bir kavram olmayan temsil olgusunun modern toplumlardaki örgütlenme ve yürütülme biçimini parlamentolar oluşturmaktadır (Miceli, 1946, s.133).

Kökenleri itibariyle demokratik olmayan temsil kurumu, ulusal devletlerin yönetimlerini demokratikleştirmeye yardımcı bir araç olarak, eşitlik mantığının geniş ölçekli bir siyasal sisteme uygulanması biçiminde değerlendirilmektedir (Dahl, 1993, s.72). Liberal demokrasiye ilişkin temsil krizi saptamalarına rağmen, parlamentolar siyasal sistem içinde varlıklarını sürdürmeye ve belli bir önem taşımaya devam etmektedirler. Dahası parlamenter temsil dışında henüz siyasetin yeni ve yaygın kabul görmüş başka bir meşruiyet ölçütü bulunmamaktadır (Hatipoğlu, 2007, s.107).

Demokrasinin, halkın yönetimi yerine “halkın temsilcilerinin yönetimi” olarak da tanımlanabileceğini hatırlatan Lijphart, bunu haklı olarak günümüz demokrasisinin “temsili” oluşuna dayandırır (Lijphart, 2006, s.13). Halkın temsilcilerinin bir araya gelerek toplumsal hayatın temel kurallarını belirledikleri ve kabul ettikleri mekânlar ise parlamentolardır. Bu yüzden parlamentolar millet iradesinin “temsilciler” aracılığıyla vücut bulduğu çatılar olarak görülmektedir.

Parlamentonun, anavatanı olan İngiltere'deki ve Kıta Avrupası'ndaki gelişimine baktığımızda, toplumsal iktidar odaklarını temsil eden güçler arasındaki mücadele, parlamentonun da tarihini oluşturmuş gibidir. Bu durum, toplumsal çıkar gruplarının parlamentolarda kendi temsilcileri aracılığıyla temsil edildiği varsayımını içermektedir. Bu yüzden parlamenter rejim sınıf çıkarlarının belli ilkeler altında oluşturulduğu bir sistemi ifade etmektedir (Güneş, 1956, s.46).

Parlamentoların yönetim ile halk arasında bağlantı sağlayarak temsilde önemli bir rol oynadıkları kabul edilir. Bu durum 18. yüzyılda İngiliz yönetimine isyan eden 13 Amerikan kolonisince benimsenen bir sloganla şöyle dile getirilmiştir: "Temsil yoksa, vergi de yok." Oy hakkının genişlemesi ve tüm yetişkinlerin oy hakkına kavuşması ile meclisler halk forumlarına dönüşmüştür. Bu forumlar, halkın "temsil" edildiği organlar olarak görülmüştür. Bu yüzden bir parlamentonun siyasi sistem içindeki gücü, demokratik yönetimin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilir. Ancak bu temsil işlevinin uygulamada ne derecede yerine getirildiği önemli bir tartışma konusu oluşturmaktadır (Heywood, 2006, s.455).

Bir görüşe göre parlamento, toplumdaki değişik çıkarların ve görüşlerin bir ahenk içinde temsilini sağlama ve toplumda uzlaşmaya ulaşma işlevlerini yerine getirirken, karşıt görüşe göre kapitalist toplum düzeninin egemen sınıflarının iktidarlarını zora başvurma ihtiyacı duymadan meşrulaştırma kanallarından biri olarak çalışmaktadır (Hatipoğlu, 2007, s.93).

Modern parlamentolar ulusun tamamının çıkarlarını ve taleplerini temsil etmek iddiasıyla oluşturulmaktadırlar. Seçimler sonucunda ortaya çıkan meclis kompozisyonunun, temsil edilenlerin kompozisyonuna yakın biçimde oluşması beklenir. Çünkü parlamento ulusun bir özü niteliği taşımaktadır. Buna göre halkın çoğunluğunun talepleri iktidar gücünü oluşturacak meclis çoğunluğunun temelini oluşturur. Çoğunluğun desteğini arkasına alan hükümetin belirlediği ulusal politikalar "meclis eliyle" onaylanır. Böylece iktidarın saptayıp izleyeceği politikalar meclis çoğunluğunun desteğini alırken, muhalefeti oluşturan parti veya partiler toplumdaki muhalif kitlenin sesi olma görevini üstlenir.

3.1.1.2. Parlamentonun Diğer işlevleri

Demokratik yönetimlerin en büyük dayanağı olan temsil görevini yerine getiren parlamentoların yasa yapmak, hükümeti denetlemek ve yönetime meşruiyet sağlamak gibi çok ciddi işlevlere sahip kurumlar olduğu kabul edilir.

Bunlardan yasamayı parlamentoların asli işlevi olarak nitelendirmek mümkündür. Çünkü Heywood'un (2006) isabetle yaptığı tanıma göre, "siyaset, insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler"dir(s.2). İnsanların hayatlarını düzenleyen bu genel kuralların yapıldığı organlar ise parlamentolardır. Yani siyasetin özü olan kural yapma eylemi, parlamentoların sahip oldukları temel fonksiyon olarak görülebilir.

Yasama meclislerinin önemli bir diğer işlevi, yürütme kuvvetini sınırlama veya kontrol etmeleridir. Yasalar ve kamu programları bazen düzenleme kusurları, uygulama sorunları veya sosyal ve ekonomik değişimler nedeniyle beklendiği gibi sonuçlanmayabilmektedir. Bu sorunları incelemek ve çözmek için parlamentoların işe el atmasına ihtiyaç duyulur. Bu yüzden etkili bir yasama ve demokratik yönetim için icra faaliyetlerinin gözetimi ve denetimi önem taşımaktadır (USAID, 2000, s.7-8).

Ancak bu fonksiyonlardan, yasama ve denetim işlevlerinin uygulamadaki durumu anayasal metinlerde formüle edildiğinden oldukça farklıdır. Diğer bir deyişle parlamentoların yasa yapma ve hükümeti denetleme güçleri sanıldığından çok daha azdır. Bu zayıflık, son iki yüzyıldaki gelişmelerle yakından ilgilidir. 19. yüzyıl sonlarında oy hakkının genişlemesi, siyasi partilerin kitleselleşmesi ve disiplinli hale gelmesi gibi gelişmeler özellikle parlamenter rejimlerde yasama yürütme ayrılığını kaldırırken; 20. yüzyılın başlarında dünyada yaşanan siyasi, askeri ve teknolojik hareketlilik, yürütme organlarının hızla güçlenmesine, yasama organlarının tâbi konuma düşmesine yol açmıştır (Türe, 2001, s.71-86). Parlamento krizi olarak adlandırılan bu süreçte anayasal ve hukuki düzenlemelerdeki geleneksel anlayışa rağmen uygulamalar yasama organının ne yasama inisiyatifine ne de hükümetleri denetleme gücüne sahip

olduğunu göstermiştir⁸ (Lijphart, 1984, s.51). Diğer taraftan bu kurumların toplumsal talepleri saptayan, dillendiren ve karşılanması için baskı yapan kurumlar olduğuna dair anlayış da köhnemiştir. Parlamentoların sistemin bütünlüğünü oluşturmaya yarayan, rejim politikaları için halkın desteğini sağlayan ve siyasal iktidarı meşrulaştıran birer araç konumuna getirildiği görüşü gittikçe güçlenmiştir.

Meşruluk kavramıyla belirtilen, genellikle, halkın yaygın desteğinin hükümet ve siyasal rejim için harekete geçirilmesi ve sürdürülmesidir. Tüm siyasi örgütlenmelerde olduğu gibi çağdaş devletler de meşruiyete ihtiyaç duyarlar. Bu meşruiyet, hükümet demokratik usüllere göre seçilmişse ve demokratik kurumlar mevcutsa sağlanmış sayılır (Farrel ve Scully, 2007, s.7). Bu kurumların başında ise parlamentolar gelmektedir. Parlamento, seçilmiş üyelerden oluşan bir organ olarak rejimlerin meşru olarak kabul edilmesinde merkezi bir role sahiptir. Parlamento vasıtasıyla bir ülkede belirlenen tüm politikalar ve hayata geçirilen tüm kuralların halkın desteğine sahip olduğu varsayılır. Çünkü parlamentonun onayladığı siyasi kararların toplumun tamamının çıkarına olduğu zımnen kabul edilmiştir (Durgun, 2005, s.39).

Yasa yapma ve hükümeti denetleme işlevlerindeki gerilemeden kaynaklanan parlamenter sorunlar, parlamentonun temsil sorunlarıyla doğrudan ilgili olmadığından bu alandaki problemler üzerinde durulmayacaktır. Ancak

⁸ Parlamentolar, yasama işlevinin sahibi olarak konumlandırılmalarına rağmen, yasa yapmadaki inisiyatiflerinin dramatik biçimde düşmüş olması büyük bir çelişki oluşturmaktadır. Kural koyma-yasama fonksiyonu bakımından, başkanlık rejimleri dahil bütün demokratik rejimlerde yürütme organları üstün durumdadır. Bu üstünlük parlamenter rejimlerde daha orantısız bir hal almaktadır ve Batı Avrupa parlamentolarının çoğunun elinde yasamanın ancak yüzde 5'inin bulunduğu belirtilmektedir. Lijphart (2006), incelediği yirmi iki demokratik rejim içinde en güçlü iki yasama organlarının sırasıyla ABD ve İsviçre parlamentoları olduğunu ifade etmektedir. (s.51) Burada önemli iki husus ise, bu iki ülkenin kuvvetler ayrılığını en açık uygulayan ülkeler olmasına rağmen, bunların dahi yasama fonksiyonunun ancak üçte birine sahip olduğunun kabul edilmesidir.(Lijphart) Parlamenter rejimin anavatanı olan İngiltere'de parlamentoda onaylanan kanunların yüzde 90'ını hükümetin sunduğu kanun tasarıları oluşturmaktadır. Fransa ve Türkiye'de de hükümetin yasama payının bu oranda olduğu bilinmektedir.(İba, 2006, s.96)) Sonuçta dünyadaki parlamentoların çoğunun, kendilerine atfedilen kamu politikalarının oluşturulmasında ve kararların oluşturulması sürecinde bir rolü bulunmamaktadır.(Durgun, 2005, s.18)

“meşruiyet sağlama”, temsil olgusuyla iç içe geçtiğinden bu işleve dair sorunlar çalışmamız kapsamında ele alınacak başlıklar arasındadır.

3.2. PARLAMENTOLARDA TEMSİL KRİZİ

Halk yönetiminin hayata geçirilmesi için düşünülen en eski ve en kurumsallaşmış organlar olan parlamentolar, liberal demokraside halk iradesinin tecelli ettiği mekânlar olarak görülmektedir. Halk iradesinin somutlaştığı bu demokrasi tapınaklarında halkın ne kadar temsil edilebildiği sorusunu gündeme getirmekte yarar bulunmaktadır. Çünkü bir yargının doğruluğu o yargıya inananların sayısı ile değil, olgunun dayandığı argümanların gücü ile ölçülebilir.

Parlamentoların temsili liberal demokrasilerdeki merkezi konumu, bu düzenlerin “parlamentar demokrasi” olarak da adlandırılmasına neden olmuştur. Halk tarafından seçilmiş ve halkın ihtiyaç ve taleplerini tespit ederek bunların karşılanması için gerekli siyasi süreçleri işletmekle görevli parlamentoların “temsil” vasfını taşımaları bu ihtiyaçların karşılanması oranında mümkündür (Farrel ve Scully, 2007, s.206). Ancak, parlamentoda sandalye kazanan partilerin kompozisyonundan, milletvekillerinin temsile dair sorumluluk duygularına, çıkar gruplarının hükümet ve parlamento üzerindeki gücünden parlamentoların siyasal düzenin meşruluk kalkanı oluşuna kadar bir dizi problem parlamentoların temsil niteliğinin üzerine düşen gölgeler olarak dikkat çekmektedir.

İdeal bir demokratik yönetimde, halkın tamamının arzu ve taleplerini temsil eden bir yönetim tasavvur edilse de halkın eğilimlerine tam olarak uyan böyle bir yönetim şimdiye kadar hiç olmadığı gibi bundan sonra da pek olanaklı görünmemektedir (Yayla, 2001, s.32). Bununla birlikte siyasi rejimlerin demokrasi performansı, bu ideale ne kadar yakın olduğuna bakılarak ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle demokratik rejimler mutlak bir demokratik duyarlılığa sahip olmakla değil, görece çokça yurttaş grubunun uzun bir zaman boyunca arzularına cevap verebilmekle değerlendirilir (Lijphart, 1984, s.1).

Birçok ülkede parlamentoların temsil kapasitesinin zayıflığı demokrasinin güçlenmesinin önünde ciddi bir engel olarak durmaktadır. Özellikle ekonomik sorunların büyük olduğu ülkelerin bazı bölgelerinde yapılan araştırmalar, insanların demokratik düzene ve temsil vasfı taşıyan parlamentolara güveninin çok azaldığını göstermiştir. Demokratik ülkelerde vatandaşlar demokratik özgürlüklerle birlikte seçilmiş temsilcilerin ülkedeki yaşam kalitelerini iyileştirmelerini beklerler. Bu ikisi bir arada gelişmediği zaman demokrasiye olan güven aşınır. Daha ileri aşamalarda bireyler devlet kurumlarının kendilerini temsil etmediğini düşündükleri yerlerde bu birey veya gruplar, seslerini duyurabilmek için yasal olmayan yollara başvurabilirler (UNDP, 2001, s.1)

3.2.1. Temsil ve Parlamento

Temsil; yönetilenin kendi kendini yönetmekte olduğu, fakat pratikte bazı zorluklar nedeniyle bunu fiilen yapamadığı için kendi yokluğunda kendi adına kendisi için acilen alınması gerekli kararları almaya yetkili kıldığı birilerini belirlemesi veya yetkilendirmesi ile olur (Durgun, 2005, s.22).

Ne var ki temsil konusu, fiziki zorunlulukların yarattığı bir sonuç olsa da temsilde temsil edilenin ne kadar doğru temsil edilebileceği üzerine farklı yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir (Chandhoke, 2005, ss.308-330). Rousseau (1973), toplumun kendi yetkilerini seçimle iş başına gelecek bir kurula devretmesini kabul etmez. “İngiliz halkı kendini özgür sanıyor ama çok yanılıyor. O ancak parlamento seçimleri sırasında hürdür; bir kez parlamento üyeleri seçildi mi, tekrar köleliğe döner ve hiçleşir.” (s.78). Rousseau, temsil konusunda o kadar şüphecidir ki onun gözünde parlamentonun çıkar ve kararlarıyla halkın çıkar ve kararlarının özdeşliği varsayımı, bir yanılsama ve aynı zamanda bir meşruiyet mitidir (Parla, 1986, s.101).

Cumhuriyetçi görüş, halkı ilke olarak başkasına devredilemeyen egemenliğin taşıyıcısı olarak görür ve temsili egemenliğin karakterine ters bir kurum olarak algılar. Liberalizmde buna karşı çıkılır ve anayasal devlette halktan kaynaklanan her yetkinin yalnızca “seçimler, oy kullanma ve özgül

yasama, yürütme ve yargı organları aracılığıyla” kullanılabileceğini savunur (Habermas, 1999, s.49).

Ulus egemenliği ile halk egemenliği arasında yapılan klasik ayrımın çok önemli bir fark taşımadığını savunan Ağaoğulları da benzer şekilde bu kavramlarla bir demokratik mitos yaratıldığını düşünmektedir. Bu mitos sayesinde, egemenliğin ilkesi (auctoritas) halkın eline verilmiş ancak kullanımı (potestas), belli kimselerin elinde kalmıştır. Halk-ulus egemenliği ile, halkın iradesi ve iktidarı birbirine karıştırılarak temsilcilerin hegemonyasına yol açılmaktadır. Bu mitos, egemenliği daha yücelten bir kavram olarak bireyler, gruplar, sınıflar arasındaki çıkar çatışmalarının üzerinde tarafsız bir güç görünümü vererek devletin üzerindeki her türlü kuşkuyu gidermeye yaramaktadır. Devlet bu mitosla halkın bütünlüğünü ve genel iradenin birliğini ileri sürerek, işine gelmeyen farklılaşmaları inkâr etme imkânına kavuşur (Ağaoğulları, 1991, ss.22-29).

Temsil konusunda hem geçmişte hem de günümüzde, temsilci olarak seçilenlerin, temsili vekâlet (representative) ilkesine göre mi yoksa emredici vekalet (delegate) ilkesine göre mi hareket edeceği, önemli bir tartışma konusu olmuştur (Ryden, 1996, s.23). Temsili vekâlet, temsil ettiklerinin çıkarları için en iyiye belirlemeye çalışırken hareket özgürlüğüne sahip olmayı; emredici vekâlet ise temsil ettiklerinin talimatlarına göre hareket etmeyi anlatır. Temsili vekâlet esasına dayanan sistemde temsilci, emredici vekâlete göre daha bağımsız hareket olanağına sahipse de, yine de halkın nabzını tutarak çalışmalarını halkın beklentilerine uygun biçimde eksiksiz yerine getirme ahlâksal sorumluluğunu taşımaktadır. Bu sorumluluk, sık sık parti değiştiren, böylece belirli bir parti programına bağlı olmadığı anlaşılan bir milletvekilinin, bir parti programıyla halktan aldığı temsil yetkisini istifa etmek suretiyle halka iade etmesi gerekliliğini de içerir (Rush, 2001, s.12) Ancak burada temsilciliğin daha esnek anlaşılması gerektiği ve seçmen ile temsilci arasındaki ilişkinin delegasyon-emredici vekâlet şeklinde oluşmaması gerektiği yönünde düşünceler de vardır. Bu düşünceye göre milletvekili, müvekkilinden talimat alıp toplantıya giden ve yalnızca bu talimatlar doğrultusunda hareket etmesi gereken biri değildir. Milletvekillerinin gelişen olaylar karşısında kendi vicdanı ve adalet

duygusuyla hareket etmesi ve ulusal çıkarların gerektirdiği adımları atması gerekir (Ryden, 1996, s.23).

3.2.2. Temsil Kurumu mu Meşruiyet Aracı mı?

Gelenekler, duygusal dayanışmalar ve şahsi menfaatler, bir toplumsal düzeni ayakta tutmaya her zaman yeterli değildir. Bunların yanında başka bir inancın da var olması gerekir ki; bu “meşruiyet”tir (Weber, 1968, s.213). Meşruiyet; herhangi bir olgu, olay, durum veya davranışın, toplumda yaygın bir biçimde yerinde, doğru ve haklı bulunmasıdır (San, 2006, s.33-46). Bir düşünürün “sitenin, devletin barış meleği” olarak tanımladığı meşruiyetin varlığı, devletin bekasının gereğidir (Selçuk, s.23-27). O halde tüm devletler bunu yaratmak için gerekli önlemleri almak durumundadırlar. İşte parlamento bu işlevi yerine getirmek, yönetilenlerin onayını sağlamak ve yönetimin meşruiyetini gerçekleştirmek için çalışan bir kurum olarak da değerlendirilmektedir. Çünkü parlamentoların geniş anlamda hükümet politikalarına desteği harekete geçirmede etkili kurumlar olduğu kabul edilir (Durgun, 2005, s.24).

Demokrasilerde seçim dönemlerinde canlanan açık siyasi mücadele, seçim sonrasında da belli düzeyde devam eder. Parlamento tartışmalarında, basın polemiklerinde, toplantı ve mitinglerde, parti ve sendika faaliyetlerinde aleni çalışmalar görülür. Ne var ki bu aleniyet mutlak değildir. Gerçek hukuk devleti ilkesine uygun olmasa da demokrasilerde politikanın bir kenarı karanlık ve gizlilik içinde cereyan eder. Seçimlerin finansmanını, bazı özel nüfuzların hükümet ve idare üzerindeki müdahalelerini öğrenmek neredeyse imkânsızdır (Duverger, 1965, s.153). Amerika’nın en derin devlete sahip olduğunu düşünen Işıklı, Eisenhower’ın başkanlık görevinden ayrılırken yaptığı konuşmayı hatırlatmaktadır: Başkan, ABD’de perdenin önünde yer alan seçilmişlerin gerisindeki sanayi-asker ittifakı iktidarından ve bunun demokrasiyi gölgelediğinden söz etmiştir. Küreselleşen dünyada bu iktidarın artık uluslar arası sermayenin iktidarına dönüştüğünü savunan Işıklı, bu iktidarın yalnızca ABD’yi değil tüm dünyayı kendi imparatorluğuna dâhil etmekte olduğunu vurgulamaktadır (Işıklı, 1999, ss.71-84). Parlamentolara da bu anlamda düşen

görev, bu iktidarların devamını sağlamak için gerekli sosyal ve psikolojik desteği sağlamaktır. Çünkü, demokratik meşruiyetin temelinde yatan fikir, devlet iktidarını kullanma yetkisinin, o iktidar tarafından yönetilen toplumun üyelerinin kolektif kararlarından doğması gerektiğidir (Cohen, 1999, s.140).

Özellikle yaratılan halk/ulus egemenliği yanılsamasıyla oluşturulan temsil mekanizması yoluyla, egemenlik devlet organları içine yerleştirilmekte, ancak halk devletle özdeşleştirilmekte ve üretilen politikaları halkın ürettiği duygusu yaratılarak halk üzerindeki tahakkümün devamı sağlanmaktadır. Devletin yasalarına itaat etmekle kendine itaat ettiğine inanan birey, kimin neye sahip olacağını belirleyen bu üstün güç karşısında bir rahatsızlık duymayacaktır (Ağaoğulları, 1986, ss.131-152).

“Parlamentarlerin görevi politika oluşturmak değil, hükümetin oluşturduğu politikaları onaylayarak onlara meşruiyet kazandırmaktır.” (Turan, 1978, s.6) Çoğu politik sistemde parlamenterler, seçim bölgesine giderek bir elçi gibi hükümetin uyguladığı politikaları seçmene anlatmaya, savunmaya ve seçmenlerin şikâyetlerini almaya çalışırlar (Durgun, 2005, s.24).

Gençkaya (2000b), yasama meclislerinin öneminin azaldığı varsayımını, "Metodolojik olarak yanlış ve kuramsal olarak da güçsüz görünmektedir." şeklinde eleştirir (s.28). Ancak hemen ardından, bu kurumların fonksiyonlarını anlatırken "halkın dikkatini siyasal yaşama çekmek, vatandaşlara kamu politikalarının oluşturulmasına anlamlı bir katılım yaptıkları ve bu politikalar üzerinde bir etkileri olduğu hissini vermek" şeklindeki ifadeleri ile adeta bu varsayımı destekler gibidir. Aynı şekilde “Tüm olumsuz gelişmelere karşın; parlamento en azından başka yerlerde alınan kararların meşrulaştırılması bakımından edindiği merkezci konumunu sürdürmektedir.” diyerek parlamentonun karar alan bir organdan çok alınan kararları meşrulaştırma aracına dönüştüğünü kabul etmektedir (Gençkaya, 2000b, s.28).

Etkili temsil fonksiyonu sayesinde parlamento, sistemi devam ettirici bir güce kavuşur. Çıkarlarını temsil eden birilerinin var olduğuna inanan yurttaşlar, mevcut sistemi daha kolay benimser ve desteklerler. Bu durumda farklı

çıkarların temsilcileri bir araya gelerek çıkar çatışmasının en rasyonel biçimde ve hakça uzlaştırılması yönünde çaba gösterecektir. Böylece, farklılıkların tanınması ve uzlaşması da demokratik sistemin zeminini daha da güçlendirebilir. Ne var ki temsil işlevi halkın beklentilerine uygun olarak yerine getirilmiyorsa temsil ilişkisi zarar görür ve temsilci organın meşruiyeti de tartışılır hale gelir (Durgun, 2005, s.21). Bugün de siyasi gücü elinde bulunduranların, temsil ettikleri sosyal kesimlerin inançlı bir yansıması olduğunu söylemek oldukça güçtür (Manin, 1997, s.232). Bu yüzden Şenel, günümüz temsili demokrasilerinde halkın kendi kendini yönettiğini düşünmenin mümkün olmadığını, iki seçim arasında belli kimselerin yöneten, çoğunluk halkın ise hep yönetilen olarak kaldığını belirtmektedir (Şenel, 1994, s.210).

Günümüzde geldikleri noktada bir yandan siyasi etkinliği sınırlanmış olan, bir yandan da temsil yeteneği kısıtlı parlamentolar, Mosca'nın Maurras'tan yaptığı şu alıntıdaki statüyü kabullenmiş gibi gözükmektedirler: "Parlamento kamuoyunun temsilcisi rolünün çerçevesi içinde kalmalıdır. Bir hükümet unsuru olmamalı ve hükümeti kendine tâbi tutmamalıdır. Sadece istişari bir haberalma organı olmalıdır. Gerçek iktidar hesapla, hareketle, sessizlik ve gizlilikle yürütülür. İktidar halka açık alanlarda yürütülmemeli, şevk ve heyecana, halkın sevgisine tâbi olmamalıdır." (Mosca, 1968, s.314).

3.2.3. Parlamenta Güvensizlik

Temsil ilkesinin temelinde güven duygusu yatmaktadır. Halkın egemenlik yetkisini kendi adına kullanmak üzere devredeceği bir kuruma güven duyması, bu devrin yapılması için gerekli asgari şarttır. Serbest seçimler yoluyla oy alan partilerin otomatik olarak bu güveni haiz olduğu düşünülebilir. Çünkü iktidar için mücadele eden siyasi partilerden birinin, çoğunluğun oyunu almasıyla, halkın kendisine egemenlik yetkisini verdiği ve temsil için onu uygun gördüğü varsayılır. Ne var ki seçimlerde çoğunluğun desteğini ve temsil mekanizmasının gücünü arkasına alan parlamentoların halkın güvenine tam olarak ulaşabildiklerini söylemek mümkün değildir (Sungurlu, 1999, ss.59-65). Bu durum biçimsel temsil mekanizmalarının temsili reel olarak gerçekleştiremediği

yargısını güçlendirmektedir. Gerçekten de ulusal iradenin temsilcisi olarak görülen parlamentolara toplumsal güvenin sürekli azalması, liberal demokrasinin temsile ilişkin probleminin derinleşmesi olarak değerlendirilmektedir (Hetherington, 1998, ss.791-808).

Dünyanın her yerinde elinde tuttuğu devlet gücünü meşru olmayan amaçlar için kullanan yöneticilerin varlığı halkın siyasete ve siyasetçiye bakışını gün geçtikçe daha olumsuz bir hale getirmektedir. Siyasi ahlak ve ilkesizlik dip noktasına yaklaştıkça buna karşı gelişen mekanizmalar toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Batı ülkelerinde “rahatlama aracı” olarak iş gören istifa kurumu bile az gelişmiş ülkelerde işlememektedir. Bunda yozlaşmanın toplum tarafından kanıksanmış olmasının etkisi de bulunmaktadır (Enes, 1996). Özellikle azgelişmiş ülkelerdeki siyasal ve kültürel sistem arasındaki çelişkilerden kaynaklanan sorunlar siyasetteki kirlenmeye daimi bir kaynaklık etme potansiyeli taşımaktadır (Kaynak, 1997, s.700).

Siyasetçiler, hedeflerinin demokratik kurumların itibarını yüksek tutmak olduğunu belirtse de; halkın nezdinde, gerek parlamentoların, gerekse siyasi partiler ve onlara bağlı bütün kurumların, birtakım itibarsız ve kirli hesaplar peşinde koşan insanların toplandığı yerler olarak algılandığını teslim etmektedir (Mainwaring ve Bejanaro, 2006, s.295). Çünkü “Siyasetin koltuğunda siyaset değil ticaret oturmaktadır.” (Dülger, 1997, s.193). Halkın gözünde, itibarsız ve kirli işlerin takipçisi biçimindeki bir imgeye sahip siyasi iktidarların halkı temsil ettiğine dair bir inanç yaratması söz konusu değildir.

Yaklaşık otuz beş yıl önce Demokrasi Krizi üzerinde çalışan üçlü komisyonun (Crozier, Huntington ve Watanuki) hazırladığı rapor şöyle bitiyordu: “Trilateral ülkelerde bu yüzden demokratik hükümetlerin kurumlarının işleyişine güvensizlik ve tatminsizlik yaygınlaşmıştır.” O zamandan beri diğer yorumcuların konuyla ilgili kaygıları ve açıklamaları bu görüşün bir yankısı olarak sık sık gündeme gelmiştir. Bu çalışmalarda gelişmiş ülkelerde vatandaşların temsili demokrasinin temel kurumlarından yana tatmin olmadıkları ve hayal kırıklığı yaşadıkları ifade edilmiştir (Dalton, 1996; Nye ve Zelikow 1997;

Norris, 1999). ABD’de yapılan yakın tarihli araştırmalar da Kongreye, federal hükümete, yürütmeye ve başkanlığa güvenin 1960 ve 1970’lerden sonra düştüğünü ortaya koymaktadır. Kamu güveni anlamında Kongreye, Beyaz Saray’a ve yürütme organına güven oranı, listenin alt sıralarında seyretmektedir (Newton ve Norris, 2000, s.52). Bazı analistler de güven erozyonunun salt parlamentoya yönelik değil yürütme, siyasi partiler, mahkemeler, emniyet, ordu ve bürokrasiyi de içine alacak denli geniş bir alanda geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Toplumun temel kurumlarına güvenin aşınması, özellikle temsili demokrasiye yönelik kuşkular demokrasi için vatandaşlara veya politikacılara yönelik güven kaybından çok daha ciddi bir sorun oluşturmaktadır (Newton ve Norris, 2000, s.52).

Uluslararası Kamu Siyaseti Araştırmaları Enstitüsü ile Citizens Online adlı düşünce kuruluşu tarafından hazırlanan “Demokrasiyi Online Yaymak” isimli çalışmada “Siyaset ve siyasetçiler bitti.” tespiti yapılmıştır. Raporda kitle iletişim araçlarının artık kamuoyu oluşturma ve seçmenleri etkileme yeteneğini kaybettiği ve siyasetin artık medyada milyonların gözü önünde oynanan içi boş bir kitlesel gösteri haline geldiği ifade edilmektedir (Radikal, 2001). İçi boş bir gösteri haline gelen siyaset oyununun oynandığı parlamentoların da temsil niteliklerini taşıdığını söylemek g   görünmektedir.

Liberal demokrasilerde yaşanan temsil krizinin ilginç bir yansıması da özellikle gelişmiş toplumlarda ortaya çıkan tutum ikilemidir. Araştırmalar ve kamuoyu yoklamaları, gelişmiş demokrasilerde yaşayan insanların genelde değer yargıları bazında demokrasiyi y celttiklerine, ama demokratik kurumlara olan güvenlerini giderek kaybettiklerine işaret etmektedir. Bu durum egemen ideolojinin, dünya ölçeğinde liberal demokrasiyi yüce bir insanlık ideali olarak benimsettiğini, ancak somut uygulamalar yüzünden demokrasinin işleyişine ve kurumlara güven erozyonunu önleyemediğini ortaya koymaktadır (şaylan, 2008, s.23).

Toplumun genelde siyasete özelde parlamentoya güvenine dair çalışmaların çoğu Batı Avrupa ya da Kuzey Amerika’da gerçekleşmiştir (Mainwaring ve

Bejanaro, 2006, s.295). 1980'lerden sonra daha geniş bir alanda araştırmalar yapılmıştır. Dünyanın gelişmiş ülkelerinin vatandaşları üzerinde yapılan bu araştırmaların yapıldığı ülkeler, gerek parlamenter, gerek başkanlık sistemine sahip, federal veya üniter, kimi çoğunlukçu kimi de çoğulcu siyasi sistemlere sahip ülkelerdir. 1980'den 2000'e gelindiğinde bu ülkelerde kamuoyunun parlamentolara olan güveni, düşüş göstermiştir. Özellikle İspanya, Finlandiya, ABD ve Kanada gibi ülkelerde düşüş çok sert olmuştur (Newton, Norris, 2000, s.52).

Vatandaşların genelde tüm temsili demokratik kurumlara, özelde parlamentolara yönelik güven kaybının nedenlerini açıklamaya çalışan çeşitli yaklaşımlar vardır. Bunlardan birincisi vatandaşların sosyo psikolojik nitelikleri üzerinde durmakta, biri bireylerin kültürel çevresini ön plana çıkarmakta, bir diğeri ise demokratik kurumların ve hükümetlerin performansını güven kaybının nedeni olarak öne sürmektedir. Birinci yaklaşım; güven sahibi olmanın, kökleri çocukluk yıllarına kadar inen bir kişilik meselesi olduğunu savunur. Erken yaşlardan itibaren yaşanan tecrübeler insanların sosyal ve siyasal ilişkiler konusunda kötümser olmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle bu tip kişiler savunma ve yabancılaşma eğiliminde; güvensiz ve tedbirli olmaya alışkın; herkese olduğu gibi siyasetçilere ve siyasi kurumlara güvenmeyen bir özellik taşırlar. Bu yaklaşıma göre, güven duygusu, kişiliğimizin bir parçasını oluşturan bir özelliktir ve dış dünyadaki siyasi durumdan genel olarak bağımsız bir konudur (Newton, Norris, 2000, s.52).

Kültürel çevrenin önemini vurgulayan yaklaşımda, birbirine güvenen bireylerden oluşan bölgelerde kamu kurumlarına güvenin de yüksek olacağı öne sürülmektedir. Bu yaklaşıma göre insanların siyasi kurumlara olan güveninin az veya çok olması bu kişilerin içinde yaşadıkları çevrede birbirleriyle olan ilişkilerine, birbirlerinden emin olmalarına, dayanışma ve yardımlaşma eğiliminin yaygınlığına bağlı bulunmaktadır (Newton, Norris, 2000, s.53).

Demokratik temsili kurumların performansını öne çıkaran yaklaşım ise, vatandaşların güveninin az ya da çok olmasının temel nedeni olarak,

parlamento ve hükümetlerin mevcut performanslarının iyi veya kötü olmasını görmektedir. Güven duyma, ne kişilik özelliklerinin ne de toplumsal koşulların doğrudan bir ürünü olarak görülür. Tüm vatandaşlar, hükümetin eylemlerinden doğrudan etkilendikleri için temsili kamu kurumlarına güven, farklı kişilik özellikleri ve sosyal çevrelerde değişik oranlarda da olsa, hükümetin performansından etkilenmektedir. İyi çalışan kamu kurumları vatandaşların güvenini kazanacaktır. Kötü performans gösteren veya yetersiz görülen temsil kurumları ise güvensizlik ve şüphe duygularını harekete geçirecektir. Kamuoyunun parlamentolara ve diğer kurumlara güveni performansa paralel olarak artma ve azalma eğilimi gösterecektir. Herkesi eşit düzeyde etkilemese bile enflasyon, ekonomik gelişme, gelir dağılımı dengesi, yoksulluk, yolsuzluk, dış politika gibi konular az ya da çok tüm vatandaşları etkileyecektir. Farklı eğitim, gelir düzeyi, din, yaş ve cinsiyet gibi ögeler bu yüzden güven sorunu ile ilgilidir. Ancak sonuç olarak kötü performans gösteren parlamentoların ve hükümetlerin kamuoyu güvenini yitirmesi, güven yitiren kurumların ise temsili niteliklerini yitirmesi söz konusudur (Newton, Norris, 2000, s.53).

Hangi nedenlerden kaynaklanırsa kaynaklansın güvensizlik günümüzde yaşanan temsil krizinin sarmal gücü haline gelmiştir. Üstelik sadece parlamento ve siyaset düzeyinde değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da ortama güvensizliğin egemen olduğu görülmektedir. Farklı toplumsal kategoriler arasındaki ilişkilerde güvensizlik mevcuttur. Siyasal kriz açısından bakıldığında seçmenlerin siyasal kadrolara, seçilmişlere olan güvensizliğinin yanı sıra, siyasal kadroların özgüven eksikliği de güvensizliğin önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Bu haliyle güvensizlik, krizden çıkış umutlarını da zayıflatmaktadır (İnsel, 2001, s.6).

Ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya, sanayi toplumundan bilgi toplumuna ve moderniteden postmoderniteye geçildiği varsayılan günümüzde, yaşanmakta olan dönüşüm karşısında modernitenin birçok kurumu yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik bir bütün olarak siyasal düzene güvenin yitirilmesinde önemli bir etkidir. Özellikle düzenin önemli simgelerinden olan

parlamentolara ve dolayısıyla temsili liberal demokrasiye olan güven yitirilmiştir (Şahin, 1999, s.1).

3.2.4. Temsilde Cinsiyet Eşitsizliği

Gerçek bir demokrasi kadınsız olmaz. Kadınlara seçmen rolü vererek onları temsilci sorumluluğunun dışında tutmak demokrasiyi bir “erkekler demokrasisi” haline getirmektir. M.Ö. 5. yüzyılda görülen Atina Demokrasisi bu tür bir demokrasinin ünlü örneğini teşkil etmiştir (Tekeli, 2005, s.6). Ancak bu örneğin aşılması için 21. yüzyılın başına kadar beklemek gerekmiştir.

21. yüzyılda cinsiyet eşitsizliği toplumsal yaşamın birçok alanında hala devam etmektedir. Siyasal temsil ise muhtemelen kadınlar aleyhine var olan eşitsizliğin en belirgin olduğu alan olarak öne çıkmaktadır. Kadınlar oy verme hakkına hemen hemen tüm ülkelerde sahip olmalarına rağmen, çok az ülkenin ulusal yasama organlarında sandalyelerin % 30’dan fazlasına ortak olabilmişlerdir. Bu oran kadınların etkin temsilini ve politika üzerinde ciddi bir etki yaratabilmeleri için bir eşiği ifade etmektedir (UNDP, 1995, s.41). Dünya genelinde 2009 itibarıyla bu oran ortalama % 18.5’tir (IPU, 2009). Gerçi on yıl önce bu oran % 10 olduğuna göre kadın temsil eşitsizliğinin azalması yönünde bir eğilim olduğu söylenebilir.

Afrika’da 1990’lara kadar kadınların başkan adayı olduğu duyulmamıştır. 20. yüzyılın başlarında birkaç kadın yönetici vardı, ancak bunların hiçbiri seçilerek gelmemiştir. 1990’larda ise Kenya ve Liberya gibi ülkelerde kadınlar başkanlık için aday olmaya başlamıştır. Liberya 1995’te ilk kadın devlet başkanını seçen Afrika ülkesi olmuştur. Raunda ve Burundi de aynı dönemde ilk kadın başbakanlarını seçmişlerdir (Tripp, 2001, ss.141-155) .

Bütün bu gelişmelere rağmen siyasal temsilde kadın erkek eşitsizliğinin ciddi boyutlarda devam ettiği söylenebilir. Çünkü kadınların eğitim düzeylerinde ve ekonomik yaşama katılımında son 30 yıllık hızlı gelişmeye rağmen, özellikle politikanın yüksek noktalarına katılım ve üst düzeyde temsil anlamında cinsiyetler arasındaki fark dikkat çekici düzeyde devam etmektedir. Oy hakkına

sahip olma anlamında sorun kalmamış görünmekte ve parlamentolarda yer alma düzeyinde gittikçe iyileşen bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ancak toplumsal yaşama yön veren kilit noktalarda ve siyasal piramidin tepesinde erkek egemenliğinin devam ettiği görülmektedir (Paxton ve Kunovich, 2003, ss.87-113).

Kadınların temsil organlarındaki oranı, bölgeye ve ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Baltık ülkelerinde kadın temsilci oranındaki eşitsizlik önemli ölçüde azalmıştır. % 42 olan bu oran dünya ortalamasının iki katından fazladır. Amerika'da % 20.5, Avrupa'da (Baltık ülkeleri hariç) bu oran % 19.3, Asya'da % 18.3, Afrika'da % 13, Pasifik'te % 13, Arap ülkelerinde % 9.7'dir. Türkiye'nin kadın parlamenter oranı ise % 9.1'de seyretmektedir (IPU, 2009).

Cinsiyetin temsil eşitsizliği üzerine kaleme alınmış eserlerin çoğu sanayileşmiş batı ülkelerindeki durumu ele almışlardır. Bu analizler; kadınların yasama organlarındaki sandalyelerini belirleyen etkenler olarak seçim sistemi, meclisin parti kompozisyonu gibi siyasi faktörlerin önemi üzerinde durmuşlardır. Kadınların eğitim durumu, işgücüne katılımı, kültürel tutumları gibi sosyo ekonomik faktörler geçerli fakat daha az merkezi bir önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkeleri de içeren çalışmalardan kimileri siyasi ve kültürel öğeleri, kimileri ise sosyo ekonomik ve kültürel öğeleri ön plana çıkarmaktadır (Paxton,1997, ss.442-464).

Kenworthy ve Malami'nin (1999), hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeleri ele alan araştırmalarındaki değerlendirmelere göre ise siyasi, sosyo- ekonomik ve kültürel etkenlerin her biri önem taşımaktadır (ss.235-268). Özellikle seçim sisteminin yapısı, sol partilerin hükümette oluşu, kadınlara oy hakkının verildiği tarih, kadınların profesyonel mesleki alanlardaki çokluğu ve kadınların siyasette rol almalarına dair kültürel tutumlar (Tripp, 2001, ss.141-155), dünyadaki kadınların hangi ülkelerde siyasete ne kadar müdahil olduklarını ve temsil güçlerini belirleyen önemli değişkenler arasında sayılmaktadır (Kenworthy ve Malami, 1999, ss.235-268). Örneğin sol partilerin eşitlik çerçevesinde cinsiyet

eşitliğine daha çok destek verdikleri ve bu nedenle İskandinav ülkelerinde kadın temsilci oranının çok olduğu kabul edilmektedir. (Siaroff, 2000, ss.197-215).

Dünyadaki kadın temsilcilerin dağılımını ele alan birçok çalışma bu temsil üzerinde politik faktörlerin, özellikle seçim sisteminin önemli etkisi olduğu noktasında yoğunlaşmışlardır. Seçmenlerin çok isimli bölgelerin listeleri arasında seçim yapabildiği sistemlerde, tek isimli bölgelerde aday seçilen sisteme göre kadınların daha çok seçilme şansının olduğu görülmektedir. Eğer kadınlar geniş bir aday grubunun yalnız bir bölümünü temsil ediyorsa, partiler kadınları aday göstermeye ve seçmenler de onlar için oy vermeye daha yatkındırlar (Siaroff, 2000, ss.197-215). Pippa Norris'in belirttiği gibi, seçmenler belli bir bireysel temsilciyi seçmekten çok belli bir aday grubuna sahip olan ve bir kısmını kadınların oluşturduğu partiyi seçmektedirler. Bu sistem altında parti merkez organizasyonunun aday belirleme üzerinde ciddi etkisi bulunmaktadır ve eğer merkez daha çok kadın aday göstermek isterse bu şansları mevcuttur (Norris, 1985, ss.90-101). Yine siyasi kültürün çok önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır. Daha eşitlikçi toplumlarda - özellikle kadınlara siyasi hakları veren ve sosyal refah devleti sistemi aracılığıyla sol değerlere ve geleneklere sahip olan toplumlar - parlamentoda yer alan kadın temsilci sayısı daha fazla olmuştur. Bu değerlendirmeye yol açan örnekler sadece İskandinav ülkeleri değildir. Diğer ülkeler karşılaştırıldığında da, (İngiltere-Kanada, Kıbrıs-Malta gibi) benzer sonuçlar çıkmaktadır (Siaroff, 2000, ss.197-215).

Kadınların yasama organlarındaki temsili konusunda, kimi yorumlarda, toplumun önemli bir kesimine kapalı olduğu görülen siyasi kurumların meşruiyet temelini sarsılacağını belirtmektedir. Grup kimliğinin siyasi hareketliliğini sağlayan niteliğin bu durumda cinsiyet kimliği olduğu ortaya konmaktadır. Bu hareketliliğin düşüklüğü örneğin erkek egemen yasama organlarından çıkan kanunların kadınlar tarafından reddedilmesine kadar varabilir. Kimi yazarlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'de eşit oy hakkı için mücadelenin, birçok sivil itaatsizlik ve vergi ödemeye itiraz kampanyasından daha etkili olduğunu, buna karşılık, "eksik temsil" sloganının "kadınlara oy" kadar güçlü olmadığını belirtmektedirler (Sawer, 2000, ss.361-380).

Bir değerlendirmeye göre, kadınlar; etnik azınlıklar ve yerli nüfus gibi yasama organlarında yer almaya başladıklarında ve etkin temsil yollarına kavuştuklarında yasamanın dinamikleri de değişmeye başlamıştır. Yeni gelen unsurlar, geleneksel baskın unsurların kendi çıkarları için kullanmaya alıştıkları yasamanın liderlik pozisyonları veya komisyon başkanlıkları gibi siyasi kaynakları talep edeceklerdir (Heath ve Schwindt-Bayer, 2005, ss.420-436). Bu yeni grup önceden var olan bir parti içinden çıkıyorsa partinin kaynaklarına hâkim olan güçlü üyeler yeni üyelerin bu kaynaklara ulaşmayı önlemeye çalışacaklardır. Dolayısıyla yeni grup yasama sürecine tam anlamıyla katılamamakta, tali görevlerde tutulmaktadır (Heath ve Schwindt-Bayer, 2005, ss.420-436). Komisyonlar, yasama sürecinin temel unsurlarını oluşturmaktadır ve komisyonların yasa önerilerini kabul etme, reddetme ve değiştirme gibi yetkileri bulunmaktadır. Yine komisyon çalışmaları parlamenterlerin belli politik alanlarda uzmanlaşması için fırsat sunmaktadır. Bu yüzden politikacıların siyasi kariyerlerini ilerletmeleri ve siyasi nüfuzlarını arttırmaları için önemlidir. Ancak geleneksel baskın gruplar kadın ve diğer yeni kategorilerin sınırlı siyasi alanlarda kalması için uğraşacaklardır. (Heath ve Schwindt-Bayer, 2005, ss.420-436).

Kadınların siyasal temsildeki konumlarında yüz yıl öncesine göre ciddi değişmeler ve gelişmeler kaydedilse de pratikte var olan siyasal iktidarlarda etkin bir şekilde yer alamadıkları ve yaşamlarına yön verecek kararların alınmasında denetimi ellerinde tutamadıkları savunulmaktadır (Danovan, 2005, s.325). Buna göre kadının siyasal konumu onun ekonomik, sosyal ve kültürel konumu ile doğrudan ilgilidir. Kadınlar uzun mücadeleler sonunda oy hakkını hatta siyasi lider olma hakkını kazanmış olsalar da ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar nedeniyle bu kazanımlar şekil şartı olarak kalmış, gerçekte kadınların hem birey, hem de grup olarak statüleri şüpheli ve belirsiz kalmaya devam etmiştir (Phillips, 1995, s.51).

Benzer bir değerlendirmeye Sancar (2006), özellikle Türkiye gibi demokrasisi gelişmekte olan ÷lkelerde, kadınların siyasi temsilinin genellikle “sembolik” düzeyde kaldığını belirtmektedir. Bu sembolik sergilemenin aşırı örnekleri artık

çekincesiz sergilenmekte ve hatta bu sembolik konum zaman zaman “erotik” nitelik kazanmaktadır. Politikaya devşirilmiş genç ve güzel kadın “artistler” kendini seçilmiş bulduğu konumda kıdemli erkekler topluluğu yanında pozlar vermek ve ortamı şenlendirmek misyonuyla ortada salınmaktadırlar. Sarışın, zengin, güzel kadınlar dünya siyaset platformlarında boy gösterirken, geride o kadınlara benzeme lüksü hiç olmayan kadınların temsil edildiğini söylemek güçtür. Siyasi partilerde egemen olan erkek zihniyeti, genellikle güçsüz, itaatkâr ve yönlendirilebilir kadınları güçlü ve boyun eğmez kadınların varlığını gölgeleyecek biçimde öne çıkarmaya çalışmakta ve diğerlerini görünmez ve anlamsız kılacak bir erkeksi reflekse kilitlemektedir. Çünkü büyük sayılardaki kadınları yönetebilmek için küçük sayıda ve denetlenebilir kadınları iktidara ortak etmek tanıdık ama kadınlar için çok tehlikeli bir yol özelliği taşımaktadır.

3.2.5.Azınlıklar

1980’li ve 1990’lı yıllara kadar liberal demokrasiye yönelik eleştiriler daha çok bireysel hak ve özgürlüklere vurgu yaparken oluşan rekabetçi bencilliğin daha geniş bir topluluğu inkar etmesi; salt siyasal eşitliğe vurgu yapan anlayışın sosyal ve ekonomik yaşamın eşitsizliğini görmezden gelmesi biçimindeydi. Komünist bloğun yıkılmasından sonra, bu eleştirilerin içeriğinde bazı farklılıklar meydana gelmiştir. Cinsiyeti, ırk ve etnik aidiyeti dikkate almayan, homojenleştirici eşitlik ideallerine yönelik eleştiriler, ön plana çıkmıştır (Phillips, 1999, s.202).

Çok partili demokratik sistemlerin hızla yaygınlaşması ve demokratik norm ve standartların yayılması ile azınlıkların siyasi sistem içine alınması ve parlamentolarda temsil edilmesi artan bir önem kazanmıştır. Azınlık haklarının korunması ancak çoğunluğun duyarlılığı ve azınlığın içerilmesi ile gerçekleşebilir. Azınlıkların sesinin duyulması ve azınlık haklarının saygı görmesi, ancak azınlıkların temsilcileri siyasi yelpazeye, kamu yaşamına ve mevcut karar alma mekanizmalarına tam olarak katılabiliyorlarsa mümkün olacaktır (IPU, 2009).

Azınlıkların farklılık sorununa iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi, klasik liberal yaklaşımdır. Buna göre yurttaşların evrensel eşitliği vardır ve siyasal görüş dışındaki bütün farklılıklara kayıtsız kalınır, bunlar siyasette gözetilen mesele olarak görülmez. Siyasal farklılıklar dışındaki farklılıklar, başkalarını değil özel alanda kalmak üzere kişiyi ilgilendirir. Bu yaklaşım içinde Timur'un ifadesiyle "gönüllü özümleme" yolu açıktır. Ancak özümlemenin gönüllülüğe bırakılması ne kadar demokratik bir tutumsa, bu özümlemenin doğrudan veya dolaylı şekilde bir hedef haline getirilmesi o kadar ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının göstergesidir (Timur, 2000, s.123).

İkinci yaklaşım, kültürel değer olarak farklılığı öne çıkarır, olumlu bir toplumsal unsur olarak çeşitliliğin temsilini teşvik eder. Farklılığın öne çıkarılması, siyasal arenada çatışmayı getirmesi için değil, ortak siyasal çatı altında birbirine saygılı ve uyumlu üyeler oluşturmak içindir. Bu kesimler birbirlerinin eşitliğine saygı gösterdiği gibi, farklılıklarını da tanır ve saygı duyar (Gould, 1999, s.261). Ancak liberal demokrasilerde hâkim eğilim birinci yaklaşım yönündedir. Bu durum siyasal görüş dışındaki farklılıkların temsilini zorlaştırır.

Çatışmalardan barışçıl ve demokratik bir şekilde kaçınmanın yolu, azınlık gruplarını yasama sürecine katmaktan ve haklarını korumaktan geçmektedir (Reynolds, 2006, ss.5-28). Diğer yandan bir toplumsal grubun temsilcilerinin salt parlamentoya girmesi adil bir temsilin tamamlandığını göstermeye yetmeyecektir. Bilakis bu bir başlangıçtır. Çünkü azınlıkların içerilmesi, onların bir sembol olarak değil, karar alma süreçlerinde aktif oyuncular olarak kabul edilmesi ile mümkün olur.

Seçim sistemlerinde azınlıkların dışlanması çatışma ile sonuçlanabilir. Bu durum etnik ayrılıkların daha da güçlenmesine, şiddetlenmesine yol açabilir. Seçim sistemleri bu nedenle, barışçıl ve çatışmadan kaçınan toplumların oluşması için zorunlu bir temel oluşturmaktadır. Günümüzde azınlıklar hâla seçim reformlarından, anayasa yapımından ve hükümetin oluşması sürecinden dışlanmaktadır. Azınlıkların temsil organlarına katılımı ise çatışmaların önlenmesi ve uzun vadeli çatışma yönetimi açısından gerekli bir durum olarak

ifade edilmektedir. Azınlıkları dikkate alan elverişli bir seçim sistemi oluşturulurken, tarihsel, demografik ve toplumsal faktörlerin hesaba katılması gereklidir (Reynolds, 2006, ss.5-28).

Azınlıkların kamusal alana katılımı için yararlı olabilecek bazı öneriler yapılmaktadır. Bunlar, var olma ve varlıklarının tanınması hakkı, bireylerin kendi kimliklerini özgürce seçmesi ve bunu yaparken bir zarar görmemeleri, toplumun tüm bireylerinin kendi dillerini, kültürlerini ve dinlerini kendi başlarına veya toplumda diğer bireylerle kullanıp yaşayabilmeleri, herkesin herhangi bir ayrımcılığa uğramadan kendini etkileyen kararlara katılması ve onları etkilemesi hakkıdır (Reynolds, 2006, ss.5-28).

Serbest ve adil seçimler temsili liberal demokrasilerin temelini oluşturmaktadır. Serbest seçimler, ulusal ve yerel düzeyde farklı grup ve çıkarların temsilini gerektirir. Ancak serbest ve adil olarak nitelendirilen seçimlerde bile tüm grup ve çıkarların, özellikle de azınlıkların hakları garanti altına alınamamaktadır (Alionescu, 2004, ss.60-75). Toplumsal yaşam içerisinde var olan bir ögenin gerek seçim sistemleriyle gerekse öteki siyasal mekanizmalarla doyurucu bir temsile kavuşmaması bu ögenin uyumunu zorlaştırdığı gibi demokratik olmayan bir zemine kayması olasılığını arttıracaktır. Toplumsal bütünlüğün oluşmasında bazen iktidar güçlerinin bir risk olarak gördüğü ve bu riski azaltmak için görmezden geldiği azınlıkların zamanla hâkim kültür veya kitle içerisinde erimesini beklemek etik ilkeler açısından sorunlu olduğu gibi reel politika açısından da isabetsiz bir yaklaşım olarak görülmektedir (Forest, 2001, ss.143-166).

3.2.6. Parti Disiplini ve Temsil

Siyasi partilerin siyasi yaşamın temel aktörleri haline gelmesi, seçmen- temsilci ilişkisinin niteliğini değiştirmiştir. Seçmenler daha önceleri kimin temsilci olacağına karar vererek temsilcileri belirleme imkânından yararlanırken, siyasi partilerin örgütlenmesinden sonra artık belirlenen şey, genel görüşleriyle hangi partinin iktidara geleceğidir. Artık yapılan tercih, temsilcinin tespitinden çok partinin tespiti yönünde olmaktadır. Bu durumda seçmenin karşısına belli bir

programla gelen ve hangi görüşleri hayata geçireceği belli olan siyasi parti, ancak bu program ve görüşlere uygun adayları belirlemektedir (Kılıç, 1997, s.322). Diğer bir deyişle seçmenin yetkisi beğendiği partinin tespit ettiği isimleri onaylamaktan öteye geçmemektedir.

Bu haliyle, seçmenle temsilci arasındaki ilişki, seçmenin temsilciye, doğrudan değil, seçtiği partinin görüşlerini uygulaması için verdiği yetki anlamına gelmektedir. Daha doğrusu yetki uygulamada temsilciye değil partiye verilmektedir. Dolayısıyla temsilcilerin toplum adına tam bir irade bağımsızlığı içinde hareket etmeleri imkânı kalmamaktadır (Hatipoğlu, 2007, s.5). Çünkü asıl yetkiye sahip olan parti, kendi düşünce ve hedefleri doğrultusunda hareket etmeyen temsilcileri partiden çıkarmaya varan yaptırımlarla tedip etme gücüne sahip olmaktadır. Belli bir disiplinle hareket eden siyasi partilerin; böylece merkezi otoritesi yüksek, liderlik konumu güçlü, yöneticilerine ciddi yetkiler verilmiş ve parti grupları temsilciler üzerinde hâkimdir (Durgun, 2005, s.39).

Temsilcilerin parlamentonun işleyişi sürecindeki rolleri ikilem yaratacak bir nitelik taşımaktadır. Meclis çalışmalarını anlamlı hale getirecek bir müzakere ve tartışmanın olması için temsilcilerin bireysel iradelerine uygun olarak toplumun çıkarına gördükleri görüşü özgürce dile getirmeleri gereklidir. Bu ise milletvekilinin zaman zaman kendi partisi ile ters düşmesi ve partiden atılma riskini göze alması anlamına gelecektir. Böyle bir riski yüklenemeyen temsilcilerden oluşan parti gruplarından müteşekkil bir parlamentonun ise ne kadar ciddi bir “halk meclisi” olduğu tartışmalı hale gelecektir (Silk ve Walters, 1998, s.259).

Parlamente demokrasinin sıkı eleştirmenlerinin başında gelen Schmitt, parlamentoların parti disiplini nedeniyle sahip olmaları gereken özü kaybettiğini vurgulamıştır. Yazar, parlamente demokrasilerin meşruiyet temeli sayılan meclislerin, gerçek anlamlarını kaybettikleri yolundaki görüşlerini ortaya koyarken oldukça sert bir biçim kullanmıştır. Schmitt’in parlamentonun temellerine yönelik eleştirileri iki kavram etrafında şekillenmektedir. Bunlardan birincisi tartışma, ötekisi ise aleniyettir. Bu iki kavram parlamentonun esasında

yatan ilkelerdir. Ne var ki yazara göre bu ilkelerin ikisi de artık geçerli değildir. Bunun sebebine gelince, öncelikle parlamentodaki konuşmalar amaçsız ve banaldır.⁹ Parlamentolar, hizipçiliğin vazgeçilmez bir araç haline geldiği yerlerdir. Önemli kararlar parlamentodaki tartışmaların sonucu olarak değil, parti liderlerinin, hatta parlamento dışı komitelerin gizli toplantılarında alınmaktadır. Her türlü sorumluluğun devredilip ortadan kaldırılmasıyla bütün parlamenter sistem, partilerin ve ekonomik çıkar sahiplerinin hâkimiyetini gizleyen kötü bir vitrin haline gelmektedir. Bu haliyle, milletvekillerinin bütün halkın temsilcisi olduğu, hiçbir direktifle bağlı olmadığı, yalnızca kendi vicdanlarına karşı sorumlu olduğu yolundaki yasal düzenlemeler havada kalmaktadır (Schmitt, 2006, s.39).

Parti disiplini, günümüz siyasal hayatının önemli bir olgusu haline gelmiştir. Özellikle katı partilerin milletvekilleri yasal olarak değilse de fiilen partinin vekilleridir ve mecliste partilerinin kararlarını uygularlar (Duverger, 1995, s.37). Parlamenter rejimlerin hemen tamamında partiler belli bir otorite ve disiplin çerçevesi içinde hareket ederler. Bu nedenle parlamenterlerin, halkın temsilcisi olmaktan çok üyesi oldukları partinin sadık birer temsilcisi olduğu gözlenir (Gözübüyük, 2007, s.72). Parlamento üyesi, kendi vicdanına ve görüşüne göre oylama özgürlüğüne sahip değildir. Seçilmesini borçlu olduğu parti tarafından kuşatılmıştır. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin en itibarlı liderlerinden Kautsky'nin dediği gibi, "Sosyal Demokrat vekiller, özgür bireyler değildir, fakat sadece partilerinin temsilcisidirler. İşçi sınıfının parlamentoda oturan üyeleri kendi partilerinin saf sözcüleridirler." (Manin, 1997, s.211) Benzer şekilde Young (1999) da parlamento müzakerelerini özgür ve samimi tartışmalar olmadığını belirtir: "Parlamentolardaki tartışmalar insanların iddialarını dile getirme hakkına sahip olduğu ve kendi anlayışına göre gerekçeler öne sürdüğü özgür ve açık kamusal forumlar değildir. Tartışacak taraflar, anlayışa varmayı değil savı kazanmayı amaçlarlar." (s.179)

⁹ Parlamento müzakerelerinin yüzeyselliği üzerine Schmitt'in ortaya koyduğu bu tespitlerin, üzerinden 80 yıl geçmesine rağmen, hâlâ ne kadar geçerli olduğunu görmek için bkz. Ahmet İyimaya, "Parlamento Üzerine", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:19, 1998, s.417.

3.2.7. Elitizm ve Temsil

Birçok filozof ve siyaset bilimci, adı ne olursa olsun bütün yönetimlerin sonuçta oligarşik bir nitelik taşıdığını düşünmüştür. Bu yaklaşıma göre sahip olduğumuz tüm tarihi ve antropolojik bilgiler, bilinen tüm yönetim biçimlerinin azınlığın çoğunluğu yönetmesi şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir (Yayla, 2001, s.32). “Kısa aralıklar dışında insanlar her zaman bir seçkin azınlık tarafından yönetilmişlerdir.” (Pareto, 2005, s.35) Rousseau (1990), eşitsizlik üzerine yazdığı dramatik eserinde, siyasi eşitsizliği uygarlığın kuruluşunun temeline yerleştirir. “Bu araziye çitle çevirip, bu bana aittir, diyen ve buna inanacak saf insanı bulan insan uygarlığın kurucusu olmuştur.” (s.131) Rousseau, bu eşitsizliğin güçlüler için ne kadar çarpık bir mutluluk verdiğini de şu çarpıcı ifadeyle dile getirir: “İspat ederdim ki büyük yığınlar karanlık ve sefalet içinde sürünürken bir avuç kudretli ve zengin insan büyüklüğün ve servetin doruklarında bulunuyorsa, kudretliler ve zenginler ellerindeki nimetlerin değerini, ancak, yoksul yığınlar bunlardan yoksun oldukları ölçüde bilirler; zenginlerin ve kudretlilerin durumları değişmeden bile, halk yoksulluktan kurtulursa onlar artık mutlu olmayacaklardır.” (Rousseau, 1990, s. 167)

Duverger’e göre Eski Yunan demokrasisinin demokratik olan tek özelliği adıdır. Gerçekten de iktidarı kullanan ve yurttaşlardan oluşan Genel Kurul’a yalnızca özgür yurttaşlar giriyordu. Bu ise 5. yüzyıl Atinasında yaşayan 400 bin kişiden yalnızca % 10’unu ifade ediyordu. Üstelik kalabalık toplantılarda etkin olarak çalışanların sayısı % 1’e düşüyordu (Duverger, 1995, s.14).

Pareto, tüm yönetim biçimlerinin döne dolaşa oligarşide karar kıldığını savunmuştur. Bu yönetimlerin birbirinden farkı ise yalnız yönetilenlerin itaati için uydurdukları mitoslar ile oligarşi mensuplarının toplanma tarzıdır. Bu yüzden temenni edilebilecek siyasal yapı, idareci sınıfın katılaşmasını önlemek için milletin içinden en liyakatli kişilerin yükselmesine fırsat tanıyan yapıdır. Ne var ki her oligarşi iktidar ve imtiyazını çocuklarına devretme eğilimi gösterir. Bu durumda seçkinlerin tedavülü ancak yönetici sınıfların daha az doğurgan olmasıyla mümkündür (Pareto, 2005, s.14). Bu teoriyi tarihsel olgularla

destekleyen Mosca ise Batı ülkeleri ile Doğu ülkeleri arasındaki gelişme farkını seçkinlerin evlenme usûllerine bağlamıştır. Buna göre Batıdaki yönetici sınıfın tersine Doğu'daki yöneticilerin birden fazla kadınla evlenmesi geleneği çok sayıda çocuğa sahip olmalarına neden olmuş, bu yüzden sosyal ilerleme imkânsızlaşmıştır (Mosca, 1968, s.331).

Parlamenter temsilin sağlam bir dayanağı olmadığını savunan Mosca'ya göre de "Uygarlığın doğuşundan beri en ilkelinden en gelişmişine kadar tüm toplumlarda birisi iktidarda ve egemen, diğeri de bunun dışında olan iki sınıf bulunmaktadır." Mosca'nın seçkinlere dair yaptığı tanımda, öne çıkan özellik, bu seçkin azınlığın örgütlü olmasıdır. Bu örgütlülük sayesinde azınlık çoğunluk üzerinde kesin bir egemenlik kurmaktadır. İktidardaki bu azınlık "siyasal sınıf" adını alır. Siyasal sınıf ya da azınlık, örgütlendiği için kendisinden kat kat büyük olan çoğunluk üzerinde üstünlük kurmaktadır. Çünkü örgütsüz, dağınık ve uzlaşmasız olan kitlenin ortak hareket etmesi ve azınlığa karşı koyabilme şansı bulunmamaktadır (Güngör, 2001, ss.3-4).

Aristoteles, Montesquieu ve Rousseau, seçimlerin kaçınılmaz olarak aristokratik bir nitelikte olacağını düşünmüşlerdir. Seçime gidiliyor olsa da seçkin bir konumda bulunanlar, seçilme konusunda avantajlı olacak ve bu avantajları kullanarak iktidar kapılarını açacaklardır. Dolayısıyla düşük sosyal konumda bulunanların, siyasi piramidin üstlerine çıkma şansları pek bulunmamaktadır (Manin, 1997, s.134).

Yücekök ise parlamentoların elitizmle ilişkisinin tüm parlamentolarda aynı düzeyde olmayacağı görüşündedir. Kimi parlamentolar, hükümetler toplumdaki elitlerin görüşlerini alabilsin diye kurumlaşmış ve büyük ölçüde elitlere açıkken, kimileri ise iktidar uygulamalarında kitlelerin onayını almak üzere kurumlaşmışlar ve kitlelere daha büyük oranda açık olabilmektedirler (Yücekök, 1987, s.124).

Touraine (2000), bütün liberal düşünür ve devlet adamlarının demokrasiyi tehlikeli olarak gördüğüne inanır. Çoğunluk tarafından alınan kararların, yönetimi sağduyulu kesimin elinden almasını önleyecek, halktan gelen

baskıların halkçı ya da terörcü yönetimlere yol açmasını engelleyecek, aklın egemenliğini getirecek bir düzenin nasıl kurulabileceğini sorar. Bu soruların ardından da demokrasiyi tanımlayanların temel çabasının iktidara erişimi sınırlamak olduğunu belirtir. Bu ise yöneticilerin yönetilenlerce belirlenmesini en aza indirmeye çalışan bir yaklaşımı yaratır. Sonuçta yönetici adaylarının programı da halkın içinden değil, kamu çıkarını daha iyi bilen, kendini bu konuda sorumlu hisseden bilgili kişilerin yaptığı akılcı tasarılar arasından çıkmalı ve halka düşen, bu programlar arasında bir seçim yapmak olmalıdır. Touraine, demokrasinin bu anlayışının özellikle İngiltere’de yerleşik olduğunu belirtir. Bu anlayış, demokratik düşüncenin doğum yeri olan bu ülkede oy hakkının genelleşmesinin çok gecikmesine ve halkın temsilciliğini sanayi nüfusunun aleyhine düzenleyecek bir sistemin oluşmasına yol açmıştır. Yazar, öteki demokratik ülkelerde de siyasal iktidara erişimin sınırlandırılmış olduğunu dile getirir. Örneğin ABD’de belli kolejlerden gelen ve büyük ailelerin mirasına sahip seçkinler uzun zamanlar çok kapalı olarak bir araya gelmiştir. Aynı şekilde Fransa’da belli büyük okullar, yönetici seçkinlerin çıkarılması fonksiyonuna sahip olmuştur (s.124).

Yönetilenlerin yönetime katılması anlayışının kısıtlılığı üzerine Schumpeter daha radikal görüşler serdetmiştir. Schumpeter demokrasiyi, yurttaşların çoğunluğunun özgür iradesiyle karar alınması değil, bir yönetim grubunun yeniden serbestçe seçilmesi olarak tanımlamaktadır. Çünkü sıradan bireyler ne rasyoneldir ne sorunları bilirler ne de ortak çıkarı göz önüne alarak rasyonel çözümler arama iradesine sahiptir (Schumpeter, 1976, s.265). Schumpeter’in, demokrasinin İngiltere’de yerleşip Weimar Almanyasında yerleşmemesinin nedeni olarak gördüğü bu yaklaşım; bir taraftan halk egemenliğini en ufak sınırlarına indirgediği için abartılı bulunurken, diğer yandan “halkın çekingenliği”nin sınırlarını göstermesi açısından anlamlı bulunmaktadır (Touraine, 2000, s.125).

ABD başkanlarından Thomas Jefferson da (1743–1846) halkın görevinin yönetmek değil, yöneticileri seçmek olduğunu söylemiştir (Şenel, 1994, s.234). İki yüz yıl önce söylenen bu söz, günümüzde de değerinden bir şey kaybetmiş

değildir. Denilebilir ki temsili yönetim, kuruluşunda ne idiyse yine odur; yönetici sınıf genel yurttaş kitlesinden sosyal statüsü, yaşam şekli ve eğitimi itibariyle farklıdır. Bugün tanıklık ettiğimiz olay, gerileyen bir elit grubun yerine ötekinin gelmesinden başka bir şey değildir (Manin, 1997, s.232).

Benzer şekilde Miliband (1994), kapitalist demokratik rejimlerde, “demokratik usuller”in, seçkinler ve onların denetimindeki iletişim medyası tarafından manipüle edildiğini, bir dizi şaşırtmacaya, yarı doğru veya açıkça yalan üretmeye hizmet ettiğini savunmaktadır. Bu tür rejimlerde demokratik usullerin, içinde işledikleri bağlam tarafından tümüyle hükümsüz kılınan bir demokrasi hayali gibi olduğunu söyler. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de seçimler bir emniyet sübabı, sıradan insanların başka zamanlarda kendilerine verilmeyen bir iktidarı ancak yarı hayali bir iktidarı hissedebildikleri geçici bir dönemdir. Ayrıca seçimler, meşrulaştırıcı bir ritüel, halkın oligarşik iktidar yapısına olan rızasını yenilemesini sağlayan bir tören özelliği taşımaktadır. Bu durum, Schumpeter’in demokrasiden söz ederken düşündüğü sürece denk düşmektedir. Schumpeter demokrasiyle “siyasi kararların alınması için bireylerin, halkın oyunu almak üzere rekabetçi bir mücadeleye girmek suretiyle karar alma gücünü ele geçirdikleri bir kurumsal düzenleme”yi kastetmiştir. Bu ise rekabet halindeki lider “takımları” üzerinde odaklaşan ve halkın katılımını esas olarak oy kullanma ile sınırlayan, çok dar bir demokrasi tanımıdır. Bu yüzden liberal demokrasi gerçekte demokratik biçimlerle harmanlanmış bir oligarşik yönetim olarak da nitelendirilebilir (s.164).

Aslında 19. yüzyılda kitle partileri oluşmaya başlayınca, seçkin sınıfın yönetim üzerindeki hâkimiyetinin kırılaacağı ve artık sıradan insanların da göreve geleceğine dair bir inanç belirmişti. Bu partilerin yükselişiyle, o zamana kadar parlamentolara karakterini veren seçkinciliğin sonunun geldiği düşünülmüştür. Özellikle sınıfsal ayrımları yansıtan kitle partilerinin örgütlendiği ülkelerde sosyalist veya demokratik partiler aracılığıyla çalışan sınıfın kendi üyeleri tarafından ve sıradan işçilerce temsil edileceği umut edilmişti. Ancak Alman Sosyal Demokrat Parti üzerindeki analizleriyle Robert Michels, bu beklentilerin de asılsızlığını ortaya koymuştur. Michels, parti liderleriyle sıradan parti üyeleri

arasındaki boşluğu açığa çıkarmıştır. Yazar, parti liderleri ve temsilcileri işçi sınıfından geliyorsa, bunların işçi sınıfından çok, küçük burjuva tarzı davrandıklarını göstermiştir. Michels'e göre aslında işçi sınıfının bu liderleri ve vekilleri sadece güce ve makama kavuştukları anda farklılaşmamışlardır; daha öncesinde de bunlar farklıydılar. Parti, sosyal skaladaki yükselişin güvenliğini sağlamak için en zeki üyelerine fırsatlar sunarak bilgili ve yetenekli kişileri yükseltir. İşçi sınıfından bariz biçimde farklı olan bu elitler partide egemenlik kurarlar (Manin, 1997, s.207). Buradaki sistem, Platon'un cevherler mitosunu ve bu mitosun güvenliği için düşünülen sınırlı geçişi hatırlatmaktadır. Platon, her ne kadar insanları üç farklı maden gibi sınıflamışsa da aşağıda tuttuğu cevherden çıkabilecek yetenekli insanların sisteme zarar vermesi olasılığını önlemek için cevherler arasında çok sınırlı bir geçişkenlik öngörmüştü (Platon, 2005, s.311).

Parlamento üyesi olabilecek kimselerin belli sosyal statü ve sınıflara mensup olması durumunun ötesinde, parlamento üyelerinin kendi içinde de bir statü ve sınıf ayırımından bahsedilmektedir. Diğer bir deyişle orta sınıftan birileri milletvekili olsa bile, yönetim piramidinde yükselebileceği konum sınırlıdır. Bu açıdan parlamento üyelerinin çoğunluğunun gücü, ulusun kaderini etkilemek açısından çok azdır. Yine parlamenterlerin çoğu herhangi bir zamanda değil, hiçbir zaman bu anlamıyla güç sahibi değildir. 500–600 milletvekili içinde yüksek makamlar için rekabet edebileceklerin sayısı iki düzineyi geçmez. Sokaktaki adam aksini düşünse de sıradan bir parlamenterin kendisi, güç sahibi önemli bir kişi olduğunu düşünmez. Hollis, bu duruma rağmen ciddi sıkıntıları olan siyasetin sıradan milletvekilleri için cazip gelmesinin ilginç olduğunu belirtir. Ancak bu ilginç durumun nedenleri üzerinde dururken saygınlık ve itibar kavramlarını gündeme getirir. Yazara göre bazı kişiler için saygınlık gücün yerini tutar. Hatta insanlar bazen gerçek güç sahibi olmak ve gücün getireceği sorumluluğu taşımaktansa, gücün görünüşünü tercih ederler. Aynı şekilde insanlar, ne olduklarından daha çok başkalarının onları algılama şekline mutlu olurlar (Hollis, 1950, s.71).

3.2.8. Çıkar Grupları

Bir araya gelip örgütlenerek, çıkarlarını daha iyi savunmaya çalışan insan topluluğundan oluşan çıkar grupları, hedeflerine ulaşmak için baskı yaparak, yönetim aygıtından yararlanmaya çalışırlar (Gürbüz, 2008, s.129). Çoğu zaman zengin kimseler; iktidarı kendileri yürütmek ve hükümete kendileri geçmek yerine, oralara üzerlerinde baskı yapabilecekleri güvenilir kimseleri yerleştirmenin yollarını ararlar (Duverger, 1965, s.127). Çıkar grubu teorisinin sahibi Stigler'e göre sendikalar, iş çevreleri, çiftçiler gibi örgütlü ve büyük çıkar çevreleri, gelir dağılımını kendi lehlerine çevirmek için hükümetleri kullanırlar. Parlamento çıkar çevrelerinin etkisine ve yönlendirmesine açıktır. Parlamenterler, çıkar gruplarının adamı gibi davrandığı için, yasama etkinlikleri de çıkar çevrelerinin talepleri yönünde belirlenmektedir (Yılmaz, 1998, ss.50-55).

Çıkar grupları için yasama meclislerine sızabilmenin önemi çok büyüktür. Gruplar parlamenterlerle ilişki kurmaya çalışırken bir yandan da kendi üyelerini seçtirerek meclislere sokmak isterler. Çünkü parlamentoyu etkileyebilmenin en doğrudan yolu oraya temsilci olarak katılmaktır. Ancak bu yol mümkün görünmüyorsa parlamento üyeleriyle yakın ilişkiler içerisine girmeye ve böylece parlamentolarla dolaylı ilişkiler kurarak çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırlar (Gürbüz, 2008, s.158). Bu ilişkiler sonucunda kimi parlamenterler parlamentoda baskı gruplarının adeta sözcüsü haline gelir. Buna karşılık kendileri olmasa bile akrabalarından birini o grubun yönetim kurullarına sokarlar. Fakat her halde bu hizmetlerinin karşılığında büyük maddi çıkarlar sağlarlar. ABD'de bu ilişkiler açıkça cereyan ederken, Avrupa ülkelerinde gizlidir. Parlamento çalışmalarında komisyonların etkin olduğu ülkelerde çıkar grupları çalışmalarını özellikle kendilerini ilgilendiren komisyon üyesi parlamenterler üzerinde yoğunlaştırırlar ve onları etkilemek isterler. Hele komisyon çalışmaları gizli yapılıyorsa buralar çıkar grupları için ideal ilişki kurma yerleridir (Gürbüz, 2008, s.158).

Hem hükümetin hem de muhalefetin resmi olarak değilse de fiili olarak yalnızca kendilerini seçenlerin temsilciliğini yaptığını söyleyen Downs, seçilenlerin

sadece rant dağıtıcısı değil esasında rant arayıcısı olduğunu belirtir. Seçilenler belli birtakım politika veya ideal hedefleri gerçekleştirmek için değil, kendilerine gelir, prestij ve güç sağlamak için seçimleri kazanmaya çalışırlar. Partiler vaatleri seçmenleri ikna etmek için kullanırlar ve gerçekte bu vaatleri yerine getirmek gibi bir dertleri yoktur. Bir yazarın, “İnsanlar borçlarını söz verdikleri için değil, yeniden borç alabilmek için öderler.” dediği gibi, parlamento üyeleri vaatlerini, vaat ettikleri için değil iktidarda kalabilmek için yerine getirmeye çalışırlar (Yılmaz, 1998, ss.50-55). Bu haliyle parlamentolar iddia edildiği gibi ulusal çıkarları tespit eden ve buna uygun kararlar alan çatılar değil, üyelerinin belli bir kesimin çıkarlarının sözcülüğünü yaptığı dahası kendi çıkarlarının peşinde koştuğu mücadele alanlarıdır.

Milletvekili olarak seçilen işadamları, kendi ticari kuruluşlarının özel çıkarları için parlamentoda lobicilik yapabilirler. Özel şirket ve holdingler, kendi çıkarlarına uygun hareket etmeleri için siyasi partilere seçim döneminde parasal yardımda bulunarak istedikleri adayların seçilmesini sağlayabilirler. Bu tür etkenlere bağlı olarak seçilmiş parlamenterler, parlamentoda kendilerini seçtiren çevrelerin çıkarlarını koruyacak biçimde faaliyette bulunurlar. Bu şekilde hareket eden milletvekili, kendi çalışma arkadaşlarını da etkileyerek ve onlara da birtakım çıkarların sağlanmasına yardımcı olarak yasaların, istediği şekilde çıkmasını sağlayabilir. Siyasi ahlakla bağdaşmayan bu faaliyetler “kanun simsarlığı” olarak adlandırılmaktadır (Aktan, 1999b, s.115).

İstisnalar dışarıda tutulursa, halk temsilcileri, çoğunluğu oluşturan halkın arasından değil, “iş çevrelerine, yönetim kurullarına ve diğer imtiyazlı çevrelere hizmet edenler” arasından çıkmaktadır. Gelişmiş Batı ülkelerinde de bu bakışa sahip ciddi bir kamuoyunun varlığından söz edilebilir. ABD halkının yarısı, hükümeti “bir avuç çıkar çevresi”nin yönettiğine inanmaktadır (Chomsky, 1999, s.47). Yani siyasetteki yozlaşma, farklı oranlarda olsa da sadece azgelişmiş ülkelerde değil gelişmiş liberal demokrasilerde de yaşanan bir olgudur (Yağız, 1997, s.193). Toplumsal yararı ciddiye almayan, yolsuzluğa bulaşan, çıkar gruplarıyla ilişkilerine göre politika izleyen siyasi iktidarların toplumun

çoğunluğunu oluşturan orta ve düşük gelirli kesimi temsil ettiğini kabul etmek güç görünmektedir.

Aktan, demokrasilerde her zaman güçlülerin egemenliğinin geçerli olduğunu belirtirken, günümüzde en büyük gücün “parasal güç” olduğunu hatırlatır. Demokratik siyasal rejimler, bugünkü haliyle çıkar ve baskı gruplarının egemenliğinden başka bir şey değildir. Katılımcı demokrasi için çıkar ve baskı gruplarının varlığı önem taşımakla birlikte, bu kuruluşların demokrasi için ciddi bir tehlike oluşturabileceği göz ardı edilmemelidir. Çünkü kendi üyelerinin çıkarlarını korumak için oluşturulan mesleki birliklerin, kamu çıkarı ile bağdaşmayacak şekilde kendi çıkarlarına yönelik lobicilik faaliyetlerine girişmeleri kaçınılmazdır (Aktan,1999b, s.116).

Liberal demokratik düzenlerin toplumsal yararı dikkate almadığı dolayısıyla temsilden uzaklaştığını gösteren önemli bir husus, alınan siyasal kararların belirli grup ve kesimleri kayıran kararlar olmasıdır. Demokratik rejimlerde çıkartılan pek çok yasa ve idari karar gerçekte toplumun çıkarına değil, belli bir grubun çıkarına hizmet eder niteliktedir. Siyaseti “değer dağıtımı” olarak gören anlayışın bir sonucu olan bu durum, her grubun toplumun tümü için maliyetine bakmaksızın, siyasal sistemi kendi çıkarını azamileştiren politikalar üretmeye zorlamakta ve demokrasinin yozlaşmasına neden olmaktadır (Erdoğan, 1996, ss.198-199).

3.2.9. İstikrarlı Yönetim - Adaletsiz Temsil

Parlamente rejimlerde hükümetlerin iktidarda süreklilik göstermeleri, bu rejimlerin sağlıklı işleyişi açısından önemlidir. Her ne kadar hükümetlerin görev süresi, onların verimlilik ve başarılarının tek ölçütü olarak alınmasa da siyaset bilimciler parlamente rejimlerde kurulan hükümetlerin etkinlik ve gücünü daha çok iktidarda kalma süresi ile değerlendirme eğilimindedirler (Sayarı, 1977, s.38). Buna göre iktidara gelen güçlü çoğunluk partisi, hükümette istikrarı sağlar ancak yürütmenin yasamayı pasifleştirmesine yol açar. Çünkü Başbakan, parlamentodaki çoğunluğun da lideri olduğundan uygulamada hem bakanlar kurulunun hem de parlamentonun büyük bölümünün başkanıdır.

Çok partili yasama meclisi ise meclisin etkinliğini görece arttırsa da hükümet bunalımlarına ve tıkanmalara yol açar. Hiçbir parti çoğunluğu sağlayamadığı için, iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin ortakları arasında uyum sağlanması oldukça güçtür (Strom ve Müler, 2000, s.257). Bu uyum güçlüğü koalisyonların kısa ömürlü olmalarına neden olur.

Görüldüğü gibi, hükümet istikrarı ile temsilde adaleti bir araya getirmek pek mümkün görünmemektedir. Zira bu iki kural birbirleriyle çelişir (Ryden, 1996, s.25). Eğer seçim sistemi, kurulacak hükümetin istikrarını hedefliyorsa adil bir temsil oluşamayacak, temsilde adaleti hedefliyorsa istikrarlı bir hükümet kurulamayacaktır (Kalaycıoğlu, 1999, s.9). Temsilde adaleti sağlayan bir parlamento aritmetiğinden çıkacak koalisyon hükümetlerinin, istikrarı bozucu, devlet yönetimini olumsuz etkileyen yönü, birçok yazar tarafından kabul edilmektedir. Lowell, Bryce, Laski, Hermens, Duverger gibi ünlü siyaset bilimcileri de bunlar arasındadır (Kalaycıoğlu, 1999, s.39).

Duverger'e göre "Koalisyon hükümetleri, daima üyelerinin çelişik eğilimlerin arasında zıt yönlerde çekiştirilir. Dolayısıyla hükümetin faaliyet programı, ancak çok kısa bir süreyi, sınırlı amaçları ve tamamen geçici nitelikteki tedbirleri içerir. İki parti sisteminde istisnai olan kabine düşmeleri, sıklaşır ve normalleşir." (Duverger, 1993, s.420), Hollis, bu nedenle, bir yandan parlamenter rejimlerde hükümetlerin gücünü sürekli arttırdıklarını, parlamentoların geleneksel gücünün hükümetlerce ele geçirildiğini belirtir ve parlamentoların etkisizleştiğini hatırlatır. Buna karşılık siyasi istikrarın sağlanabilmesi için siyasi inisiyatiflerin güçlü bir kadroda toplanmasına karşı olmadığını da dile getirmekten geri durmaz. Başka türlü, hoş görülemez bir istikrarsızlığın ve güçsüzlüğün baş göstereceğini, bunun yaşanmış örneklerinin topluma çok pahalıya mal olduğunu hatırlatır (Hollis, 1950, s.90).

Temsil imkânının arttırıldığı ve siyasi parti yelpazesinin çok açık olduğu parlamentolarda yaşanabilecek sorunlara dair yaygın örneklerden biri Weimar Almanyası'dır. Sınırsız temsil imkânı sağlayan Weimar Almanyası'nda, iki Dünya Savaşı arasında, büyük bir parti enflasyonu yaşanmıştı. 35 milyon nüfus

içinde 100 binden daha az oy alarak parlamentoya giren 19 siyasi parti mevcuttu. Bu renkli ve karmaşık siyasi ortam, değişken koalisyonların ve bitmeyen hükümet bunalımlarının kapısını ardına kadar açmıştı. Bu kaos ortamı, 1932’de rejime inançsız Nazi partisinin toplumda umuda dönüşmesi ile sonuçlanmıştı. Böyle bir uyumsuz ve çatışmacı parlamento ise iyice etkisizleşmiş ve toplum tabanında demokrasiyi askıya alıp başkanlık sistemine geçiş arzularını başlatmıştır (Yücekök, 1987, s.150). Yani parlamentoyu güçlendirmesi beklenen toplumun eksiksiz temsil, paradoksal bir biçimde bizzat parlamentonun iktidarsızlaşmasına sebebiyet vermiştir. Çoğunluk hükümetine yönelik, temsil adaletsizliği ve parlamentoyu yönetime tâbi kılması gibi eleştirileri hatırladığımızda, böylesi bir sistemin de aynı sonucu doğurması oldukça ilginçtir.

Türkiye için bu ikilemi temsil eden çarpıcı örnek ise Demokrat Parti (DP) iktidarı ile daha sonraki dönemdir. 1950’den sonra seçimlerde çoğunluk yöntemi kullanılarak oluşan parlamentoda, partinin aldığı oya göre elde ettiği sandalye sayısı dengesiz olmuştur. Özellikle 1954 seçimlerinde % 56 oy alan DP’nin parlamentodaki temsil gücü % 91 olmuştur. Buna karşılık % 39 oy alan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) parlamento gücü % 5’e düşmüştür. Burada DP için aşırı temsil söz konusuysen CHP’nin temsil olanağı düşük kalmıştır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda temsilde adaletsizlik sorunu, çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır (Şener, ss.23-27). Ancak bu döneme bakıldığında da bitmek bilmeyen hükümet bunalımlarının yol açtığı siyasal, sosyal ve ekonomik krizler, Almanya’daki süreci hatırlatır biçimde, 1980 darbesiyle meclisin feshinin yolunu açmıştır. Hatta 1982 Anayasası ile gelen rejimde dahi Özal yönetiminden sonra peş peşe gelen koalisyon hükümetlerinin sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalmaları, yeni bir anayasaya duyulan ihtiyacın gerekçeleri arasında sayılmıştır (Aliefendioğlu, 2000, ss.115-136).

Fransa’da da III. ve IV. Cumhuriyetlerde, hükümet sisteminin temel özelliği çok partili ve temsil özelliği ağır basan bir meclisin var olması ve koalisyon hükümetlerine başvurulması idi. Ancak bu durum yukarıdaki örneklerde olduğu gibi hükümet bunalımlarının sıkça yaşanmasına ve krizlere yol açmıştır (Çam,

1993, ss.154-161). Öyle ki bu istikrarsızlık ve bunalımların sonucu, Cumhurbaşkanının bir generali göreve çağırması olmuştur (Türe, 2001, ss.71-86).

Bir sosyalist olan Marcel Sembat, “Bir kral bulun, yoksa barış yapın.” diyerek, etkin bir yönetimin, önemli toplumsal olayların aşılmasında önemini vurgulamıştır (Duverger, 1995, s.18). Devlet yönetiminde istikrar ile siyasal iktidara toplumsal katılımın yüksek tutulması arasındaki bu gerilime işaret eden Touraine, bu yüzden demokrasinin toplumu aydınlatan bir güneş değil devletle toplum arasında bir aracılık olduğunu, ancak çeşitli ve birbirine zıt ilkeleri birleştirerek var olmaya çalıştığını hatırlatır. Bu yüzden de demokratik anlayışı tanımlamaya çalışan siyaset felsefecilerinden çok, anayasacılar ve hukukçuların meseleyi daha iyi anladığını savunur. Çünkü anayasacılar, demokrasinin bu gözle görülür zayıflığının farkındadırlar ve demokrasiyi yasal iktidarın birliğiyle toplumsal aktörlerin çokluğu arasındaki ilişkiyi sağlayan prosedürler ve güvenceler olarak görürler (Touraine, 2000, s.109).

Demokratik temsile dair ideallere rağmen hükümet istikrarı ve liderlerliğin güçlendirilmesine ilişkin uygulamalara bakıldığında İngiltere gibi gelişmiş Batı demokrasileri için bile “temsil krizinin varlığı” kabul edilmektedir (Judge, 1999, s.179).

Görüldüğü gibi devlet yönetiminde siyasi otoritenin zorunluluğu ya da parçalı siyasi güç çekişmelerinin yaratacağı kargaşa, istikrarın hep öne çıkarılması ve temsil adaletinin “gözden çıkarılabilir” olduğu yönünde bir eğilim yaratmıştır. Bu eğilim pratik anlamda anlaşılabilir. Çünkü toplumsal düzen olmadan toplumsal adaletin sağlanması da mümkün değildir. Ancak temsil açısından bakıldığında bu zorunluluk iki boyutlu bir soruna da kaynaklık etmektedir. Birincisi, istikrar uğruna adaletin feda edilmesi ahlaki anlamda savunulabilir değildir. Çünkü bu istikrar belirli kesimlerin temsil yoksunluğu pahasına gerçekleşmekte ve temsilsizlik hakların ve taleplerin bastırılmasıyla sonuçlanmaktadır (Judge, 1999, s.180). İkincisi ise çoğunluk iktidarlarının bu zorunluluğu istismar etmesi konusudur. Parlamento çoğunlukları, tam nisbi

temsilin sakıncalarını gündemde tutarak, istikrarı zedelemekten mümkün olan temsilin de önüne geçmek ve böylece zorunlu olmayan fedakârlıkları istemek gibi bir rahatlığa da girmektedirler.

3.2.10. Yönetim ve Uzmanlaşma

Etkin bir yönetim, teknik bilgiyi ve uzmanlaşmayı gerektirir şeklindeki yaklaşım ile yönetenler arasında hükümet faaliyetlerini en etkili biçimde yerine getirmek için teknik açıdan gerekli uzmanlaşmanın sağlanması istenir. Ancak yasama ve yürütmenin uzmanlara emanet edilmesi toplumsal temsil ve katılımı zedelemektedir (Duverger, 1995, s.30).

Demokratik felsefenin dayandığı temel öğelerden biri, yöneticiliğin belli kimselerin tekelinde olmamasıdır. Toplumda çeşitli meslekler ve iş bölümü olsa da yönetimi, bir meslek olarak görüp belli bir kesimi bu mesleğin ustası olarak kabul etmek ve her zaman bu işi görmesini beklemek, demokratik felsefenin diğer bir temeli olan “İnsan kendini yönetebilen varlıktır.” görüşüne de ters düşer. Atina’da Platon ve Aristo’nun öne sürdüğü şey bu demokratik ilkenin imkânsızlığı idi. Çünkü sınıfların birbirinin işine karışması doğruluğun yok olması, kötülüğün hakim olması ve devletin yıkımı demektir (Platon, 2005, ss.311-314). Platon, nasıl ki bir doğrama işinin marangoz tarafından, balık avlama işinin balıkçı tarafından en iyi şekilde yapılabileceğine inanıyorsa, siyaseti ve devlet yönetimini de aynı şekilde uzmanlaşmış kimselere bırakmak gerektiğine inanmamızı istemekteydi (Ağaoğulları, 1989, s.164). Ancak Şenel, Platon’un ısrarla savunduğu filozofların krallığını insanın insan olma vasfına aykırılık olarak değerlendirir. Çünkü ona göre ancak akılsız bir hayvan, bir koyun ya da köpek kendini bir insanın yönetimine bırakabilir (Şenel, 1994, s.214).

Temsil krizinin önemli bir boyutunu, seçenle seçilen arasına giren profesyonel kurum ve kişilerin halk iradesinin ülke parlamentolarına yansımaları engellemesi oluşturmaktadır. Bu durum kamu yönetiminin de halkın tercihleri doğrultusunda gerçekleşmemesine yol açmaktadır (Arap, 2002, s.9). İktidarın kişisel iktidarlara dönüşmesi sürecinde de temsil krizi kendini göstermektedir.

Ancak iktidarın merkezileşmesi ve tek kişi elinde toplanması da aslında görüntünün ötesine geçmemektedir. Başkan veya Başbakanın gücü bürokrasinin, ulus üstü şirketlerin, uluslar arası kuruluşların işveren örgütlerinin bağımsız yönetsel kuruluşların ya da silahlı kuvvetlerin gücüyle sınırlandırılmıştır. Hükümet başkanları, tıpkı parlamento gibi alınan kaynakları sadece onaylamakta, kararların alınmasında ya çok sınırlı katkıda bulunmakta ya da hiç etkili olamamaktadırlar. Burada vurgulanan, yürütmenin güçsüzlüğü değil, yürütmenin başı dahil seçilmiş kanadının gerçekte yaratılan imajdan daha az bir etkinlik ve güce sahip olduğudur (Arap, 2002, s.9).

Uzmanlaşma ile temsil arasındaki gerilimin çözülmesi de istikrar ve temsil gerilimi kadar problemli görünmektedir. Toplumun tüm sosyal gruplarının tam temsilini sağlayacak bir düzenin kurulabilmesi, uzmanlaşmanın göz ardı edilmesini gerektirecektir. Bir kere uzmanlaşma sürekliliği de bünyesinde barındıran bir olgudur. Süreklilik ise liberal demokraside var olması gereken siyasal geçişkenliğin zorlaşması ve yöneten-yönetilen ayrımının derinleştirilmesi anlamına gelecektir. Bu haliyle siyasi piramidin tepesine çıkmak için çok uzun yıllar bu yolda çalışmak gerekecektir ki bu da sıradan yurttaşların, başarımları olası görünmeyen bir süreci ifade etmektedir. Öyleyse bu noktadan da Schumpeter'in, demokrasiyi, "yurttaşların çoğunluğunun özgür iradesiyle karar alınması değil, bir yönetim grubunun yeniden serbestçe seçilmesi" biçimindeki tarifi, bir kez daha doğrulanmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde en yaygın ve en çok kabul görmüş siyasal düzen olan liberal demokrasinin temel özelliği, düzenli olarak yapılan seçimlere dayalı, dolaylı ve temsili bir demokrasi biçimi olmasıdır. Özgürlüğe dayanan halk yönetimi olarak görülen liberal demokrasinin, gerçekte ne kadar halk yönetimi olduğu kuşkuludur. Bu kuşkunun nedeni ise, liberal demokrasiye can veren iki temel kurumun -siyasi partilerin ve parlamentoların- temsil işlevinde görülen ciddi eksikliklerdir.

Liberal demokrasinin kendi bünyesinde taşıdığı paradoksal karakter, demokrasinin halkın yönetimi biçiminde net olarak algılanmasına engel olmaktadır. Aslında oluşturulan bu bulanıklığın kökeninde, Fransız Devrimi'nin dinamik olarak sergilediği radikal demokratik eşitlikçilik karşısında dehşete kapılan burjuvazinin savunma pozisyonu alması bulunmaktadır. Burjuvazi, demokrasinin yerine bir siyasal ahlak olmaktan çok bir ekonomik araç olarak "liberal demokrasi"yi geçirmiştir. Başta liberalizmin bireye dayanması, insanın eşitlik anlayışı ve sosyal imtiyazlara karşı mücadele etmesi, onun demokratik mücadele ile uyumunu getirmiştir. Ancak iktidarın sınırlandırılması düşüncesinden, halkın kendi kendini yönetmesi aşamasında liberaller önce duraksamış, sonra demokrasinin ehlileşmesi için onu baskılamaya girişmişlerdir. Temsili demokrasideki temsil sorunları da bu baskılamanın yarattığı sonuçlar olarak görülebilir.

Siyasi partiler, merkezi ve yerel düzeyde örgütlenmiş, siyasal iktidarı ele geçirmeye çalışan kuruluşlardır. Bu kuruluşların son yüzyıl içerisinde demokratik düzenlerde edindiği konum, bu düzenlerin "partiler demokrasisi" şeklinde adlandırılmalarına yol açmıştır. Siyasi partilerin bu merkezi konumu, halk yönetimi olarak kabul edilen liberal demokrasilerde, halk ile yönetim arasındaki merdiven işlevini görmelerindendir. Devlet yöneticilerinin belli aralıklarla halk tarafından seçildiği demokrasilerde, günümüzün geniş ve karmaşık toplumlarının yöneticilerini belirlemeleri için siyasi partilerin aracılığına ihtiyaç duyulmuştur.

Siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, temsilci-seçmen ilişkisi nitelik değiştirmiştir. Partiler, kimlerin temsilci olacağıının ve hangi partinin iktidara geleceğinin yollarını belirlemeyi kolaylaştırmışlardır. Ancak bu nitelik değişimi, aslında bir yetki daralmasına yol açmıştır. Öncelikle, parti adaylarının belirlenmesinde seçmenden çok parti söz sahibi olmaktadır. Seçmen sadece partinin uygun gördüğü adayları onaylamakta, yetkisini temsilciye değil partiye devretmektedir. Sonuçta temsilcilerin iradesi parti programı ve görüşleriyle sınırlandırıldığından, toplum adına tam bir irade bağımsızlığı içinde hareket olanağı kalmamaktadır.

Demokratik bir düzenin siyasi partiler olmadan var olamayacağıının öne sürülmesinin nedeni bu kurumların demokrasinin işlemesi için gerekli temel işlevleri yerine getirdiğine dair düşüncedir. Bu işlevler, yönetime “ortak” olacak halkın temsili, siyasi kadroların devşirilmesi, ortak düşünce ve çıkarların bir araya getirilerek bir hedefe yönltilmesi, siyasal sosyalleşme ve hükümetin oluşturulması olarak sıralanabilir.

Kendilerine atfedilen bunca önem ve fonksiyona rağmen, siyasi partilerin temsil sorunları üzerinde fazla durulmamıştır. Hâlbuki temsil kavramıyla ilgili olarak siyasal partiler de en az parlamentolar kadar önem taşımaktadır. Siyasi partilerin “temsil” işlevi konusunda liberal düşünürlerin geleneksel açıklamaları neo-Marksistlerin yaklaşımları kadar inandırıcı olamamaktadır. Siyasal karar süreçlerinin ekonomiye egemen grupların denetimi altında olduğu günümüzde, siyasi partilerin temsil kabiliyeti çok düşüktür. Siyasi partiler de tıpkı parlamentolar gibi, kitlelerin dikkatini siyasal iktidarların gerçek kaynaklarından başka bir yöne çeken ideolojik stratejinin araçları konumundadırlar.

Liberal demokrasi siyasi partiler eliyle işlemektedir. Bu nedenle siyasi partilerin yakından gözlemlenmesi, demokrasideki sorunların ve eksikliklerin ortaya konmasında önem taşır. Siyasi partilerin iç işleyişlerinde demokratik ilke ve kurallara ne kadar uygun hareket ettiğinin ortaya konması, bu partilerin iktidara geldiklerinde ne kadar demokratik bir yönetim sergileyecekleri ve yüklendikleri temsil görevini ne kadar dürüstçe yapacakları açısından bir gösterge niteliği

taşımaktadır. Siyasi partiler kendi bünyelerinde demokrasiyi işletmiyorlarsa, yani kendi tabanının talep ve görüşlerini partinin tepesine taşımıyorlarsa, ülke çapında temsil yetenekleri de son derece zayıf olacaktır.

Partilerin örgütsel yapı ve işleyişlerinde demokrasinin var olması katılımcı, şeffaf, denetlenebilir olması, parti içi demokrasiyi ifade eder. Parti içi demokrasi aynı zamanda eşit ve özgür seçimlerle parti yönetici kadrolarının ve adaylarının belirlenmesini ve oligarşik eğilimlere yer verilmemesi sürecini de anlatır. Ne var ki parti içi demokrasinin işlemesinde evrensel problemler bulunmaktadır. Siyasi partilerin hiyerarşik, oligarşik yapıları bireylerin siyasi sürece katılımlarının önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Robert Michels'in yaklaşık yüz yıl önce ortaya koyduğu "oligarşinin demir kanunu" geliştirilen çok sayıda karşı argümana rağmen günümüz yönetim anlayışının ve parti politikasının anahtarı olmaya devam etmektedir.

Ulusal temsili öznelere olacak adayların tespiti, partilerin demokratik karakterini ortaya çıkaran öğelerden biridir. Diğer bir deyişle, siyasi partilerin gerçek bir temsili öngören kurumlar olup olmadıklarını görmek açısından aday gösterme yöntemi önem taşımaktadır. Çünkü aday gösterme yetkisi kimdeyse, partinin sahibi de odur. Adayların belirlenmesi ve seçilmesi sürecinde uygulanacak katılımcı yöntem, partilere olan aidiyet duygusunu artıracak ve partinin kendi tabanını temsil kabiliyetini güçlendirecektir. Ne var ki milletvekili adaylarının büyük oranda merkez örgütünün ve parti liderlerinin tercihinin göre belirleniyor olması (Amerikan ön seçim sistemi bunun istisnalarındandır) temsil olgusunun ciddi biçimde sakatlanmasına neden olmaktadır.

Siyasi partilerin finansmanının, bu kurumların temsili niteliğini etkileyen boyutları vardır. İktidar yarışını sürdüren siyasi partiler, ciddi parasal kaynaklara muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçlarını karşılama şekilleri ise onların zaaf noktalarını meydana getirmekte ve bu zaaf temsil olgusuna gereken önemin verilmeyişine kaynaklık etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerek batının liberal demokrasilerinde gerekse gelişmekte olan ülke demokrasilerinde ortaya çıkan gayri meşru siyaset para ilişkileri, siyasi partilerin halkı değil, beslendikleri çıkar

çevrelerinin temsilcisi olduklarını düşündürmüştür. Gerçek karar vericiler, karar vericilerin finans kaynaklarını sağlayanlar olmuştur. Hırslı bağış sahiplerinin siyasi partiler üzerindeki gayrı meşru etkilerini ortadan kaldırmak için getirilen “siyasetin kamu yoluyla finansmanı” çözümü de kısa sürede yan etkiler göstermiştir. Devlet yardımı uygulaması, devletin partiler üzerindeki denetim ve manevra yeteneğini artırmıştır. Dolayısıyla siyasi partiler “statükocu olmak” ya da “olmamak” arasında kalmışlardır. Üye ödentilerine ihtiyaç duymayan parti seçkinleri ise, tabanın istemlerini kulak tıkamak için yeterli imkâna kavuşmuşlardır.

Liberal demokratik düzenlerde, mevcut siyasal sistemin temel önermelerine karşı çıkan ve farklı bir sosyo ekonomik düzen öneren siyasi hareketlerin nereye oturtulacağı bir başka temsil sorununa işaret eder. “Radikal” olarak nitelendirilen bu siyasi oluşumların güçlü toplumsal önyargıların da desteğiyle, siyasi lince maruz kalması ve siyasi arenanın dışına itilmesi söz konusudur. Bu dışlama, sıklıkla “demokrasinin korunması ve toplum yararı” adına yapıldığı ileri sürülse de, gerçekte statükodan maksimum faydayı sağlayan çıkar amaçlı ekonomik ve siyasal güç merkezlerinin, iktidarlarını kıskançlıkla koruma refleksi olarak değerlendirilebilir. Hayatları mevcut sosyo ekonomik ve siyasal sistem tarafından sefalet kısır döngüsüne mahkûm edilmiş kitlelerin taleplerini “aşırı” olarak nitelendirmek, liberal demokrasilerin ayrıcalıklı sınıfının iddiasıdır. Ne var ki güçlülerin iddia ve teorileri siyasetin “kanunları” hükmündedir ve bu kanunlar ancak belli ideolojik çerçevedeki siyasi partilerin temsiline izin verir.

Günümüzde ABD ve Avrupa’da parti üyeliklerinde ve seçimlere katılımda ciddi bir düşüş eğilimi gözlenmektedir. Demokratik gelişmelerin anavatanı olan İngiltere’de, ABD’de ve öteki batı demokrasilerinde siyasi partilerin toplumla ilişkisinin niteliği bir değişim geçirmektedir. Halk siyasi kimliğini tanımlamada, eskisi gibi siyasi partileri esas almamaktadır. Geçmişte totaliter rejimlerde olduğu gibi, liberal demokrasilerde de, halk parti kimliğini benimser ve kendini bir partiyle özdeşleştirirdi. Bugün ise böylesi bir parti kimliğinden ve yoğun örgütlenmeden söz etmek mümkün değildir. Bu haliyle liberal demokrasilerde siyasi partiler halk ile yönetim arasındaki aracılık rolünü yitirmektedir. Bu rol

yitiminin bir başka çehresi, halkın seçimlere katılımının düşmesinde ortaya çıkmıştır. Seçimlere olan ilginin gerilemesi, daha çok partiye bağlılığın azalmış olmasından ve hiçbir partinin beklentilere yanıt vermeyeceğine dair inançtan kaynaklanmaktadır. Oy vereceği partinin iktidarda kendisini temsil etmeyeceğine ilişkin seçmen kuşkusu, oy verme motivasyonunu düşürmektedir.

Liberal demokratik siyasi düzenlerin sınırlı bir kısmında uygulandığı için daha lokal bir sorun sayılabilecek seçim barajları, uygulandıkları ülkelerde temsil krizinin bir parçasını oluşturmaktadır. Yönetimde istikrar adına uygulanan ve gerçekten de istikrarın sağlanmasında ihtiyaç duyulan barajlar aslında liberal demokrasinin temsil adaleti ile istikrar arasında kalmışlıktan kaynaklanan paradoksunu da ortaya koymaktadır. Özellikle nispi temsil uygulanan parlamenter rejimlerde parlamentarizmin rasyonelleştirilmesi bağlamında başvuru bu uygulama, hükümet bunalımlarının önünü almada yararlı görülürken, bazen milyonlarca seçmenin tercihinin çöpe gitmesinin de yolunu açabilmektedir.

Liberal demokrasilerde zaman zaman görülen parti kapatma veya bir siyasi partinin yasadışı ilan edilmesi, Batı ülkelerinde yaşanan Faşizm tecrübesinin yarattığı tepkinin bir sonucu olarak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Birçok Avrupa ülkesinde anayasa mahkemeleri siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin nihai kararı vermektedir. Demokratik ülkeler arasında parti kapatma konusundaki rekor Türkiye'ye aittir. Parti kapatma yetkisinin Anayasa mahkemelerine verilmiş olması ve kapatma şartlarının anayasal temele oturtulması bir derecede güvence sağlasa da bu mahkemeler neticede kamu hukuku alanında hüküm verdikleri için bu hükümlerin siyasi içerikten bağımsız olması mümkün değildir. Bu durum, belli bir siyasi görüşe sahip olması kaçınılmaz olan üyelerden müteşekkil bu yargı organlarının siyasi saiklerle hareket etmeleri ihtimalini güçlendirmektedir. Dolayısıyla siyasi partiler için tehdit haline gelebilmektedirler.

Liberal demokrasilerin “halk yönetimi” inancını üreten ve devam ettiren, bu düzenlerin meşruiyet kaynağını oluşturan en güçlü yapılar parlamentolardır

(Judge, 1999, s.21). Parlamentoların bütün siyasi yapılanmasının temelinde, temsil ilkesi bulunur. Bütün parlamenter demokrasilerde bu kurumlar egemenliğin sahibi olarak tanımlanan özneyi, yani halkı temsil eder ve halk adına devlet gücünü kullanırlar.

Yaygın görüşe göre parlamento, toplumdaki değişik çıkarların ve görüşlerin bir ahenk içinde temsilini sağlamak ve toplumda uzlaşmaya ulaşmak işlevlerini yerine getirirken, öteki görüşe göre kapitalist toplum düzeninin egemen sınıflarının iktidarlarını zora başvurma ihtiyacı duymadan meşrulaştırma kanallarından biri olarak çalışmaktadır.

Halk yönetiminin hayata geçirilmesi için düşünülen en eski ve en kurumsallaşmış organlar olan parlamentolar, günümüz liberal demokrasilerinde de halk iradesinin tecelli ettiği mekânlar olarak görülmektedir. Ne var ki halk iradesinin somutlaştığı bu demokrasi tapınaklarında halkın gerçek anlamda temsil edildiğini söylemek mümkün değildir. Temsilde yaşanan krizin satır başlarını ise parlamentonun siyasal düzenin sürekliliği için araçsallaştırılması, parlamentoya yönelik kamuoyu güveninin eksikliği, parlamentolarda cinsiyet temsilinde yaşanan eşitsizlik, azınlıkların ulusal parlamentolardaki temsiline ilişkin sorunlar, katı parti disiplininin milletvekillerini parlamento çalışmalarında etkisizleştirmesi, elit teorisinin parlamenter temsili yozlaştıracak biçimde geçerliliğini koruması, çıkar grupları ile siyaset ilişkisinin sıradan yurttaşın temsilini arka plana itmesi, siyasi istikrar için temsil adaletinden feragat ve siyasette uzmanlaşma oluşturmaktadır.

Parlamentolar, devlet politikaları için toplumsal desteği harekete geçirmede etkili kurumlardır. Bu etkililik sayesinde parlamentolar halk temsilinin güçlü organları olarak sunulur ve liberal demokrasilerin vitrini görevi görür. Hâlbuki demokrasiler dâhil tüm hükümetlerde politikanın bir kenarı karanlık ve gizlilik içinde işler. Uluslararası güç merkezlerinin uzun vadeli stratejileriyle uyumlu işleyen bu karanlıktaki hesapların duyulmaması için parlamentolarda gürültülü ve hararetili tartışmalar yapılır.

Temsil ilkesinin gerçekleşmesinin ontolojik öncüllerinden biri “güven”dir. Ancak araştırmalar günümüz demokratik toplumlarında kamuoyunun siyasete ve siyasal organlara güveninin oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Elinde tuttuğu devlet gücünü meşru olmayan amaçlar için kullanan yöneticilerin sayısal çokluğu, halkın siyasetçilere olan bakışını olumsuz hale getirmiştir. Siyaset, yolsuzluk kavramı ile çağrışım yapan ilk kavram olduğu sürece ve siyasetçi bu kavramın stereotipi olarak algılanmaya devam ettikçe liberal demokrasilerin halk temsiline dayanan yönetimler olduğunu söylemek zor olacaktır.

Kadınların siyasi temsildeki yeri, cinsiyet eşitsizliğinin günümüzde hala belirgin biçimde yaşandığının bir göstergesidir. Eşit toplumsal ve siyasal haklara sahip olduklarının “keşfedilmesi” ve “Aristo’nun kadınlar araç erkekler amaçtır.” yargısının düzeltilmesi için iki bin iki yüz yıl geçmesi gerekmiştir. Ancak son haliyle eşit siyasal temsil için hukuksal engeller kalkmış olsa da fiili (psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik) engeller devam etmektedir. Yasama organlarında ortalama % 18 düzeyinde seyreden kadın temsilci oranı, temsil adaletini sağlamaya henüz uzak olunduğunu ortaya koymaktadır.

Liberal demokratik düzenlerde demokratik standartların güçlenmesi için azınlıkların siyasi sistem içine alınması ve parlamentolarda temsili büyük önem taşır. Azınlıkların, toplumsal yaşamda varlıklarını gerçekleştirebilmeleri için azınlıkların temsilcilerinin siyasi yelpazeye, kamu yaşamına ve karar alma mekanizmalarına tam olarak katılması gerekir. Ancak günümüzde azınlıklar hâla seçim reformlarından, anayasa yapımından ve hükümetlerin oluşması sürecinden dışlanmaktadır. Serbest olarak nitelendirilen seçimler, tüm grup ve çıkarların özellikle de azınlıkların haklarını garanti altına alamamaktadır.

Temsilcilerin parlamentonun işleyişi sürecindeki rolleri ikilem yaratacak bir nitelik taşımaktadır. Meclis çalışmalarını anlamlı hale getirecek bir müzakere ve tartışmanın olması için temsilcilerin bireysel iradelerine uygun olarak toplumun çıkarına gördükleri görüşü özgürce dile getirmeleri gereklidir. Bu ise milletvekilinin zaman zaman kendi partisi ile ters düşmesi ve partiden atılma riskini göze alması anlamına gelecektir. Böyle bir riski alamayan temsilcilerden

oluşan bir parlamentonun ise ne kadar ciddi bir “halk meclisi” olduğu tartışmalı hale gelmektedir.

Parlamentoların elitist karakteri liberal demokratik düzenlerin temsil niteliğini zaafa uğratan önemli bir problemdir. Pareto’nun, “Tüm yönetimler oligarşik bir nitelik taşır. Yönetimlerin birbirinden farkı sadece yönetilenlerin itaati için uydurdukları mitoslardır.” (Mosca, 1968, s.331) değerlendirmesi değerinden bir şey yitirmemiştir. Sıradan bireyler, irrasyonel ve ortak çıkarı bilmeyen varlıklar olarak görüldüklerinden bunların doğrudan yönetime gelmesi de arzu edilmez. Dahası, yöneticilerin yönetilenlerce belirlenmesinin en aza indirilmesi seçkinler için önemli bir arayış konusudur.

Çıkar grupları, güçlülerin egemenliğinin geçerli olduğu günümüzde, parasal gücü kullanarak parlamento üzerinde etkili olmaya çalışırlar. Bu gruplar çıkarların azamileştirilmesi için kamu çıkarına aykırı olsa da lobicilik faaliyetlerinde bulunmaktan kaçınmamaktadırlar. Kimi güçlü parlamenterler, lobi faaliyetlerinin amacına uygun faaliyette bulundukları gibi, kendi çalışma arkadaşlarını da etkileyerek ve onlara da birtakım çıkarların sağlanmasına yardımcı olarak yasaların istenilen şekilde çıkarılmasını sağlayabilmektedir. Bu yüzden demokratik rejimlerde çıkartılan pek çok yasa ve idari karar gerçekte toplumun çıkarına değil, belli grupların çıkarına hizmet edecek biçimde düzenlenmiştir. Dolayısıyla liberal demokrasilerde toplumsal yararın çok fazla dikkate alındığını düşünmek mümkün değildir. Çıkarılan yasaların kendilerini dikkate almadığı kitleler bu yüzden temsil edilmekten uzaktır.

Liberal demokrasilerde “temsil”i “istikrar” adına feda etmekten kaçınılmamaktadır. Toplumsal düzenin devamının önemi ve kaotik bir toplumun sakıncaları hatırlatılarak bu fedakârlığın kaçınılmazlığı vurgulanır. Ancak herkesin eşit oy hakkına sahip olduğu çağdaş toplumlarda istikrar için hangi siyasi görüşün feda edileceği meselesi ucu açık bir sorun olarak orta yerde durmaktadır.

Koalisyon hükümetlerinin erken bozulma ihtimaline karşı, seçim formülleri ve seçim sistemiyle geliştirilen istikrar mekanizmaları sayesinde güçlü tek parti

iktidarlarının oluşmasına zemin hazırlanır. Bu ise, özellikle parlamenter rejimlerde yürütmenin güçlenmesi suretiyle parlamentoların işlevsizleşmesine yol açar ve toplumsal taleplerin bir kısmının askıya alınması sonucunu doğurur. Bu durum, liberal demokrasilerin hükümet krizlerinden korunmak için temsil krizine razı olduğunu ortaya koymaktadır.

Liberal demokratik düzenlerin, liberalizm ile demokrasi arasındaki gerilimden kaynaklanan yapısal sorunu köklü biçimde çözmeleri mümkün görünmemektedir. Ancak bu yönetimlerin siyasi felsefesini oluşturan halk katılımının artırılması ve temsil olgusunun güçlendirilmesi, daha tutarlı ve sağlam bir siyasi düzenin oluşmasına katkı sağlayabilir. Siyasi temsil olgusunun güçlendirilmesi ise bu olgunun formları olan siyasi partilerin ve parlamentoların halk ile yönetim arasındaki etkileşimin etkin kurumları haline getirilmesi ile mümkündür.

Siyasi partiler, halkın siyasal iktidara erişiminin basamakları olma işlevini yerine getirebilir. Ancak bu işlevin yerine gelmesi parti organizasyonunun ve işleyişinin oligarşik karakterinin değiştirilmesine bağlıdır. Oligarşik eğilimler taşıyan kişilerin parti yönetiminden uzak tutulması, bunun için de kendi kendini yönetme becerisine ve özgüvenine sahip bir seçmen kitlesinin oluşması önemlidir. Siyasal bilince sahip bir toplumun oluşturulması yani eğitim düzeyinin yükseltilmesi ile bunu gerçekleştirmek mümkündür. Diğer taraftan etkin bir temsil ve siyasal katılım için, toplumda çoğulcu ve katılımcı bir siyasal atmosferin hâkim kılınması gereklidir. Bu da seçim barajları ve parti kapatma gibi antidemokratik uygulamaların kaldırılmasını, siyasal partilerin “radikal” yaftasıyla siyasi yarışın dışına itilmemesini gerektirmektedir.

Halkın siyasi temsil platformları olarak parlamentoların temsil kapasitesinin artırılması yaşanan temsil krizin hafiflemesine yardımcı olacaktır. Bu yolda, parlamentolar, toplumu “yönetmeyi” kendine vazife bilen yönetici elitlerin kamusal kararlarını meşrulaştırma ve halka benimsetme rolünden sıyrılmalı ve halkın talep ve ihtiyaçlarını kamusal kararlara dönüştürme organı gibi çalışmalıdırlar. Parlamentoların, gruplar ve sınıflar arasındaki çıkar

çatışmalarının üzerinde tarafsız bir güç görünümü vermekten vazgeçmesi, işine gelmeyen farklılıkları inkâr etmekten kaçınması gerekir. Bunun yerine toplumda birbirine aykırı sosyo ekonomik çıkarların kabulüne dayanan ve bu çıkarların çatışmasını açıkça yansıtan bir müzakere ve karar alma kurumları olarak çalışmaları gerekir.

Farklılıkların tam olarak yansıtılması ve çıkarların gerçek temsili açısından kadınların yasama organlarında eşit temsiliyi sağlamak, azınlıkların katılımlarını artırıcı önlemler almak, istikrar-temsili dengesinde temsili ikinci planda tutmamak ve parlamentoyu elitist profile sahip karakterinden kurtarmak önem taşımaktadır. Özellikle parlamenter rejimlerde, parti disiplini nedeniyle yaşanan parti hegemonyası, milletvekillerinin kişisel iradelerini ortadan kaldırmakta ve alınan siyasi kararların parti lideri veya lider kadrosu tarafından belirlenmesi ve dikte ettirilmesine yol açmaktadır. Temsilcilerin toplum adına verilecek kararlarda, bağımsız bir iradeye sahip olması ve bu bağımsızlığın parlamento müzakerelerine yansıtılması gereklidir. Çünkü siyasi temsil, milletvekilleri üzerinden değil de siyasal partiler üzerinden gerçekleşirse, milletvekillerinin parlamentodaki oturumları anlamsız hale gelecektir. Toplumsal yaşamın tamamı hakkında alınan kararların sağlıklı ve isabetli olması için milletvekillerinin etkin bir rol üstlenmeleri ve liderlerinin oy makineleri değil siyasi temsili gerçek aktörleri olmaları gereklidir.

KAYNAKÇA

- ABRAMSON, Paul R; ALDRICH, John H. (1982). John H. “The Decline of Electoral Participation in America” The American Political Science Review, Vol.76, No.3, pp.502–521.
- AĞAOĞULLARI, M. Ali. (1989). Eski Yunanda Siyaset Felsefesi, Ankara: V Yay.
- AĞAOĞULLARI, M.Ali. (1991). “Demokratik Mitoslar: Halk –Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil, AÜ. SBF. Dergisi, Cilt: XLVI, Sayı:1–2, ss.22–29.
- AĞAOĞULLARI, M.Ali. (1986). “Halk ya da Ulus Egemenliği’nin Kuramsal Temelleri Üzerine Birkaç Düşünce”, AÜ. SBF. Dergisi, Cilt: 41, Sayı:1–4, ss.131–152.
- AKE, Claude. (1994). “Demokrasinin Değerini Azaltmak” Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler, Ed. Larry Diamond ve Marc F. Plattner, Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı Yay.
- AKTAN, Coşkun Can. (1999). Kirli Devletten Temiz Devlete, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- ALİEFEDİOĞLU, Yılmaz. (1999). “Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri İktidarı” Mülkiye Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 219, ss.98–114.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz. (2000). “Ahlak ve Siyaset”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:24, Sayı:224, s.115–136 <http://www.mulkiyederigi.org/>, (E.T. 26.03.2008).
- ALIONESCU, Ciprian-Calin. (2004). “Parliamentary Representation of Minorities in Romania” Southeast European Politics, Vol. V. No. 1, pp.60–75.
- ALTUĞ, Yılmaz. (2003). Parlamento Hukuku, İstanbul: Çağlayan Basımevi.

- ARAP, İbrahim. (2002). Temsili Demokrasi-Temsil Krizi ve Governance, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- ARNHART, Larry. (2005). Siyasi Düşünce Tarihi Platodan Rawls'a, Çev. Ahmet Kemal Bayram, Ankara: Adres Yay.
- ATEŞ, Toktamış. (1997). "Siyasette Yozlaşma" Yeni Türkiye, Sayı 13.
- AU NEWS, American University, 4400 Massachusetts Avenuei, NW, Washington, DC.20016–8135.
- AYDOĞAN, Metin. (2003). "Küreselleşme ve Siyasi Partiler, Müdafaa-i Hukuk Dergisi, Sayı: 62.
- BALCI, Ali. (2001). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem Teknik ve İlkeler, 5.Baskı, Ankara: Pegem A Yay.
- BARBER, Benjamin. (1995). Güçlü Demokrasi-Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset, Çev. M.Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- BATUM, Süheyl. (2000). "1990'larda Dünyada ve Türkiye'de Siyasal Rejim Tartışmaları", Siyasal Rejim Tartışmaları, Koordinatör: Nihal İncioğlu, İstanbul: TESEV Yay.
- BAYRAMOĞLU, Sonay. (1998). Parlametonun Krizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BENHABIB, Seyla. (1999). Demokrasi ve Farklılık- Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yay.
- BERGER, Peter L. (1994). "Demokratik Kapitalizmin Şüpheli Zaferi" Larry Diamond ve Marc F.Plattner, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler, Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.

- BERRINGTON, Hugh. (1985). "New Parties in Britain: Why Some Live and Most Die?", *International Political Science Review*, Sage Publications, Vol.6, No.4, New Political Parties, pp.441-461
- BLAIS, Andre; GİDENGİL, Elisabeth. (2004). "Where Does Turnout Decline Come From?" *European Journal of Political Research*, 43: 221–236.
- BOUTHOL, Gaston. (1968). "1914'ten Sonraki Siyasi Doktrinler", *Siyasi Doktrinler Tarihi*, Çev. Semih Tiryakioğlu, İkinci basım, Ankara: Varlık Yay.
- BOZDAĞ, Muhammed. (2004). *Türkiye'de Siyasi Parti Kapatma*, Ankara: Nobel Yay.
- BURNSTEIN, Paul; LINTON, April. (2002). "The Impact of Political Parties, Interest Groups and Social Movement Organisations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns", *Social Forces*, Vol. 81, No.2, , pp.381–408. University of North Carolina Press.
- CASSEL, Carol A. (1987). "The Nonpartisan Ballot and the Decline of American Parties: A Contextual Effect?" *Political Behavior*, Vol.9, No.3, pp.246–256, Published by. Springer.
- CEVİZCİ, Ahmet. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay.
- CHANDHOKE, Neera. (2005). "Revisiting the Crisis of Representation Thesis: The Indian Context" *Democratization*, Vol.12, No.3, pp.308–330.
- CHOMSKY, Noam. (1999). *Medya Gerçeği*, Çev. A.Yılmaz, İstanbul: Tüm Zamanlar Yay.
- COHEN, Joshua. (1999). "Müzakereci Demokraside Usul ve Esas" *Demokrasi ve Farklılık / Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*, Ed. Seyla Benhabib, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yay.

- COLLINI, Stefan. (1983). *That Noble Science of Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- COTT Donna Lee Van. (2003). "Institutional Change and Ethnic Parties in South America", *Latin American Politics and Society*, Vol.45, No, 2, pp.1–39, Blackwell Publishing on behalf of the Center for Latin American Studies at the University of Miami.
- CRICK, Bernard. (1964) *In Defence of Politics*, Harmondsworth: Penguin.
- ÇAM, Esat. (1993). *Devlet Sistemleri*, Ankara: Der Yay.
- ÇARKOĞLU, Ali, Tarhan Erdem; KABASAKAL, Mehmet. (2000). " Türkiye'de Yeni Bir Parti Sistemine Doğru: Siyasi Partiler Kanunu Parti Örgütleri Ve Parti İçi Demokrasiden Beklentiler" *Siyasi Partilerde Reform*. Ankara: TESEV Yay.
- DAHL, Robert. (1994). "Serbest Piyasa Neden Yeterli Değildir?" *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler* Ed. Larry Diamond ve Marc F.Plattner, Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.
- DAHL, Robert. (2001). *Demokrasi Üstüne*, Çev.: Betül Kadioğlu, Ankara: Phoenix Yay.
- DAHL, Robert. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev.: Levent Köker, Ankara: Yetkin Basımevi.
- DANOVAN, Josephine. (2005). *Feminist Teori*, Çev.A.Bora, M.Ağduk-Gevrek, F.Sayılan, İstanbul: İletişim Yay.
- DEMİRCİ, Süleyman; KÖSELİ, Mutlu. (2009). "İkincil Veri ve İçerik Analizi", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ed.Böke, Kaan, İstanbul: Alfa Yay.

- DIAMOND, Larry; PLATTNER, Marc F. (1994). Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler, Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.
- DURGUN, Şenol. (2005). Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü, Ankara: Alter Yay.
- DUVERGER, Maurice. (1965). Politikaya Giriş, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yay.
- DUVERGER, Maurice. (1995). Siyasal Rejimler, Çev. Teoman Tunçdoğan, İletişim Yay.
- DUVERGER, Maurice. (1993). Siyasi Partiler, Dördüncü Basım, Çev. Ergun Özbudun, Ankara. Bilgi Yay.
- DÜLGER, Mehmet. (1997). “Siyasetin Finansman Kaynakları” Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:3, Sayı 13.
- DYE, Thomas R. (1978, May). “Oligarchic Tendencies in National Policy-Making: the Role of the Private Policy-Planning Organizations” The Journal of Politics, Cambridge University Press, Vol. 40, No.2, pp. 309–331.
- DYE, Thomas R. (1984, Nov). “Party and Politics in the States, The Journal of Politics, Vol. 46, No.4, pp.1097–1116.
- ENES, Mucteba. (1996). “Onurunu Yitiren Siyaset” Aksiyon, Sayı 82. ET. 14.05.2009 <http://www.aksiyon.com.tr/news-1602-onurunu-yitiren-siyaset.html>
- ERDOĞAN, Mustafa. (2007). Anayasa Hukuku, 4. Baskı, Ankara: Orion Yay.
- ERDOĞAN, Mustafa. (1999). Anayasal Demokrasi, 3.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

ERDOĞAN, Mustafa. (2000). Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, 2.Baskı, Ankara: Liberte Yay.

EROĞUL, Cem. "Anayasa Mahkemesi ve Siyaset", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı:163, ss.33–38 <http://www.mulkiyederigi.org/>. (E.T.: 26.03.2008).

EROĞUL, Cem. (1993). Anatüzeze Giriş, Ankara: İmaj Yay.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki. (2004). Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, İstanbul: Sosyal Yay.

Facts about Germany, <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/home1.html>

FARREL, David M; SCULLY, Roger. (2007). Representing Europe's Citizens? Electoral Institutions and the Failure of Parliamentary Representation, Oxford: Oxford University Press.

FOREST, Benjamin. (2001, Mar). "Mapping Democracy: Racial Identity and the Quandary of Political Representation, Annals of the Association of American Geographers, Vol.91, No.1. pp.143–166, Taylor-Francis Lmd. Press.

FUKUYAMA, Francis. (1989). "The End of History?" The National Interest.

FUKUYAMA, Francis. (1994). "Kapitalizm ve Demokrasi: Kayıp Bağlantı" Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler Ed. Larry Diamond ve Marc F.Plattner, Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.

GENÇKAYA, Ömer Faruk. (2000). "Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlandırılması", Siyasi Partilerde Reform, İstanbul: TESEV Yay.

GENÇKAYA, Ömer Faruk. (2000). "Türkiye'de Parlamento Reformu: Tarihsel Bir Değerlendirme" TBMM'nin Etkinliği, İstanbul. TESEV Yay.

- GOULD, Carol C. (1999). “Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili” Demokrasi ve Farklılık / Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması, Ed. Seyla Benhabib, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yay.
- GÖZLER, Kemal. (2007). Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa: Ekin Kitabevi Yay.
- GÖZLER, Kemal. (2005). Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 3.Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yay.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref. (2007). Anayasa Hukuku, 15.Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- GRAHAM, B.D. (1993). Representation and Party Politics, Ed.by Gillian Peele, Blackwell Publishers, Oxford, UK.
- GÜNEŞ, Turan. (1956). Parlamenter Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi, İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.
- GÜNGÖR, Süleyman. (2001). Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Politikacı-Aydın İlişkisi, Ankara: Nobel Yay.
- GÜRBÜZ, Yaşar. (2007). Karşılaştırmalı Politik Sistemler, Üçüncü Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- GÜRBÜZ, Yaşar. (2008). Siyasal Sosyoloji, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki. (2008) “Constitutional Court and the Closure of Political Parties in Turkey” Policy Brief SETA (Foundation for Political, Economic and Social Research) May, No.13.
- HARDER, Stephen. (1986, Jul). “Finance in the Liberal Republic: Representation, Equality and Deregulation, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.486, pp.49–63
- HATİPOĞLU, Atakan. (2007). Parlamentoda Sosyal Kesimlerin Temsil Edilebilirliği ve Parlamenter Kimliği: Türk Parlamento Sistemine Yönelik Bir Alan Araştırması, Doktora tezi, İzmir.

- HEATH, Rosenna Michelle, Leslie A.SCHWİNDT-BAYER. (2005). "Women on the Sidelines: Women's Representation on Committees in Latin American Legislatures", American Journal of Political Science, Vo. 49, No. 2 Apr. pp.420–436, Published by Midwest Political Science Association.
- HETHERINGTON, Marc J. (1998). The Political Relevance of Political Trust, The American Political Science review, Vol.92, No. 4 (Dec.1998) pp.791–808, Published by: American Political Science Association.
- HEYWOOD, Andrew. (2006). Siyaset, Çev: Bekir Berat Özipek, Bican Şahin vd. Ankara: Liberte Yay.
- HIRST, Paul. (1990). Representative Democracy and Its Limits, Cambridge: Polit Press.
- HOCHSTETLER, Kathryn, FRIEDMAN, Elisabeth Jay. (2008). "Can Civil Society Organizations Solve the Crisis of Partisan Representation in Latin America" Latin American Politics-Society, University of Miami, Blackwell Publishing.
- HOLLIS, Christopher. (1950). Can Parliament Survive?, London: Chiswick Press.
- Inter Parliamentary Union (IPU). (2009). "Women in National Parliaments" Situation as of 2009, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> (E.T. 12.06.2009).
- IŞIKLI, Alpaslan. (1999). "Cumhuriyet ve Laiklik (Yargıtay Başkanı Sami Selçuk'un Açış Konuşması Üzerine). Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:23, Sayı:219, s, 71-84, <http://www.mulkiyederigi.org/> (E.T. 26.03.2008).
- İBA, Şeref; BOZKURT, Rauf. (2004). 100 Soruda Parlamento- Türk Parlamento Hukukuna Giriş, Ankara: Nobel Yay.
- İNSEL, Ahmet. (2001, 22 Nisan). Büyük Bunalım ve Güvensizlik, Radikal İki.

JUDGE, David. (1999). Representation: Theory and Practice in Britain, London 1999, Published by Routledge.

KALAYCIOĞLU, Ersin. (1999) “Siyasal Rejim Tasarımı ve Demokrasi”, Türkiye’de Siyasal Rejim Tartışmaları, s.9.
www.tesev.org.tr/dosyalar/siyasi_rejim/turkiyede_siyasal_rejim_tartismalari. (E.T: 06.04.2008).

KAPTIKAÇTI, Beyhan; GEZER, Hasan Cihat vd. (Mart, 2008). “Siyasi Partilerin Kapatılması Konusunda Türkiye ve Bazı Ülkelerdeki Yasal Düzenlemeler”, TBMM Araştırma Merkezi Raporu.

KAYNAK, Mahir,(1997). “Kirli Siyaset” s.700. Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:3, Sayı: 13.

KENWORTHY, Lane; MALAMİ, Melisa. (1999, Sep.). “Gender Inequality in Political Representation: A Worldwide Comparative Analysis, Social Forces, Vol. 78, No. 1, pp. 235–268

KERVEGAN, Jean François. (2003). “Demokrasi” Siyaset Felsefesi Sözlüğü Philippe Raynaud ve Stephane Rials, İletişim Yay., Çev: İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil vd. İstanbul.

KEYMAN, E.Fuat. (2000). Türkiye ve Radikal Demokrasi, İstanbul: Alfa Yay.

KILIÇ, Haşim. (1997). “Parti İçi Demokrasi” Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 13.

KIRATLI, Metin. (1982). “Anayasa Mahkemeleri ve Siyasal Polemikler” AÜ. SBF. Dergisi, Cilt: XXXVII, Sayı:3–4, s:125–129.

KIŞLALI, Ahmet Taner. (2006). Siyasal Sistemler-Siyasal Çatışma ve Uzlaşma 7. Baskı, Ankara: İmge Yay.

KUTLU, Mustafa. (2001). Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri-Gelişimi, Hukuk Devletin Kökenleri, Ankara: Seçkin Yay.

- LACOMBE, Roger. (1962). *Demokrasi Buhranı*, Çev. Suat Erginer, İstanbul: Anıl Yay.
- LEVITSKY, Steven; CAMERON, Maxwell A. (2003). "Democracy without Parties? Parties and Regime Change in Fujimori's Peru" *Latin American Politics and Society*, Vol. 45, No.3 pp.1–33, Blackwell Publishing on behalf of the center for Latin American Studies at the University of Miami,
- LIJPHART, Arendt. (2006). *Demokrasi Motifleri*, Çev. Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, İstanbul: Salyangoz Yay.
- LIPSET, Seymour Martin. (1994). "Son Düşünceler" *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler* Ed. Larry Diamond ve Marc F.Plattner, , Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.
- MAINWARING, Scott. (1990). *Politicians, Parties and Electoral Systems*: Stanford University Press.
- MAINWARING, Scott. (1999). *Rethinking Party Systems in the Third Wave Democratization: The Case of Brazil*, p.324-327. Stanford: Stanford University Press.
- MAINWARING, Scott; BEJANARO, Ana Maria; LEONGOMEZ, Eduardo Pizarro. (2006). *The Crisis of Democratic Representation in the Andes*, California: Stanford University Press.
- MAIR, Peter. (1995). "Political Parties, Popular Legitimacy and Public Privilege" in *The Crisis of Representation In Europe*. (ed.by Jack Hayward) London: Published by Frank Cass Ltd.
- MANIN, Bernard. (1997). *The Principles of Representative Government*, Cambridge: Cambridge University Press.

MARSHALL, Gordon. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

MARSHALL, John D.; FISHER, Stephen. (2008). "Globalization and the Turnout Decline in Advanced Industrialized Democracies 1960-2000", Presentation for "Elections, Public Opinion and Parties Conference, Manchester,
<http://www.epop08.com/papers/documents/MarshallFisherEPOP08.pdf>

(E.T. 16.08.2009)

MAY, John D. (1965, Jun) Democracy, Organization, Michels, "The American Political Science Review, Published by. American Political Science Association, Vol.59, No.2, pp.417-429.

MELEN, Mithat. (1997). "Demokrasi", Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:3, Sayı: 17.

MICELI, Vincenzo. (1946). Modern Parlamentolar, Çev. Atıf Akgüç, Ankara: Ulus Basımevi.

MILIBAND, Ralph. (1994). "Sosyalist Alternatif" Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler Ed. Larry Diamond ve Marc F.Plattner, , Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.

MILL, John Stuart. (2006). Considerations on Representative Government, Michigan: University of Michigan Press.

MILLARD, Frances. (2004). Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe, New York: Palgrave Macmillan.

MONTESQUIEU. (1963). Kanunların Ruhu Üzerine, Cilt: I, Çev. Fehmi Baldaş, Ankara: Milli Eğitim Basımevi,

MOSCA, Gaetano. (1968). Siyasi Doktrinler Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, İkinci Basım, Ankara: Varlık Yay.

MOUFFE, Chantal. (2000). *The Democratic Paradox*, London: Verso Press.

NAVOT, Suzie. (2008). "Fighting Terrorism in the Political Arena", *Journal of Party Politics*, vol.14. No.6, pp 745–762.

NEWTON Kenneth, and NORRIS, Pippa. (2000). "Confidence in Public Institutions: Faith, Culture or Performance?" Susan J. Pharr, Robert D. Putnam, *Disaffected Democracies: What's Troubling The Trilateral Countries?* Princeton: Princeton University Press.

NORRIS, Pippa. (1985). "Women's Legislative Participation in Western Europe" *West European Politics*, 8:90–101.

ORTAYLI, İlber, (1994). "Toplumumuz ve Siyasi Partiler" *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı.1.

ÖRS, Birsen. (1997). "Siyasal Temsil ve Demokrasi" *İktisat Dergisi*, S:274, s.24–34.

ÖZBUDUN, Ergun. (1995). "Seçim Sistemleri ve Türkiye" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 1, s. 521–539.

ÖZBUDUN, Ergun. (1977). "Siyasi Partiler", Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay.

ÖZBUDUN, Ergun. (1995). *Siyasi Partiler ve Demokrasi*, Sempozyum, TESAV.

ÖZBUDUN, Ergun. (1998). *Türk Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Ankara: Yetkin Yay.

ÖZÜERMAN, Tülay. (1999). "Türkiye'de Siyasal Partilerin Yeniden Yapılanması" *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt:XXIV, Sayı:222, s.153–164, <http://www.mulkiyedergi.org/>. (E.T.: 26.03.2009).

PARETO, Vilfredo. (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*, Çev.: Merve Zeynep Doğan, Ankara: Doğu Batı Yay.

PARLA, Taha. (1986). *Demokrasi, Anayasalar, Partiler ve Türkiye'nin Siyasal Rejimi Üzerine Yazılar*, İstanbul: Onur Yay.

Parliament: The political institution

<http://www.parliament.uk/about/history/institution.cfm>

PAXTON, Pamela. (1997). "Women in National Legislatures: A Cross- Nasitonal Analysis." *Social Science Research*, 26: 442–64.

PAXTON, Pamela; (2003, Sep). KUNOVICH, Sheri, "Women's Political Representation: The Importance of Ideology, Social Forces, Vol. 82, No. 1, pp.87-113, University of North Carolina Press.

PHILLIPS, Anne. (1999). "Farklılığa Nasıl Yaklaşmalı, Fikirler Politikası mı Yoksa Mevcudiyet Politikası mı?" *Demokrasi ve Farklılık / Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*, Ed. Seyla Benhabib, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, , İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yay.

PHILLIPS, Anne. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*, Çev. Alev Türker, İstanbul: Metis Yay.

PITKIN, Hanna, F. (1967). *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press.

PLATON. (2005). *Devlet*, Çev.: Cenk Saraçoğlu, Veysel Atayman, İstanbul: Bordo Siyah Yay.

POSNER, Paul W. (1999). *Popular Representation and Political Dissatisfaction in Chile's New Democracy*, *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol.41, No.1, pp.79–85.

PRZEWORSKI, Adam (1994). "Neoliberal Yanılgı" *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler* Ed. Larry Diamond ve Marc F.Plattner, Çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.

PUDDINGTON, Arch. (2009, Apr). "The 2008 Freedom House Survey: A Third Year of Decline, Journal of Democracy, Vol.20, No: 2, pp. 93–107. John Hopkins University Press.

Radikal Gazetesi. (2001, 21 Mart) Tek Yol Online Demokrasi. <http://www.radikal.com.tr/2001/03/21/dis/04tek.shtml>.

RAYNAUD, Philippe; RIALS, Stephane. (2003). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, Çev: İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil vd. İstanbul: İletişim Yay.

REJALI, Darius. (2007). Torture and Democracy, Princeton: Princeton University Press.

REYNOLDS, Andrew. (2006). "Electoral Systems and the Protection and Participation of Minorities" Report of Minority Rights Group International, pp.5–28.

ROUSSEAU, Jean Jacques. (1990). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, Çev. Rasih Nuri İleri, İstanbul: Say Yay.

ROUSSEAU, Jean Jacques. (1958). The Social Contract Discourses, Translated by G.D.H. Cole,. London: J. M. Dent and Sons Ltd. Press.

RUSH, Michael, (2001). The Role of the Member of Parliament Since 1868, New York: Oxford University Press.

RYDEN, David. (1996). Representation in Crisis: The Constitution, Interest Groups, and Political Parties, State University Of New York Press.

SABATINI, Christopher. (2003, Apr). "Latin America's Lost Illusions- Decentralization and Political Parties" Journal of Democracy, Vol.14, No:2, pp.138–150.

SABUNCU, Yavuz. (2007). Anayasaya Giriş, 13. Baskı, Ankara: İmaj Yay.

SABUNCU, Yavuz. (2006). "Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları" Anayasa Yargısı Dergisi, s.191–197, 2006.

<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg23/sabuncu.pdf> (E.T. 10.06.2009)

SAN, Coşkun. (2006). “Yasallık ve Meşruluk Ölçütleri Açısından AKP”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:XXX, Sayı:252, s.33-46, <http://www.mulkiyederigi.org/>, (E.T.: 26.03.2008).

SANCAR, Serpil. (2006, Mar). “Kadınların Siyasal Temsili Nasıl Mümkün?” bianet (Bağımsız İletişim Ağı) resmi internet sitesi, <http://bianet.org/bianet/kadin/76673-kadinlari-siyasal-temsili-nasil-mumkun>

SARIBAY, Ali Yaşar. (1997). 99 Soruda Siyasal Partiler, Radikal Yay.

SARTORI, Giovanni. (1996). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev.Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yay.

SAVCI, Bahri. (1947). “Parlamentar Rejimli Hükümetin Unsurları”, AÜ. SBF. Dergisi, Sayı:1, Cilt: IV, s.24–67.

SAWER, Marian. (2000, Oct). “Parliamentary Representation of Women: From Discourses to Justice to Strategies of Accountability”, International Political Science Review, Sage Publications Ltd.Vol. 21, No.4, pp. 361–380.

SAWYER, Katherine A. (2003) Rejection of Weimerian Politics or Betrayal of Democracy? Spain’s Proscription of Batasuna Under the European Convention on Human Rights, American University Law Review, Vol.52, pp.1532–1580.

SAYARI, Sabri. (1977). Parlamenter Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri, Doçentlik Tezi, İstanbul.

SCAFF, Lawrance A. (1981, May) “Max Weber and Robert Michels, The American Journal of Sociology, Vol.86, No.6, pp.1269–1286, The University of Chicago Press,

- SCHLESİNGER, Joseph, A.(1984, May). "On the Theory of Party Organization", The Journal of Politics, Vol.46, No.2, pp.369–400.
- SCHMITT, Carl. (2006). Parlamenter Demokrasinin Krizi, Çev. A.Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi.
- SCOTT, Mainwaring; SCULLY, Timothy R. (1995). Introduction: Party Systems in Latin America. In Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America, ed. Mainwaring and Scully, 1–34. Stanford: Stanford University Press.
- SELÇUK, Sami. (1999). "Dar Ufuklu Demokrasiyle Yetinmenin Bunaltıcı Dayanılmazlığı", Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:5, Sayı: 29.
- SELÇUK, Sami, "Kamu Yönetimi", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:XXI, Sayı:201, s.23–27, <http://www.mulkiyederigi.org/> (E.T. 26.03.2008).
- SHAFER, Byron E. (1991, Jul). "Roberto Michels, Vilfredo Pareto and Henry Jones Ford: Classical Insights and the Structure of Contemporary American Politics" International Political Science Review, Vol.12, No.3, pp.185–218, Sage Publications.
- SHOCKLEY, John S. (2003, Mar) ,Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy. 2(1): 115–119.
- SHUTT, Harry. (2003). Yeni Bir Demokrasi-İflas Etmiş Dünya Düzenine Alternatifler, Çev. Mahmut Tekçe, Bilge Gürsu Nomer, İstanbul: Kitap Yay.
- SILITSKI, Vitali. (2009). Reading Russia: Tools of Autocracy, Journal of Democracy, Vol.20, No:2, April, Johns Hopkins University Press.
- SILK, Paul and WALTERS, Rhodri. (1998). How Parliament Works, 4th Edition, Essex: Addison Wesley, Longman Limited

- SIAROFF, Alan. (2000, Apr). "Women's Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies" , International Political Science Review, Vol. 21, No.2, pp.197–215.
- STROM, Kaare MÜLER, Wolfgang C. (2000). "The Keys to Togetherness: Coalition Agreements in Parliamentary Democracies", The Uneasy Relationships Between Parliamentary Members and Leaders, Ed. Lawrance D. Longley, Reuven Y. Hazan, London: Frank Cass Co. Ltd.
- SUNGURLU, M.Oltan. (1999). "Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü" Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:5, Sayı: 29, ss.59–65.
- ŞAHİN, Yeşim Edis (1999). Postmodern Durum ve Kamu Yönetimi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- ŞAYLAN, Gencay. (2008). Temsili Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi, Ankara: İmge Yay.
- ŞENEL, Alâeddin. (1994). Çağdaş Siyasal Akımlar-Liberalizm, Anarşizm, Sendikalizm, Sosyalizm, Faşizm, Demokrasi, Diktatörlük, Teokrasi, Ankara: İmaj Yay.
- ŞENER, Abdüllatif. (1995). "Siyasi Partilerde Liderlik, Yatay İlişkiler ve Yasaklar Sorunu", Siyasi Partiler ve Demokrasi, Sempozyum, Ankara: TESAV Yay.
- ŞENER, Orhan, "Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı:201, s.23-27 <http://www.mulkiyederigi.org/> (E.T.: 27.03.2008)
- TEKELİ, Şirin. (2005). Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası: Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye, İstanbul: KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) Yay.
- TEKİN, Yusuf; ÇİFTÇİ, Sabri, "Temsil Krizi Tartışmalarına Bir Katkı: 22.Dönem TBMM'ndeYapılan Bir Alan Araştırmasının Sonuçları Işığında Türk

Siyasal Yaşamında Demokratik Temsil İlkesinin Görünümü, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, ss. 69–90.

TETTEH, Edmund. (2008). “Election Statistics: UK 1912–2008, House of Common Library, Research Paper, 1 February
<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2008/rp08-012.pdf>

TEZİÇ, Erdoğan. (2005). Anayasa Hukuku (Genel Esaslar). 10.Baskı, İstanbul: Beta Yay.

TEZİÇ, Erdoğan. (1980). Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.

The phrase finder, <http://www.phrases.org.uk/meanings/288200.html>. (E.T.: 14.03.2008).

TİMUR, Taner, (2000). Küreselleşme ve Demokrasi Krizi, İkinci Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

TOPRAK, Binnaz. (1987). “Demokrasi ve Parlamento” Milli Egemenlik Sempozyum ve Panellerde Sunulan Bildiriler, Türkiye Cumhuriyeti ve Milli Egemenlik Sempozyumu Kitabı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.

TOURAINÉ, Alain. (2000). Demokrasi Nedir? İkinci Baskı, Çev. Olcay Kunal, İstanbul.

TRIPP, Aili Mari. (2001, Jul). “The New Political Activism in Africa” Journal of Democracy, Vol.12, No: 3, p.141–155.

TURAN, İlter. (1978, Haz) “Parlamentar Demokrasiye Denetim İşlevi ve Türkiye” AÜ. SBF. Dergisi, C.33, No:1–4

TURHAN, Mehmet. (2002, Mar) “Siyasi Partilere İhtar” AÜ SBF Dergisi, ss.137–155.

- TÜRE, İlknur. (2001). "Koalisyon Hükümetlerinde Başbakanlık", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:25, Sayı:227, s.71-86, <http://www.mulkiyederigi.org/> (E.T. 26.03.2008).
- Türkçe Sözlük. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- TÜRKÖNE, Mümtazer. (2007). Siyaset, 7.Baskı, Ankara: Lotus Yay.
- UNDP. (1995). Human Development Report 1995, Oxford University Press.
- UNDP. (2001)Guidebook on Strenghtening the Representative Capacity of Legislatures, National Democratic Institute for International Affairs in Conjunction with the United Nations Development Programme, 2001.
- USAID (2000) "Handbook on Legislative Strenghtening", Center for Democracy and Governance, Bureau for Global Programs, Field Support and Research, U.S.Agency for International Development, Washington, February, 2000.
- VERGİN, Nur. (2000). "Türkiye'de Parlamenter Sistemin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Ankara: TİSK Yay.
- WARE, Alan. (1992). "Activist-Leader Relations and the Structure of Political Parties: "Exchange" Models and Vote-Seeking Behaivour in Parties, British Journal of Political Science, Vol.22, No.1, pp.71–92, Cambridge University Press.
- WEAVER, R.Kent. (1997). "Representation in the Canadian House of Commons, Canadian Journal of Political Science, Vol.30, No.3. pp.473–512, Canadian Political Science Association Press.
- WEBER, Max. (1968). Economy and Society, New York: Bedminster Press.
- WRIGHT, J.Skelly, (1982, May). "Money and the Pollution of Politics: Is the First Amendmend an Obstacle to Political Equality?" Columbia Law Review, vol.82, pp.622–625.

- YAĞIZ, Süleyman. (1997). "Siyasette Yozlaşma, Feodal Zihniyet ve Bazı Öneriler" Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 13.
- YAYLA, Atilla. (2001). "Parlamentonun Üstünlüğü: Nereye Kadar?", Demokrasiyi Koruma Klavuzu, Ankara: Liberte Yay.
- YILMAZ, Aytekin. (2003). Çağdaş Siyasal Akımlar, Ankara: Vadi Yay.
- YILMAZ, Şiir. (1998). "Rant Arayışları ve Demokrasi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:XXII, Sayı:206-209, s.50-55, <http://www.mulkiyederqi.org/>. (E.T. 15.03.2009).
- YOKUŞ, Sevtap. (2001). "Türk Anayasa Mahkemesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Siyasi Partilere Yaklaşımı" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.50, s.4. http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=38&sayi_id=288 (E.T. 19.04.2009).
- YÜCEKÖK, Ahmet N. (1987). Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.